

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA
SPEKTER AVTISTIČNIH MOTENJ IN POMOČ Z ŽIVALMI

Avtorica: Maša Repovž
Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Ljubljana, 2015

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Maša Repovž

Naslov diplomske naloge: Spekter avtističnih motenj in pomoč z živalmi

Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc

Kraj: Ljubljana

Leto: 2015

Št. strani: 92 + 64 strani prilog Št. tabel: 1

Št. slik: 0 Št. prilog: 3

Št. bibl.opomb:0

Ključne besede: Terapija s pomočjo živali, aktivnosti s pomočjo živali, spekter avtističnih motenj, živali in osebe z motnjo avtističnega spektra, socialno delo, kvalitativna raziskava.

Povzetek: V pričujoči diplomski nalogi se predstavlja pomoč z živalmi v povezavi z osebami z motnjo avtističnega spektra (MAS). V teoretičnem uvodu so najprej opisane značilnosti avtizma, njegova zgodovina in teorije o vzrokih za nastanek avtizma. Nato je predstavljena pomoč z živalmi, vez med človekom in živaljo, na koncu pa se posvetim še učinkom, ki jih imajo živali na osebe z MAS. Vse to je umeščeno v teoretični okvir socialnega dela. V empiričnem delu so predstavljeni rezultati moje raziskave. Intervjuvani so trije strokovnjaki, ki se ukvarjajo s terapijo ali aktivnostmi s pomočjo živali, ter dve materi otrok z MAS, ki obiskujejo terapijo ali aktivnosti s pomočjo živali. Raziskava je kvalitativna in se ukvarja s pozitivnimi učinki terapije ali aktivnostmi s pomočjo živali na osebe z MAS. Rezultati so spodbudni in sovpadajo z ugotovitvami tujih študij.

Title: Autism spectrum disorder and animal assisted help

Key words: Animal assisted therapy (AAT), animal assisted activities (AAA), autistic spectrum disorder (ASD), animals and persons with autistic ASD, social work, qualitative research.

Abstract: This thesis deals with animal assisted help in association with persons with autistic spectrum. The teoretical part of the thesis first presents characteristics of autistic spectrum, its

history and theories of causes for autism. Then help with animals is presented, the human-animal bond, followed by the use of animals as part of therapy or activities program for persons with ASD. I attempt to deal with all this within the scope of social work. The empirical part of this thesis present the results of my research. I interviewed 3 experts on field of help with animals, and 2 mothers of children with ASD, who is included in AAA or AAT. This qualitative research focuses on the positive effects of AAA and AAT on persons with ASD. The results are encouraging and coincide with results of former studies.

Kazalo

PREDGOVOR.....	7
1. TEORETIČNI UVOD	9
1.1. SPEKTER AVTISTIČNIH MOTENJ	9
VZROKI ZA NASTANEK.....	18
1.2. POMOČ Z ŽIVALMI	20
VEZ MED ČLOVEKOM IN ŽIVALJO	20
ZGODOVINA TERAPIJE Z ŽIVALMI	21
UPORABA ŽIVALI V TERAPEVTSKE NAMENE	23
ŽIVALI, KI SE UPORABLJAJO PRI AAA/T	29
NAJBOLJ POGOSTE CILJNE SKUPINE IN USTANOVE.....	31
1.3. POMOČ Z ŽIVALMI IN OSEBE Z MAS	33
ZAKAJ SO LJUDJE Z MAS POVEZANI Z ŽIVALMI?	34
KDAJ POMOČ Z ŽIVALMI ZA OSEBE Z MAS NI PRIMERNA?	36
ŽIVALI, KI SE JIH UPORABLJA PRI POMOČI OSEBAM Z MAS	36
1.4. POVEZAVA S SOCIALNIM DELOM	46
2. EMPIRIČNI DEL	53
2.1. PROBLEM.....	53
2.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	53
3. METODOLOGIJA	55
3.1. VRSTA RAZISKAVE.....	55

3.2.	MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV	55
3.3.	OPREDELITEV ENOT RAZISKOVANJA – POPULACIJA, VZOREC	55
3.4.	ZBIRANJE PODATKOV OZIROMA EMPIRIČNEGA GRADIVA	55
3.5.	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	57
4.	REZULTATI IN RAZPRAVA	62
5.	SKLEPI.....	89
6.	PREDLOGI	90
8.	VIRI IN LITERATURA.....	91
9.	PRILOGE	97
9.1.	PREPIS INTERVJUJEV	97
9.2.	ODPRTO KODIRANJE	114
9.3.	OSNO KODIRANJE	146
10.	POVZETEK.....	158

PREDGOVOR

Ljubezen do živali me spremlja že od malih nog. Kot otrok nisem poznala življenja brez živali, saj je bila v naši družini prisotna psička že, ko sem se rodila. Naklonjenost do živali je z leti le rasla in odkar naše psičke ni več med nami, v življenju čutim neko neizpolnjeno praznino. Večini ljudi, ki jih poznam, se ko zagledajo psa ali mačko, razjasni obraz in na njem se pojavi nasmeh. Že bežen stik z živaljo nam lahko polepša dan in za trenutek odžene skrbi.

Tekom študija so me živali začele zanimati tudi na strokovni ravni. Začela sem razmišljati, kako bi lahko združila svojo ljubezen do živali in željo po delu z ljudmi, kako bi lahko uporabnikom, s katerimi bom delala, ponudila nekaj drugačnega, nekaj povsem ne obsojajočega. Živali ne obsojajo. Ni jim pomemben zunanji izgled, ne zanima jih, kolikšen je tvoj inteligenčni kvocient, koliko zaslužiš. Pomembno jim je le, da imaš do njih ljubeč odnos in da ti lahko ljubezen vračajo.

V zadnjih letih dobiva vez med človekom in živaljo vedno večji pomen. Različne vrste živali, kot so pes, konj, mačke ali male živali se vse pogostejše vključuje v pristope pomoči.

Ker je bilo področje vključenosti pomoči z živalmi v socialno delo že raziskano in ker ugotavljam, da preko študija ne spoznamo vseh oblik motenj, s katerimi se lahko spopadajo naši uporabniki, sem se odločila, da raziščem področje spektra avtističnih motenj, učinke pomoči z živalmi na osebe s spektrom avtističnih motenj, ter skušam vse to povezati s koncepti socialnega dela. S pregledom literature in kvalitativno raziskavo sem želela ugotoviti, kakšen vpliv ima pomoč z živalmi na osebe z avtistično motnjo, kakšni pristopi se uporabljajo pri pomoči z živalmi za te osebe in ali se ti pristopi prekrivajo tudi s področjem socialnega dela. V svoji diplomski nalogi sem se usmerila na pozitivne učinke pomoči z živalmi za osebe z motnjo avtističnega spektra, rezultate tujih raziskav pa sem podprla še s svojo, v kateri sem intervjuvala strokovnjakinje na področju pomoči z živalmi ter mame otrok z avtizmom, ki pomoč z živalmi obiskujejo. Žal mi je, da nisem mogla izvesti pogovora tudi z osebami z MAS, saj bi tako direktno izvedela, kako doživljajo pomoč z živalmi.

Osebe z motnjo avtističnega spektra so nemalokrat nerazumljene, imajo slabo samopodobo, občutek izločenosti. Stik z živaljo jim lahko pomaga te občutke odpraviti, kar dokazuje tudi sledeča diplomska naloga.

Na tem mestu bi se rada zahvalila mojim staršem, ki so me tako finančno kot čustveno podpirali ves čas mojega študija. Prav tako gre posebna zahvala fantu, ki je vedno verjel vame in prijateljem, ki so potrpežljivo prenašali moje spremembe razpoloženja in pomanjkanje časa. Zahvala gre tudi mentorici Lei Šugman Bohinc za vse napotke pri pisanju. In navsezadnje, hvala živalim, ker nas sprejemajo takšne, kot smo.

1. TEORETIČNI UVOD

1.1.SPEKTER AVTISTIČNIH MOTENJ

Beseda avtizem izhaja iz grške besede »autos«, kar pomeni sam. Izraz »avtizem« je skoval Bleuler leta 1911, da bi opisal tako imenovane shizofrene posameznike, ki so bili katatoni in niso pokazali nobenega zanimanja za ostale ljudi. Izvirno se je torej izraz avtizem nanašal na osnovno motnjo, ki jo povezujemo s shizofrenijo (tudi ta izraz je prvi uporabil Bleuler) – ekstremen umik iz socialnega življenja. Izraz avtizem, kot ga poznamo danes, je prvi uporabil psihiater Leo Kanner leta 1943 za opis otrok, ki so bili prej označeni kot »čustveno in intelektualno moteni«. Opazoval je vedenje enajstih otrok, osmih fantov in treh deklet in prišel do zaključka, da njihovi simptomi tvorijo unikaten sindrom, ki ga je imenoval »avtistične motnje afektivnega kontakta« ali »zgodnji otroški avtizem« (Timimi et al., 2011). Zanje je bila značilna nesposobnost vzpostavljanja ustreznega odnosa z drugimi ljudmi, nezmožnost uporabe jezika v prenesenem pomenu in obsesivna želja po istosti, po isti rutini, istem vrstnem redu vsakdanjih aktivnosti, namestitve pohištva itd. Otroci so bili pogosto pretirano prestrašeni ob običajnih stvareh, kot je kolo ali tekoča voda in prekomerno zainteresirani za določeno stvar, na katero so se navezali (npr. ključi, obeski ipd.). Opisal je vedenje otrok, ki živijo v svojem svetu in se do ljudi vedejo kot do predmetov. V otroštvu ne kažejo želje, da bi jih kdo vzel v naročje, pogosto ne govorijo ali pa se govor pojavi precej pozno. Imajo izrazito težnjo k istosti in družba otrok jih ne zanima. Nekateri so nemirni, avtoagresivni, z izbruhi jeze, drugi pa obtičijo v neobičajnih pozah in se zatekajo k ritmičnim stereotipnim gibom. Omenjal je motorične spretnosti in izjemne nadarjenosti teh otrok ter dober mehanski spomin (Jurišič, 1992).

Leta 1944 je Hans Asperger, prav tako psihiater, objavil članek Avtistična psihopatija v otroštvu. V članku je predstavil obsežne študije primera otrok z avtističnimi značilnostmi. Opazoval je štiri otroke, ki so imeli težave v socialni integraciji. Čeprav se njihova inteligenca ni zdela podpovprečna, se je pri otrocih kazalo pomanjkanje sposobnosti neverbalne komunikacije, pomanjkanje empatije in motorična okornost. Aspergerjeva definicija avtizma je precej širša kot Kannerjeva in vključuje intelektualne oslavitve, ki jih ne moremo zlahka prepoznati. Njegovo povezovanje avtističnega vedenja z običajnimi variacijami osebnosti in inteligence je edinstven pristop k razumevanju avtizma (Milačič, 2006). Njegov članek v času, ko je bil napisan, za razliko od Kannerjevega ni požel velikega zanimanja, znan je postal

še leta 1981, ko je angleška doktorica Lorna Wing objavila študije, v katerih opisuje otroke s podobnimi značilnostmi in jih poimenovala Aspergerjev sindrom (Timimi et al., 2011). Čeprav so imeli otroci iz zgoraj opisanih raziskav Aspergerja in Kannerja veliko skupnega, pa se njihovi opisi razlikujejo v treh področjih:

- Jezikovne sposobnosti: Kanner je zapisal, da se pri treh od enajstih otrok govor ni nikoli razvil, ostalih osem pa ga ni uporabljalo za komunikacijo. Asperger opisuje otroke, kjer se je pri vseh razvila sposobnost tekočega govorjenja, pa čeprav pri nekaterih z zamudo.
- Motorične sposobnosti: Kanner je pisal le o enem nespretnem otroku, Asperger pa je opisal skoraj vse svoje paciente kot nespretni; niso mogli sodelovati v skupinskih športih in so imeli slabše razvito fino motoriko.
- Učne sposobnosti: Kanner je bil mnenja, da se njegovi pacienti najbolje učijo mehansko, Asperger pa je trdil, da imajo njegovi pacienti razvito sposobnost abstraktnega mišljenja.

Kljub temu, da je te razlike mogoče razložiti z različnimi intelektualnimi sposobnostmi, je Asperger menil, da se motnja lahko pojavi na vseh stopnjah inteligence. Avtizem je razumel kot psihotičen proces, sindrom, ki ga je opisoval sam, pa kot osebnostno motnjo (Milačič, 2006).

Skupaj z zanimanjem za avtizem so rasle tudi raziskave o vzrokih zanj. Do leta 1980 se je večina raziskav osredotočala na to, da bi našla biološki razlog za nastanek avtizma. To je zahtevalo, da psihiatri in psihologi razvijejo nove teoretične koncepte, ki bi raziskovalcem omogočili narediti korak naprej v njihovem raziskovanju. Tako je nastala teorija, da je glavni primanjkljaj pri avtističnih osebah primanjkljaj tako imenovane teorije uma. Teorija uma je sposobnost razumeti, da imajo drugi ljudje svoja verovanja, želje, namere, znanja (Timimi et al. 2011) ter zmožnost razumevanja povezanosti med duševnimi stanji in aktivnostjo. S pomanjkanjem teorije uma je mogoče pojasniti socialne in komunikacijske težave. Ker večina oseb z MAS težko razume stališča drugih, ne morejo komunicirati na običajen način ter ne razumejo figurativnega jezika (metafore, ironija, sarkazem ipd.). Socialno učenje, razvoj govora in eksekutivnih funkcij je zaradi primanjkljaja teorije uma bistveno oviran (Milačič, 2006). Temu mnenju se pridružuje tudi Glavič – Tretnjak (1994), ki pravi, da če pojmujeemo

avtizem kot razvojno motnjo, lahko razumemo, da se pri otroku z avtizmom na neki kritični točki razvoj ustavi. Ta kritična točka je, ko v procesu kognitivnega razvoja dozori mehanizem »odklapljanja« realne zaznave v predstavo. Značilno avtistično Wingovo triado (o kateri bo pisano kasneje) lahko razložimo z nesposobnostjo tvorjenja in razumevanja metareprezentacij oziroma »teorije uma«, kar je nedvomno pomemben prispevek k razumevanju avtistične motnje (Glavič - Tretnjak, 1994; povzeto po Kržišnik, 1994). Glavni argument proti tej teoriji kot osnovi za vse ostalo je, da se zmožnost empatije v normalnem razvoju pojavi relativno pozno in tako s pomočjo teorije uma ne moremo razložiti zgodnjih primanjkljajev na področju intersubjektivnosti, ki se pojavijo že v prvem letu starosti (Macedoni - Lukšič, 2006).

Kot piše V. Pašić (2005: 15) »besedo avtizem uporabljamo za zelo širok razpon avtističnih motenj in je težko karkoli posploševati, saj je ta skupina zelo heterogena. Nihče nima hkrati vseh znakov avtizma. To je tudi vzrok za razhajanja v razpravah strokovnjakov o definicijah, klasifikacijah, značilnostih, čustvovanju, etiologiji, ki je še danes v procesu raziskovanja.«

DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) IV uvršča avtizem med pervazivne razvojne motnje, pri katerih gre za hudo in pervazivno prizadetost na več področjih razvoja. Pervazivne motnje so skupina motenj, za katere so značilne kvalitativne abnormnosti v vzajemnih socialnih odnosih in vzorcih komunikacije, utesnjen, stereotipen, ponavljajoč se repertoar interesov in aktivnosti (internetni vir 1). Gre za odstopanja v razvoju glede na otrokovo razvojno stopnjo ali mentalno starost. Za to kategorijo motenj so nekoč uporabljali termina »psihoza« ali »otroška shizofrenija«, današnje raziskave pa govorijo o tem, da se pervazivne razvojne motnje razlikujejo od shizofrenije, četudi lahko osebe s pervazivnimi razvojnimi motnjami kasneje razvijejo shizofrenijo.

Med pervazivne razvojne motnje po DSM IV spadajo:

- avtistična motnja,
- Rettova motnja,
- dezintegrativna motnja v otroštvu,
- Aspergerjeva motnja,
- pervazivna razvojna motnja, neopredeljena.

Rendle –Short navaja štirinajst simptomov, ki jih je leta 1978 povzela in dopolnila NSAC

(National Society for Autistic Children). Ta avtizem definira kot vedenjski sindrom. Osnovni simptomi vključujejo motnje v govoru, jeziku in kognitivnih zmogljivostih, motnje odziva na senzorne dražljaje, motnje v razvojnih stopnjah in njihovem vrstnem redu, motnje v sposobnosti tvorjenja kontaktov z drugimi ljudmi in predmeti; pojavili naj bi se pred 30. mesecem otrokovega življenja.

Simptomi, po katerih lahko prepoznamo avtizem:

- težave pri druženju z vrstniki,
- deluje kot gluhi otrok,
- motorično se zdi normalen, s hitrimi in spretnimi gibi,
- odklanja učenje,
- ne boji se realnih nevarnosti,
- svoje potrebe izraža s kretnjami,
- neprimerno se smeji ali hihita,
- ne mara nežnosti,
- značilna je hiperaktivnost,
- ne išče stika z očmi,
- neustrezno drži predmete,
- vztraja v nesmiselni in brezciljni igri,
- podira predmete,
- zamaknjen je v svoj svet.

(Rendle-Short, 1971; NSAC, 1978; povz. po Pašić, 2005:17)

Običajno se motnja avtističnega spektra razvije že pred 3. letom, po strokovnih ocenah prizadene 9 od 1000 oseb in je bolj pogosta pri otrocih moškega spola (razmerje je 3 – 4:1 v prid moškemu spolu). Pri 20 – 30 % otrok z MAS nastopi v starosti 18 – 24 mesecev izrazito obdobje avtistične regresije, v katerem otroci izgubijo že pridobljeno govorno znanje (Kobal, 2009).

Klinična slika avtizma se pri otrocih zelo razlikuje. Odvisna je od njihove starosti in intelektualnih sposobnosti, spremembe pa se lahko skozi določeno časovno obdobje pojavijo tudi pri istem otroku. Lorna Wing je uvedla pojem »motnje avtističnega spektra«, da bi tako

ohranila idejo o različnih manifestacijah iste težave. V spekter avtističnih motenj prišteva tudi Aspergerjev sindrom, Kannerjev avtizem in vse druge različice (Milačič, 2006).

Razhajanja glede pojma avtizma, njegovih meja in odnosa do drugih motenj v otroštvu so spodbudila Lorno Wing in Judith Gold k raziskovanju. Proučevali sta skupino 914 otrok iz londonske občine Camberwell. Analizirali sta vse otroke, ki so bili poznani lokalnim zdravstvenim in izobraževalnim ustanovam in ki še niso dopolnili 15. leta starosti, nato pa izbrali 132 otrok, ki so imeli težave z učenjem in/ali na področjih socializacije, besedne in nebesedne komunikacije ter stereotipne aktivnosti. Ugotovitve so pokazale, da se je 58 otrok obnašalo v skladu s svojo kronološko starostjo, medtem ko jih je 74 kazalo okvare na tem področju (po Milačič, 2006). Glavni sklep raziskave je bila opredelitev treh elementov (triada motenj), ki označujejo spekter avtističnih motenj: motnja v socializaciji, motnja v komunikaciji in motnja v imaginaciji.

- Motnje v socializaciji (socialna interakcija in razumevanje)

Veliko let je bil najbolj značilen oziroma najbolj pogost znak avtizma otrok, ki ne kaže nobenega zanimanja za stik in interakcijo z drugimi. S povečanjem razumevanja MAS je bila tako priznana širša slika socialnih motenj. Tako se nekateri otroci zdijo brezbrizni do drugih ljudi, drugi se odzovejo, če kdo drug naredi prvi korak, tretji pa so lahko zelo zainteresirani za socialno interakcijo z drugimi, vendar kršijo nenapisana pravila, kako se je lotiti. Čeprav se raziskave še nadaljujejo, se večina raziskovalcev na tem področju strinja, da je osrednja težava za ljudi z motnjami avtističnega spektra tako imenovana »umska slepota« - težave pri nagonskem zaznavanju, razumevanju in skrbi za čustva, prepričanja in namere drugih (Whitaker, 2011). Kot piše Jurišič (1992:19): »Avtistični otroci kot dojenčki ne dvigujejo rok, ko se jim kdo približa, da bi jih dvignil in se nasploh vedejo, kot da jih kontakt z ljudmi ne zanima. Dajejo vtis samozadostnosti in nezanimanja za ljudi in okolico. Tudi kasneje se ljudem izogibajo, bežijo od njih, ne reagirajo na svoje ime, odklanjajo telesni stik, ne vzpostavijo očesnega kontakta ipd., ostalim otrokom se pri igri pridružijo samo ob pomoči odrasle osebe, drugače se igrajo sami.«

Socialni razvoj pri avtizmu je poseben v kvantitativnem in kvalitativnem smislu. Tako imenovana »avtistična osamljenost« je še posebej opazna pri osebah, ki so izraziteje duševno manj razvite ter pri mladih osebah. Nekatere socialne veščine se postopoma razvijajo in v

starosti 4 - 5 let se pojavi socialno odzivanje na poznane odrasle osebe, vendar pa je kvaliteta vzpostavljanja odnosa neobičajna. Socialne veščine se nadalje razvijajo v otroški dobi in dobi odrasčanja, vendar pa je tudi v odraslosti mogoče opaziti primanjkljaje v socialni interakciji (Milačič, 2006). Avtorici Wing in Gold sta v svoji raziskavi ugotovili, da se socialne interakcije oseb z MAS lahko izražajo na tri osnovne načine, te oblike socialnih interakcij pa lahko prehajajo ena v drugo in se različno izražajo, odvisno od časa in okolja, v katerem se oseba z MAS nahaja (Milačič, 2006). Oddaljenost in ravnodušnost do drugih ljudi je najtežja oblika socialnega primanjkljaja. Skupino oseb, ki kažejo zanimanje za druge le, če s tem zadovoljujejo svoje potrebe, sta avtorici poimenovali »oddaljeni«. Milačič piše: »Osebe iz te podskupine uporabljajo govor le v omejenem obsegu, toda njihov receptivni govor je boljši od ekspresivnega. Značilen je neizenačen profil psiholoških funkcij, pri čemer je vsaj ena veščina višje razvita. Pojavljajo se tudi repetitivne aktivnosti, oseba pa si v življenju pomaga z naučenimi rituali. V starejših letih osebe iz te skupine težje postanejo samostojne zaradi odpora do sprememb, pomanjkanja sociabilnosti in težav pri samopomoči. Nekdo jih mora stalno nadzorovati.« (Milačič, 2006:65-66). Drugo skupino sta avtorici poimenovali podskupina »pasivnih«. Sem spadajo osebe, ki same nikoli ne pristopijo k drugim, sprejemajo pa interakcijo, ki jo začenjajo drugi. Pri tem ne izražajo čustev. Tretja podskupina pa je podskupina »aktivnih in čudnih«. Osebe tu same pristopajo k drugim, način pristopa pa je drugačen, enostranski, običajno s ciljem zadovoljiti svoje interese. Svojega vedenja ne prilagajajo odzivom ljudi, h katerim pristopajo. Njihovo vedenje se ne ujema s stereotipnimi opisi otrok z MAS, saj je pri njih razvit govor, vzpostavljajo pa tudi očesni stik. Za to podskupino so značilni omejeni interesi, ki jih lahko starši izkoristijo za otrokovo poklicno usposabljanje (Milačič, 2006).

Kanner v svojem originalnem zapisu iz leta 1943 omenja socialno disfunkcijo kot osnovno značilnost motnje avtističnega spektra. Tudi Asperger je menil, da so težave pri socialni integraciji določujoča lastnost stanja, ki ga je opisal. Amy Klin je na 7. evropskem kongresu o avtizmu v Lizboni leta 2003 socialno motnjo označila kot opredeljujočo lastnost avtizma (Milačič, 2006).

Čeprav se avtisti niso sposobni vživeti v mentalna stanja ali čustva drugih ljudi, Nikolič poudarja, da tak otrok kljub vsemu čuti in da večina avtistov vzpostavi dober stik tudi s terapevtom, če mu ta posveti dovolj časa in ljubezni (Nikolič, 1992)

- Motnje v besedni in nebesedni komunikaciji

»Razlike v stopnjah komunikacijskih veščin in strategij, ki se jih osebe z motnjo avtističnega spektra (MAS) naučijo, so izjemno velike. Vsak četrti ali peti otrok z MAS morda nikoli ne bo razvil govora ali ne bo presegel faze ponavljanja besed in zvez, ki jih sliši od drugih. Tudi ko se govor in jezik razvijata brez zaostanka, bo imela oseba z MAS komaj opazne, a resne težave pri uporabi jezika v socialnih situacijah in za socialne namene.« (Whitaker, 2011: 11). Zanimivo je, da se nekateri otroci z MAS lahko naučijo zelo dobro brati in jim tudi glasno branje ne predstavlja nobenega problema, ko pa jih vprašamo po pomenu zgodbe ali opisu vsebine, so neuspešni. Otroci z avtizmom, ki so povprečno inteligentni, imajo lahko bogat besednjak in obvladajo slovnična pravila, pa vendar je njihov jezik podoben jeziku, ki se ga nauči tujec (Dobnik Renko, 2009). O tem piše tudi Sally Ozonoff s svojimi sodelavci v knjigi »A parent's guide to Asperger syndrome and high functional autism«. (Ozonoff et al., 2002). V nekaterih primerih, kot sta na primer Aspergerjev sindrom ali visoko funkcionalni avtizem, lahko govor poteka nemoteno. Vseeno pa se od otrok brez MAS razlikujejo po tem, kako uporabljajo govor. Taka oseba bo morda dominirala v pogovoru, govorila, ne da bi dala tudi drugim možnost vključiti se v pogovor. Avtorica v knjigi opisuje primer fanta, ki pri sedmih letih zelo rad uporablja komplicirane besede, tem daljše, tem boljše. Svoje stavke začenja s »pravzaprav«, ali »jaz verjamem«, ljudem pa rad pove, da je avtističen, čemur takoj doda, da je avtističen pridevnik besede avtizem. Čeprav tehnično ni nič narobe z njegovim formalnim načinom govorjenja, je zaradi njega večkrat tarča zbadanja. Njegova mati tak govor primerja z vzorcem govorjenja osebe, ki ne govori v svojem maternem jeziku – drugi ljudje lahko razumejo, kaj želi povedati, način, na katerega formulira stavke, pa da občutek, da govori v tujem jeziku (Ozonoff et al., 2002). Peeters pravi, da se v prvem letu življenja pojavi vokalizacija na ravni tako imenovanega nagonskega blebetanja. Za fazo blebetanja je značilna tudi odsotnost naklonjenosti do predverbalne vokalizacije kot spodbude za komunikacijo. Veliko staršev opazi, da se njihov otrok ne odziva, ko ga pokličejo po imenu. Tako starši kot strokovnjaki (npr. pediatri) velikokrat sumijo, da je otrok gluhi, kar je kasneje na podlagi pregleda običajno zavrženo (Peeters, 2003 v Vitaskova, Rihova, 2014).

Pogost problem v komunikaciji povzroča tudi način govorjenja. Osebe z MAS lahko govorijo zelo naglas ali pa pretiho, da bi jih dobro slišali. Besede lahko kar letijo iz njih, tako hitro, da jih ne razumemo, ali pa zelo počasi. Njihov govor ima lahko nenavaden ritem, poudarki so na

napačnih mestih, trditev povedo v tonu, kot bi postavljali vprašanje. Sapo zajemajo na neobičajnih mestih, npr. sredi besede. Pogosto se osebe z MAS ne zavedajo, da zvenijo drugače od drugih (Ozonoff et al., 2002). Težave imajo tudi pri neverbalni komunikaciji – na primer pri učenju kazanja ali kretenj, ki bi jih sicer lahko uporabljali kot nadomestno komunikacijo. Značilna težava pri neverbalni komunikaciji je neuporaba očesnega stika kot način za spoznavanje osebe pred komunikacijo ali kot znak drugi osebi, da pričakujemo njen odziv (Whitaker, 2011).

Osebe z motnjo avtističnega spektra si lahko vse stvari razlagajo dobesedno. Ozonoff poda primer, v katerem se fant z avtizmom javi na telefon in na vprašanje, ali je njegova mati doma, odgovori pritrdilno, nato pa odloži slušalko (Ozonoff et al., 2002). Tudi ko oseba z MAS doseže precej visoko stopnjo razumevanja, ima lahko težave z globljim razumevanjem besed in stavkov. Abstraktni koncepti in fraze s prenesenim pomenom predstavljajo še posebej velike ovire. Čeprav oseba razume posamezne stavke v daljših navodilih ali razlagi, ima lahko vseeno težave pri povezovanju stavkov in razumevanju glavnih zamisli, ki jih besedilo prinaša (Whitaker, 2011).

- Motnje v imaginaciji (fleksibilnost mišljenja in adaptivno vedenje, vključno s težavami s predstavo)

Otroci, ki so še zelo majhni ali so na relativno zgodnji razvojni stopnji, lahko postanejo odvisni od zelo specifičnih fizičnih občutij – gledanja stvari pod določenim kotom, opazovanja vrtečih predmetov, luči, določenih tekstur, vonjev, zvokov in podobno. Včasih otrok ustvari občutke s ponavljajočimi se gibi kot so vrtenje, udarjanje, mahanje. Vzorci igre, ki se pojavijo na poznejši stopnji, so lahko precej omejeni – otrok se bo mogoče osredotočil na le eno določeno značilnost igrače, če se razvije domišljajska igra, je navadno ponavljajoča in neprilagodljiva (Whitaker, 2011). Otroci z motnjo avtističnega spektra imajo lahko poseben odnos do predmetov. Lahko jih tako fascinirajo, da jih občudujejo in ob odvzemu tega predmeta sledijo napadi besa, kričanje in podobno (Jurišič, 1992).

Težave s fleksibilnostjo mišljenja se kažejo tudi v ritualih, rutini in odporu do spremembe, kar Whitaker (2011) imenuje potreba po istosti. Otroci lahko vztrajajo, da so stvari izrečene, postavljene, narejene na točno določen način. »Obsedenost z določenim redom je težak vedenjski problem, ki lahko narekuje ritem celotni družini. Ta lastnost pa je velika ovira tudi

pri pedagoškem delu in se lahko odraža v obliki odpora do spoznavanja nove aktivnosti ali do učenja česa novega.« (Nikolič, 1992: 28). Razlogi za te težave so še vedno neznani, Whitaker (2011: 13) pa pravi, da »[...] se zdi razumljivo sklepati, da se nekatera takšna vedenja razvijejo kot odziv na težave v komunikaciji in socialni interakciji. Težave pri razumevanju drugih ljudi in predvidevanju, kaj se bo zgodilo, lahko vodijo v hudo anksioznost. Ritualizirane rutine lahko pomenijo način za zmanjševanje strahu, saj ustvarijo občutek istosti. Njihovi posebni interesi ali ponavljajoča se dejanja so lahko način za blokiranje zahtev, da se morajo soočiti z drugimi ljudmi.«

Skoraj vedno so pri motnjah avtističnega spektra prisotni tudi stereotipni gibi. Ti so zelo raznovrstni, najznačilnejši pa so zvijanje in stiskanje rok ob večjih psihičnih napetostih, zibanje telesa (zlasti pred spanjem), cepetanje z nogami ali ritmično prestopanje z ene noge na drugo, tleskanje z rokami, vrtenje na mestu ali tekanje v krogu (Križnik, 1994). Težav s fleksibilnostjo mišljenja ne smemo zamenjevati s pomanjkanjem domišljije. Veliko oseb z avtizmom je zelo kreativnih in so lahko, na primer, izredni umetniki, glasbeniki ali pisatelji (Stergar Remškar, 2010).

Avtorici Wing in Gold (v Milačić, 2006) sta potrdili, da se pri osebah z avtizmom zgoraj opisane tri motnje pojavljajo skupaj, torej, da to ni naključje.

Večina otrok z MAS ima v šoli težave – tako zaradi drugačnosti, kot tudi zaradi učnih sposobnosti. »Rezultati testiranja inteligentnosti kažejo, da razpon intelektualnih sposobnosti sega od duševne manj razvitosti do normalne inteligentnosti, saj ima približno 60% avtističnih otrok IQ manjši od 50, 20% med 50 in 70 (blažje duševno manj razviti), le 20% pa ima IQ večji od 70.« (Dobnik Renko, 2009:17). Obenem avtorica Dobnik Renko opozarja, da je testiranje inteligentnosti avtističnih otrok s standardnimi testi zelo težavno zaradi otrokovih specifičnih deficitov. Psiholog, ki testiranje vodi, se sooča s težavami kratkotrajne pozornosti, nerazumevanja vprašanj, pomanjkanjem motivacije za sodelovanje, nenavadnim izražanjem in tako dalje, vse to pa vpliva na rezultate testa (Dobnik Renko, 2009).

Najbolj razpoznavni na spektru avtističnih motenj sta dve skupini otrok, ki sta hkrati dve skrajnosti avtizma: otroci z značilnim klasičnim avtizmom, kot ga je opisal Kanner, in otroci z Aspergerjevim sindromom (Jurišič, 1992).

VZROKI ZA NASTANEK

Znanstveniki še vedno raziskujejo vzroke za nastanek avtizma. Veliko strokovnjakov je mnenja, da vedenjski vzorec, glede na katerega se diagnosticira avtizem, ni posledica enega samega dejavnika, temveč več dejavnikov.

Bettelheim je leta 1967 opisoval avtistični umik otroka kot posledico hladnih odnosov s starši brez izražanja emocij. Tudi Kanner je pod vplivom takrat prevladujoče psihoanalitične tradicije motnjo pripisoval predvsem vplivu čustveno hladnih in zavračajočih staršev, čeprav je bil sprva mnenja, da se avtistični otroci rodijo s prirojeno nesposobnostjo vzpostavljanja običajnih, biološko pogojenih, čustvenih odnosov z ljudmi (Timimi et al., 2011). Teorije, ki so avtizem razlagale predvsem z (ne)kvaliteto starševstva in vzorci družinske interakcije, raziskave niso dokazale (Carr, 1997).

Leta 1964 je Bernard Rimland avtizem opisal kot biološko motnjo v knjigi *Infantile Autism: The Syndrome and Its Implications for a Neural Theory of Behavior* (internetni vir 2). Obstajajo znanstveni dokazi, da avtizem lahko nastane zaradi organskih dejavnikov, ki vplivajo na razvoj možganov, prav tako obstajajo dokazi, da so za avtizem odgovorni genetski dejavniki. Dolgoletne raziskave na tem področju so pokazale, da je verjetneje, da je za avtizem odgovornih več genov in ne en sam. Vendar pa je določitev teh genov zaradi interakcije genov med sabo kot tudi interakcije z okoljskimi dejavniki, komplicirana. Raziskave dvojčkov s konca sedemdesetih let 20. stoletja so, sicer na zelo majhnih vzorcih, dokazovale, da je avtizem gensko pogojen. Folstein in Rutter sta preučevala dvojčke in leta 1977 ugotovila, da pri enojajčnih dvojčkih, od katerih ima eden MAS, obstaja 82% možnost, da bo tudi drugi avtističen ali bo imel kakšno drugo obliko govorne ali spoznavne motnje, ki je pogosto povezana z družbenimi težavami. Pri dvojajčnih dvojčkih je za pojav motnje možnost le 10%, kar kaže na to, da genetski faktor igra pomembno vlogo v izvoru avtizma (Folstein in Rutter, 1987; povzeto po Dobnik Renko et al., 2005).

Patterson (Patterson, 2009: 5, lasten prevod) piše: »Vedno oprijemljivejše raziskave so glede motenih biokemičnih procesov na nivoju celične presnove, ki naj bi bile posledica sodobnega načina življenja. Raziskovalci na področju avtizma vedno bolj povezujejo primarne imunske aktivnosti v prebavilih s sistemskimi imunskimi reakcijami, ki naj bi sprožile motnje zlasti v

zelo občutljivih organih, kamor brez dvoma lahko prištevamo centralno živčevje oziroma možgane.«

Bernarda Dobnik Renko v svojem članku »Avtizem kot razvojna motnja« (2005) piše, da se novejša raziskava usmerjajo na raziskovanje nevrobiološke etiologije in vloge kognitivnih dejavnikov. Navaja, da dednost v nekaterih primerih avtizma potrjujejo študije družin z avtističnimi otroki - v družinah z enim avtističnim otrokom je verjetnost, da bo tudi naslednji otrok prizadet 8, 6%.

Simon Baron-Cohen v svoji knjigi poudarja, da možganske slike kažejo razlike v strukturi in obliki možganov med otroki z MAS in otroki brez motnje. Strokovnjaki so ugotovili, da so pri ljudeh z avtizmom nekateri možganski zavoji drugačni ter da je stopnja serotonina (prenašalec impulzov med živčnimi celicami v možganih) pri nekaterih skupinah avtistov povišana (Baron-Cohen, 2000). Obdukcijske študije so pokazale dve neobičajnosti v možganih oseb z MAS. V limbičnem sistemu (leži v centru možganov in je pomemben za socialno in emocionalno vedenje) je preveč nevronov, možganske celice v limbičnem sistemu pa so manjše in bolj natrpane, kot bi morale biti. To lahko pomeni, da niso pravilne oblike in da nimajo dovolj prostora, da bi naredile povezave z drugimi možganskimi celicami, ki bi jim omogočale, da bi funkcionirale pravilno. Po drugi strani pa so odkrili, da je v malih možganih, ki so pomembni za motorično koordinacijo in kognitivne aktivnosti občutno manj možganskih celic. Obdukcijske študije temeljijo na zelo malo primerov (največ 25), zato jih ne moremo jemati kot trdne dokaze (Ozonoff et al., 2002).

V zadnjem času je bila v javnosti precej odmevna teorija, po kateri naj bi obstajala povezava med uporabo timerosala, konzervansa na osnovi živega srebra v cepivih, in avtizmom. Čeprav je bilo na to temo opravljeno veliko raziskav, te povezave nobena ni dokazala. Ker pa v raziskavo niso bili vključeni vsi otroci na svetu, te ugotovitve ne morejo posplošiti – upoštevati moramo, da imajo lahko nekateri otroci na cepiva posebno občutljiv imunski sistem (Timimi et al., 2011). O tem piše tudi Alfred Bogomir Kobal v članku Možni vpliv živega srebra na patogenezo avtizma in pride do zaključka, da »Predstavljene raziskave podpirajo domnevo, da pri otrocih z določenimi presnovnimi motnjami aminokislin, ki povzročajo znižanje vsebnosti glutatona v celicah in z imunskimi motnjami, lahko etil-Hg v timerosalu še dodatno povečuje oksidativno prizadetost astrocitov in nevronov, vpliva na imunsko odzivnost ter moti glutaminično, serotonergično, holinično in centralno

dopaminergično aktivnost. Pri otrocih s povečano občutljivostjo na učinke Hg je timerosal v cepivih lahko pomemben dejavnik v patogenezi SAM (spektroavtistična motnja).« (Kobal, 2009: 37).

Novejše raziskave nakazujejo, da na razvoj avtizma vpliva kombinacija genetskih, imunskih, presnovnih in okoljskih dejavnikov. To potrjuje tudi največja študija dvojčkov z avtizmom doslej, ki je bila objavljena leta 2011, Genetic Heritability and Shared Environmental Factors Among Twin Pairs With Autism. Rezultati te raziskave kažejo, da okoljski dejavniki, ki so skupni dvojčkom, pojasnijo približno 55 odstotkov nagnjenosti k avtizmu. Čeprav igrajo pomembno vlogo tudi genetski dejavniki, je njihova pomembnost precej manjša, kot so jim jo pripisovali v prejšnjih študijah dvojčkov (Hallmayer et al., 2011).

1.2.POMOČ Z ŽIVALMI

VEZ MED ČLOVEKOM IN ŽIVALJO

Zanimanje za povezavo med človekom in živalmi je precej naraslo v zadnjih desetletjih zaradi novinarskega poročanja o vplivu živali na človekovo življenje (Fine, 2010).

Turner pravi, da je vez med človekom in živaljo dokumentiran fenomen, ki obstaja, odkar smo ljudje začeli udomačevati živali (Turner 2007, v Fine, 2010). Nastanek vezi med človekom in živaljo olajšajo pravilna socializacija živali, pozitivne izkušnje obeh strani in daljši telesni stik. Ian Robinson (Robinson, 1996) piše, da bolj kot sta si socialni sistem in sistem komunikacije med dvema vrstama podobna, bolj je verjetno, da se bosta ti dve vrsti med seboj razumeli. Tako bo naša vez najbrž močnejša s psom ali mačko kot pa vez z ribo ali plazilcem, saj sta komunikacija in čutni sistem višjih vretenčarjev bolj podobna naši. Prepričan je, da povezava med človekom in živaljo zapolnjuje človeške potrebe, ki jih ne moremo zapolniti z ekonomskimi dobrinami.

Veliko ljudi romantizira njihov odnos z živaljo. Čeprav imajo dobre namene, veliko ljudi tretira živali, kot da so ljudje. (Fine, 2010) Jon Katz (Katz, 2003, v Fine, 2010) v svoji knjigi »The new work of dogs« piše, da lastniki hišnih ljubljencev izkoriščajo pse za zapolnitev emocionalnih praznin v njihovem življenju. Ustvarjajo si zelo velika pričakovanja v zvezi s čustveno podporo, ki jo pričakujejo od ljubljencev in pozabljajo, da živali niso ljudje.

Termin »vez med človekom in živaljo« (human-animal bond) so oblikovali Konrad Lorenz (etnolog, dobitnik Nobelove nagrade), Boris Levinson (psihoterapevt, mnogi ga imajo za očeta terapije z živalmi) in Leo Bustad (ustanovitelj Delta Society) (Fine, 2010).

Odbor ameriškega veterinarskega medicinskega društva definira vez med človekom in živaljo kot »vzajemno koristen in dinamičen odnos med ljudmi in drugimi živalmi, ki je pod vplivom vedenj, ki so ključna za zdravje in dobro počutje tako človeka kot živali. Vključuje, toda ni omejena na čustvene, psihološke in fizične interakcije med ljudmi, drugimi živalmi in okoljem.« (JAVMA 1998 v Fine, 2010). Povezovanje (angleško »bonding«) je oblika tesnega, specifičnega razmerja v človeških odnosih, kot na primer vez med staršem in otrokom, možem in ženo, med dvema prijateljema. Podobno obnašanje lahko opazimo tudi pri živalskih vrstah, še posebej pri sesalcih in pticah. Tudi tu uporabljamo isti izraz – povezovanje (Fine, 2010).

Čeprav so bili prvi centri za proučevanje vezi med človekom in živalmi ustanovljeni že v 70-ih in na začetku 80-ih let prejšnjega stoletja, je po mnenju Delta Society raziskovanje vezi med človekom in živaljo še vedno v povojih (Delta Society v Fine, 2010).

ZGODOVINA TERAPIJE Z ŽIVALMI

Naše znanje o tem, kako so običajni ljudje v preteklosti izkoristili družbo živali temelji zgolj na predvidevanju. Serpell (2010) opozarja, da tudi če imamo zgodovinske dokaze o tem, jih bomo interpretirali v okviru vrednot sodobnega sveta, v katerem živimo, čeprav le-te niso bile nujno prisotne tudi v svetu naših prednikov.

Živali so pomembne spremljevalke človeka že od nastanka človeštva. Pomembne so pri oskrbi s hrano, v več družbah so bile (ponekod, npr. v Indiji so še vedno) tudi predmet verskega čaščenja (veliko egipčanskih bogov ima živalske glave, npr. Anubis s pasjo glavo) (Fine, 2010). To funkcijo so živali izgubile v času grške in rimske civilizacije, takratna miselnost je na vrh hierarhične piramide postavila človeka. Enako pomembne so živali ostale kot vir hrane, kot hišne ljubljence pa so jih začeli uporabljati od rimskih časov naprej, vendar le višji sloji (Marinšek, Tušak, 2005).

Čeprav je v tako imenovanih državah v razvoju še vedno v ospredju uporaba živali za hrano, prevozno sredstvo ali kot dejavnik poljedelskega dela, pa se je v razvitem svetu vloga mnogih živali spremenila (Robinson, 1996). V zadnjih dvesto letih so živali vedno bolj pomembne ne

le v višjem, temveč tudi v srednjem in nižjem sloju. Vidimo jih kot vir preživetja, hkrati pa kot naše pomočnike, prijatelje in prostočasne družabnike (Marinšek, Tušak, 2005).

Človekovo dožemanje živali se je skozi stoletja spreminjalo. Raziskovalci domnevajo, da so ljudje začeli udomačevati volkove že pred 500 000 leti. Funkcija volka ni bila le kot pomočnik pri lovu, udomačevali naj bi jih tudi zaradi družbe ljudem. Evropski misijonarji in raziskovalci med 16. in 19. stoletjem so opisovali navezanost domorodcev na svoje družne živali. Od njih se niso hoteli ločiti in če so jim bile živali odvzete, so bili zelo nesrečni. Ker je v opisih zaznati posmeh, Robinson sklepa, da takšne tesne povezave z živalmi v Evropi v tistem času niso bile v navadi (Robinson, 1996). Pred sedemnajstim stoletjem so bili lastniki domačih živali predvsem pomembneži in aristokrati, konec 17. stoletja pa se je trend domačih živali prenesel tudi med »navadne« ljudi. Serpell to spremembo v odnosu do živali pripisuje migraciji Evropejcev iz vasi v mesta (Serpell, 2010). V tistem času se je porodila tudi ideja, da ima lahko oskrba živali tudi socializacijsko funkcijo, posebno za otroke. John Locke je zagovarjal idejo o oskrbi psov, veveric, ptic ali katere druge živali kot način za razvijanje občutka odgovornosti (Locke, 1699 v Serpell, 2010). Veliko reformatorjev v 18. stoletju je verjelo, da se lahko otroci naučijo reflektirati in nadzorovati svoje »zverinske« karakteristike skozi oskrbo živali (Myres, 1998, v Serpell, 2010).

Že v 9. stoletju so v Belgiji in Gheelu ljudem z duševnimi motnjami dovolili oskrbovati živali. Menili so, da bodo s tem znova vzpostavili harmonijo med dušo in telesom (Robinson, 1992). V zapisih Samuela Tukea (1813, v Fine 2010) je napisano, da so v Yorku, v psihiatrični bolnišnici, pacientom dovolili skrbeti za zajce, galebe, jastrebe in perutnino. Tuke je verjel, da stik s temi živalmi v pacientih vzbuja blagodejne občutke in občutek samokontrole. Ta miselnost se je nadaljevala tudi v 19. stoletju. Britanski dobrodelni komisarji so predlagali, da naj se psihiatrične bolnišnice napolni z živalmi, ki bodo ustvarile prijetnejšo in manj zaporniško atmosfero. V Združenih državah Amerike so živali v bolnišnici prvič uporabili leta 1919. V St. Elizabeth's Hospital v Washingtonu so psi služili kot vir sprostitve (Serpell, 2010).

Kljub uspehu institucionalne nege s prisotnostjo živali, pa je prihod znanstvene medicine v veliki meri odpravil živali iz bolnišničnih nastanitev. V prvih desetletjih 20. stoletja so živali v medicinskih kontekstih omenjene le v okviru zoonoz (prenosljive bolezni, ki se prenašajo z

živali na človeka in obratno) in javnega zdravja ali kot simbolične reference v psihoanalitičnih teorijah (Serpell, 2010).

Boris Levinson, utemeljitelj izraza »terapija s pomočjo živali« (pet-facilitated therapy), je s svojim pacientom, otrokom z motnjami v duševnem zdravju, uspešno vzpostavil komunikacijo šele s svojim psom Jingom. To ga je spodbudilo k nadaljnjim raziskavam. Izhajal je iz predpostavke, da prisotnost živali deluje kot socialni katalizator (Levinson, 1961 v Dolinar, Rems, 2002) – živali so najprej vzpostavile, nato pa še spodbujale stik s pacientom in s tem omogočile razpravljanje o težavah (Levinson, 1961 v Kmet, 2005). V svoji knjigi »Pets and human development« je za enega glavnih razlogov sedanjih problemov ljudi označil nesposobnost človeka sprijazniti se s svojim notranjim jazom in uskladiti kulturo letga z njegovim mestom v naravi. »Racionalen človek je postal odtujen sam od sebe takrat, ko se ni soočil s svojim neracionalnim jazom, s svojo preteklostjo kot poosebljena žival.« (Levinson 1972 v Fine, 2010: 26 – lasten prevod). Rešitev za ta naraščajoč občutek odtujenosti je obnovitev povezave z našo lastno, nezavedno živalsko naravo, z vzpostavitvijo odnosa s pravo živaljo, kot je pes, mačka ali druga domača žival. Zagovarjal je trditev, da ljubljenci predstavljajo pol poti na poti do čustvene stabilnosti (Levinson, 1969, v Serpell, 2010).

V zadnjih dvajsetih letih so teoretične predpostavke o dobrih vplivih živali napredovale proti bolj znanstveno utemeljivim razlagam. Raziskava iz leta 1980 je dokazala daljšo življenjsko dobo lastnikov hišnih ljubljencev med srčnimi bolniki (Friedmann et al. 1980, v Fine, 2010). Ta raziskava je sprožila vrsto drugih raziskav, ki so pokazale kratkoročne, sproščujoče učinke stika z živalmi, pa tudi dolgoročna izboljšanja, ki se tičejo socialne podpore domačih živali. Kljub tem odkritjem so pozitivni terapevtski učinki živali v strokovni medicinski literaturi le redko opisani in raziskave na tem področju so premalo podprte s strani vlade in njene finančne pomoči (Serpell, 2010).

UPORABA ŽIVALI V TERAPEVTSKE NAMENE

Terapija s pomočjo živali in aktivnosti s pomočjo živali

Kot piše Čadež (2012: 3) pri raziskovanju »terapije s pomočjo živali srečamo različne izraze, s katerimi jo ljudje, mediji in strokovnjaki poimenujejo, definicije pa so si v večini primerov

podobne. Bistveno je, da se v terapevtski proces vključi žival, kar na različne načine lahko pomaga na poti k želenemu cilju.«

Da bi se izognili zmešnjavi in standardizirali terminologijo, je Delta Society, ena največjih organizacij, odgovornih za certifikacijo terapije z živalmi v ZDA, objavila definiciji terapije z živalmi (AAT) in aktivnosti s pomočjo živali (AAA) (Kruger et al., 2010).

Aktivnosti s pomočjo živali so za razliko od terapije z živalmi manj določene. »Aktivnosti, kjer sodelujejo živali (originalno Animal Assisted Activity AAA, slovensko ASŽ), dajejo možnost za motivacijske, izobraževalne, sprostitvene in terapevtske koristi, ki izboljšujejo kvaliteto življenja. ASŽ so postavljene v določeno okolje s posebej izučeni strokovnjaki in tudi prostovoljci v povezavi z živalmi, ki ustrezajo določenim kriterijem.« (Standardi dela za aktivnosti s pomočjo živali in aktivnosti s pomočjo živali, v Marinšek, Tušak 2007:136) Ključne značilnosti so: ni specifičnih ciljev, prostovoljcem in drugim delavcem ni treba delati natančnih zapisov, vsebina srečanja je naključna. (Kruder et al., 2010) Primer: skupina prostovoljcev enkrat mesečno pripelje svoje pse v dom za stare. Obisk poteka kot skupinska aktivnost, ki jo delno usmerja osebje (Delta society v Kmet, 2005).

»Terapija s pomočjo živali (TSŽ) je usmerjena v določen cilj, v katerem je žival, ki ustreza določenim kriterijem, enakovreden udeleženec procesa zdravljenja. Izvajajo jo posebej za to izučeni strokovnjaki. TSŽ je namenjena pospešenemu izboljšanju človekovega fizičnega, socialnega, čustvenega in miselnega oz. intelektualnega funkcioniranja. TSŽ se lahko izvaja v različnem okolju in lahko poteka na individualni ali skupinski ravni. Celoten proces dokumentiramo tako kot pri vseh terapevtskih posegih in na koncu tudi ovrednotimo njegovo učinkovitost, kot to zahtevajo standardi.« (Standardi dela za aktivnosti s pomočjo živali in aktivnosti s pomočjo živali, v Marinšek, Tušak, 2007:149) Ilič dodaja: »Terapija s pomočjo živali ni delo z živalmi, to je delo s pomočjo živali, najpogosteje za ljudi. Ali povedano drugače: terapija s pomočjo živali je delo z ljudmi – s pomočjo živali.« (Ilič, 2013: 5) Ključne značilnosti so specifični cilji za vsakega posameznika in merjen napredek. (Delta Society v Fine, 2010) AAT je zasnovana tako, da izboljšuje človekove fizične, socialne, čustvene in kognitivne oz. miselne funkcije. Proces mora biti zabeležen in ocenjen. Primer: zlorabljeni otroci božajo psa ali mačko in mu/ji nežno prigovarjajo. S tem pridobijo občutek pravega dotikanja in nežnih odnosov (Kmet, 2005).

Najpomembnejša prednost, ki jo ima terapija z živalmi, je po avtorici Marinšek in avtorju Tušku to, da se lahko osredotoča na več različnih funkcionalnih ciljev hkrati. Tako se lahko terapevt istočasno osredotoči na povečanje klientove moči, povečevanje njegove vztrajnosti, stopnje gibljivosti sklepa, ravnotežja in pozornosti. Poleg fizičnih izboljšav se lahko izboljšajo tudi samozaupanje in motiviranost, zmanjša pa se stopnja stresa (Marinšek, Tušak, 2007).

Delta Society deli cilje AAT na:

- fizične cilje: to je izboljšanje motorične sposobnosti, sposobnosti na invalidskem vozičku in izboljšanje ravnotežja;
- miselne cilje: to je izboljšanje verbalne komunikacije med člani skupine, izboljšanje kontradikcije, razvijanje sposobnosti sproščanja, povečanje samozaupanja, zmanjševanje strahu in osamljenosti;
- izobraževalne cilje: to je izboljšanje besednega zaklada, izboljšanje kratkoročnega in dolgoročnega spomina, izboljšanje poznavanja pojmov kot so velikost, barva ipd.;
- motivacijske cilje: to je spodbujanje želje po pripadnosti skupini, spodbujanje stika z drugimi člani v skupini in osebjem ter razširitev aktivnosti (Delta Society v Kmet, 2005: 31-32).

Beck in Katcher (1984) sta izjavila, da moramo ločiti med čustvenim odzivom na žival, torej rekreacijsko uporabo živali in terapijo. Vsak dogodek, kjer pacienti uživajo, ni terapija. Čeprav je od te izjave minilo že več kot 20 let, terapija z živalmi še vedno ni priznana kot dejanska terapija v znanstvenem pomenu besede (Kruger et al. 2010). Vončina (2012) pravi, da je način dela pri terapiji z živalmi enak načinu dela v socialnem delu. Pri obeh je namreč fokus na načinih, ki bodo uporabniku omogočili sodelovati, fokus je na tem, kaj uporabnik lahko dela in ne, česa ne zmore. Iščemo vire moči uporabnika in te vire uporabimo na drugih področjih za doseg želenega cilja.

Kljub mnogim pozitivnim učinkom AAA in AAT pa ta oblika terapije oziroma aktivnosti ni vedno primerna. AAA/T nista primerna za uporabnike, če je žival vzrok za rivalstvo in tekmovanje v skupini ali če nekdo postane posesiven in namerava »posvojiti« žival, ki ga/jo obiskuje. Če z živaljo delamo neprimerno ali če izberemo napačno žival, lahko pride do

poškodb. Včasih lahko uporabniki, kot so ljudje s poškodbo možganov, razvojnimi nepravilnostmi ali senilnostjo, dražijo žival, ne da bi se tega zavedali. Ljudje imajo lahko do živali nerealna pričakovanja. Ko jih žival ne izpolnjuje, lahko mislijo, da jih žival zavrača. To lahko še poglobi njihovo slabo samopodobo. Kadar ima uporabnik alergijo na žival, se AAA/T odsvetuje. Alergije na živali namreč lahko povzročijo težave z dihanjem kot npr. astmo, ali pa kakšne druge neprijetne reakcije. Med AAA/T se lahko prenašajo zoonozna obolenja (bolezni, ki se prenašajo z živali na človeka in obratno), še posebej, če ne upoštevamo varnostnih ukrepov. V kolikor ima uporabnik odprto rano ali slab imunski sistem, mora biti AAA/T skrbno nadzorovana. Sodelovanje se po potrebi omeji. Prav tako AAA/T ni primerna, kadar se uporabnik določenih živali boji. Takrat se najprej dela na premagovanju strahu. Občutljivi moramo biti na kulturno ozadje uporabnikov. Zaradi različnih kultur in navad lahko različno sprejemajo določene vrste živali.

Negovalci imajo lahko AAA/T za neprimerni v primerih, kadar osebje in ostali negovalci ne smejo sodelovati pri odločitvah poteka procesa AAA/T ali nimajo ustreznih napotkov. Nekateri negovalci štejejo prisotnost živali v ustanovi za popolnoma neprimerno, ne marajo živali ali se jih celo bojijo. Tudi negovalci so lahko alergični na živali.

Lahko se zgodi, da inštitucija odkloni AAA/T, ker pravna odgovornost za nesrečo ali poškodbo, v katero je vpleten »stanovalec« ali nekdo od osebja, vzbuja zaskrbljenost, kadar je potrebno premagati legalne prepreke, kadar gre za vprašanja hrupa, sanitarnih ukrepov, bolezni ter ostalih okoljevarstvenih skrbi. Pretehtati je potrebno stroške, ki se odgovornim lahko zdijo previsoki.

AAA/T je neprimerna za živali, kadar lahko pride do poškodb zaradi grobega ravnanja ali s strani druge živali, če ne moremo zagotoviti osnovnega dobrega počutja živali. To vključuje veterinarsko oskrbo ter dostop do vode in površin za razgibavanje. Prav tako AAA/T ni primerna, če žival ne uživa v obiskih (internetni vir 3).

AAA in AAT sta si na prvi pogled zelo podobni. AAT je bolj formalna oblika AAA. AAT se vedno izvaja pod nadzorom strokovnjaka (zdravnik, delovni terapevt, fizioterapevt, učitelj, medicinski delavec, socialna delavka, logoped, psihiater), ki se aktivno vključuje v njihovo delo. Vodnik živali je lahko strokovna oseba ali pa prostovoljec, ki ga obvezno spremlja strokovna oseba. O AAT govorimo takrat, ko strokovna oseba žival uporablja na področju

svoje stroke. Na primer – socialna delavka mora žival uporabiti na področju socialnega dela. Če ta ista socialna delavka obišče skupino otrok na neformalni bazi, to štejemo za AAA. AAT je ciljno usmerjena. Določiti se morajo točni cilji, kot so izboljšanje socialnih sposobnosti, obsega gibanja, govornih sposobnosti, razpon pozornosti ... Vsak obisk živali lahko pomaga k doseganju enega ali več omenjenih ciljev. Če predhodno ne določimo teh ciljev, potem ne moremo govoriti o AAT. AAT je dokumentirana. Vsak obisk je dokumentiran v uporabnikovi osebni evidenci, kamor se zapišejo vse aktivnosti in napredki. AAT mora vsebovati vse zgoraj opisane lastnosti, sicer govorimo o AAA (internetni vir 4).

Vpliv živali na ljudi

Poleg očitnega, torej da domače živali človeku nudijo prijateljstvo in druženje, imajo živali na ljudi tudi druge pozitivne vplive. V grobem lahko pozitivne učinke razdelimo v tri skupine:

- Učinki na fizični ravni: hitrejša in lažja okrevanje po poškodbah, hitrejša celjenje ran, uporaba živčno mišičnega sistema, blagodejno delovanje na krvni sistem, zdravilna moč dotika.
- Učinki na psihični ravni: izboljšanje samopodobe in samospoštovanja, umirjenost, sproščenost, sposobnost gledati z različnih kotov in stališč, povečanje zaupanja vase, vnos zunanjega sveta, krepitev stika z realnostjo, pozitivna čustva in izkušnje.
- Učinki na socialni ravni: zmanjševanje občutka osamljenosti, stik z zunanjim svetom, zmanjšanje strahu (odpora) pri navezovanju stikov z drugimi ljudmi, večanje težnje po sodelovanju, izgradnja zdrave osebne distance ter vzpostavitev bližine, doživetje intimnosti in telesnega stika.

Že sam stik z živaljo dokazano povzroči sproščanje večje količine hormonov sreče, ob redni terapiji s pomočjo živali pa se potrjeno zmanjša tudi uporaba protibolečinskih zdravil in pomirjeval (Ilič, 2013: 12).

Živali lahko pripomorejo k boljšemu zdravstvenemu stanju, saj dokazano zmanjšujejo osamelost in depresivnost (Hart, 2010). V stresnih situacijah delujejo pomirjevalno. Fredmann, Thomas in Eddy (2000) so ob pregledu raziskav, ki so proučevale učinek živali v stresnih situacijah, ugotovili, da:

- ima že samo opazovanje živali oziroma gledanje slike živali pozitivne učinke na ljudi. Sodelujoči v raziskavi so večino prizorov, v katerih so bile živali, označili za manj ogrožujoče, prijaznejše in bolj vesele.
- Prisotnost živali zmanjša srčni utrip v stresnih situacijah. Raziskave so pokazale, da je imel pes večji pomirjevalni učinek med stresom kot pa prisotnost prijatelja. Avtorji pa opozarjajo, da vpliv živali ni univerzalen – situacija je bila veliko manj stresna za otroke, ki so bili psom naklonjeni, kot za tiste, ki so imeli bolj negativen odnos do psa.
- Raziskave so pokazale, da je bil krvni tlak poskusne osebe nižji, ko so le-te psa ljubkemale, se ga dotikale, ga ogovarjale, oziroma oboje hkrati.

Lastniki živali lahko potrdijo, da so živali super partnerji za pogovarjanje. Poleg tega, da se večina ljudi rada pogovarja z živalmi, saj so le-ti izvrstni poslušalci, ki ne skačejo v besedo, pa je lahko npr. pes, ki ga lastnik pelje na sprehod, iztočnica tudi za pogovor z drugimi ljudmi. Messent (1984 v Hart, 2010) pravi, da ljudje pogosteje začnejo pogovor, smeh in izmenjavo zgodb, če je prisotna žival, kot če je človek sam. Večina vdov in vdovcev, ki ohranjajo socialno podporo, so lastniki psov. McNicholas in Collis (2006, v Varga, Fedorovich, 2012) menita, da je to zaradi potrebe psa po dnevnem urniku (sprehod, hranjenje itd.), zaradi česar imajo vdove in vdovci »razlog, da zjutraj vstanejo iz postelje«.

Za večino mestnih ljudi njihov odnos s psom igra ključno vlogo v njihovem dnevnem redu in je bolj stalen, pomembnejši in trajnejši kot njihovi odnosi z drugimi ljudmi (Varga, Fedorovich, 2012).

Pes normalizira tudi socialno okolje ob osebah z oviro, ki bi bile sicer prezrte ali tretirane z nelagodjem (Hart, 2010). Živali tako delujejo tudi kot socialni mediatorji.

Živali delujejo tudi kot motivatorji. Hart (2010) meni, da je žival ključni dejavnik v motivaciji prostovoljcev za opravljanje prostovoljnega dela v domovih za stare. Prostovoljci, ki nimajo živali, so manj motivirani kot tisti, ki jo vzamejo s seboj na obisk. Nadalje pravi, da so živali močni motivatorji otrokom v učnem okolju. Dokaz za to je uspešnost R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dog) programa, kjer otroci berejo skupaj s psom. Otroci z motnjami v razvoju so bolj fokusirani, se bolj zavedajo socialnega okolja in bolj igrivi ob prisotnosti psa. Psi pa so tudi motivatorji za gibanje – študije kažejo, da psi spodbujajo hojo njihovega

lastnika in to ne samo za zadovoljitev pasjih potreb (Solomon, 2010). Sprehajanje s psom naj bi imelo večje pozitivne učinke na srce in ožilje kot sprehajanje brez psa. Za starejše odrasle se je dokazalo, da je hoja s psom izboljšala srčne funkcije v primerjavi s hojo brez spremstva psa (Motooka et al., 2006, v Fiedmann et al., 2010).

Poskusni program rehabilitacije s pomočjo psov, v katerem je sodelovalo 35 oseb z nezgodno možgansko poškodbo, 13 z multiplo sklerozo in 12 oseb z drugimi obolenji, je pokazal, da so aktivnosti in terapije s pomočjo psov (ATP) posebej primerne za bolnike z okvarami ali motnjami osnovnih funkcij (gibanje, zaznavanje, pozornost, kognicija, motivacija), za bolnike, ki so depresivni, anksiozni, manj komunikativni ali so osamljeni, glede na starost pa za otroke, mladostnike in starejše. Med ATP so ocenjevali splošno odzivnost (budnost, pozornost, gibanje, aktivnost, čustveno in motivacijsko stanje) poskusnih oseb na petstopenjski lestvici od -2 do +2. 93% bolnikov je bilo med ATP aktivnih, pozornih in dobro razpoloženih. Povprečne ocene odzivnosti podskupin glede na vrsto okvare in spol se gibljejo med 1, 38 in 1, 52, kar je zmerno do zelo pozitivno. Za šest oseb z nezgodno možgansko poškodbo so svojci ocenili, da se med obravnavo več gibljejo, so bolj budni in pozorni, kažejo več volje in boljše razpoloženje kot sicer. Prav tako so ocenili, da je trajni učinek na zdravstveno stanje in zadovoljstvo bolnikov pomembno boljši. »Podatki iz strokovne in znanstvene literature, izkušnje na različnih področjih in na koncu tudi naše izkušnje in rezultati kažejo, da bi bilo ATP kot dodatno obravnavo koristno vključiti v celovito zdravljenje in rehabilitacijo.« (Kovačič, 2008:23).

Najbolj splošno oceno o koristni uporabi živali v terapevtskem okolju Marinšek in Tušak (2007) navezujeta na živali v vlogi oblikovalca, negovalca in pozitivno naravnost medsebojnih odnosov. Prisotnost živali zmanjša vznemirjenje ljudi, ima pomirjajoč učinek in nudi občutek tolažbe. Po ocenah uporabnikov je okolje, v katerem poteka terapija z živalmi prijaznejše kot okolje, v katerem živali ni (Marinšek, Tušak, 2007).

ŽIVALI, KI SE UPORABLJAJO PRI AAA/T

Za terapevtsko žival je najpomembneje to, da je zdrava, zdravstveno preskrbljena, čista, inteligentna, družabna, vodljiva, tolerantna ter da jo vodi ustrezno usposobljen vodnik. Kakšne vrste žival uporabimo, ni pomembno, to so lahko konji, psi, mačke ali pa hrčki, kunci, delfini. Pri ambasadorjih nasmeha, društvu za pomoč z živalmi, sodelujejo tudi s kokoškami, osli in poniji (internetni vir 5).

- Psi

Najbolj običajne živali za AAT in AAA so psi. Bolj pomembna od pasme psa je njegova osebnost. Pes, primeren za terapijo, mora imeti visoko toleranco, biti mora prilagodljiv ob neprijetnih izkušnjah, tudi neznancem mora dovoliti, da se mu približajo in ga božajo, češajo in pregledujejo, ubogati mora ukaze (usede se na znak, ostane na mestu, ko je poklican, pride), mora biti miren med množico ljudi, na motnje se ne sme odzvati panično).

- Mačke

Pri ljudeh, ki se psov bojijo ali imajo alergijo na pasjo dlako, lahko za terapijo z živalmi uporabimo mačko. Ta se mora dobro razumeti z ostalimi živalmi in v stresnih situacijah kot so premeščanje, neznani zvoki ipd. reagirati mirno. Idealne so mačke, ki uživajo v božanju in iščejo stik z ljudmi.

- Zajci

Da je zajec primeren za terapijo, mora sprejemati različne oblike božanja. Pri neznancu morajo mirno zdržati vsaj dve minuti, pogoj pa je tudi mirno odzivanje na različne stresne dejavnike.

- Konji

Ena izmed najbolj razširjenih terapevtskih živali je tudi konj, ki zaradi svoje velikosti ponuja drugačen način terapije – uporabniki lahko konje tudi jahajo. Da je konj primeren za terapijo, mora imeti simetričen in uravnotežen korak ter nežen in potrpežljiv značaj. Terapija s konji se imenuje hipoterapija.

- Akvarijske živali

Zaradi sproščujočega učinka valovanju podobnega gibanja rib postajajo ribe, pa tudi ostale akvarijske živali, kot so npr. želve, vedno bolj priljubljene v terapiji.

- Kmetijske živali

Uporaba hlevskih živali kot so krave, ovce, koze in prašiči lahko pozitivno vpliva na komunikacijo, občutek koristnosti in občutek lastne vrednosti. Uporabljajo se pri različnih populacijah, predvsem pri ljudeh z motnjami v duševnem razvoju.

- Delfini

Po načinu učenja in kognitivnih sposobnostih so delfini ljudem bliže od ostalih živali. Zaradi svoje inteligence in sproščujočega učinka vodnega okolja so v terapiji zelo uporabni (Granger, Kogan, 2000). Praviloma se terapija z delfini kombinira z vsaj še eno terapevtsko tehniko, ki je osnova svetovalnega procesa. Večina terapevtov dela predvsem z otroki s posebnimi potrebami ter odraslimi z depresijo in različnimi odvisnostmi (Čadež, 2012).

NAJBOLJ POGOSTE CILJNE SKUPINE IN USTANOVE

- Starostniki in domovi za stare

»Domovi za ostarele nas najpogosteje vabijo na obiske. Starostniki predstavljajo vse večji delež prebivalstva, ki pa je obenem precej potisnjen na rob. Mnogo starostnikov je osamljenih, zato obisk živali predstavlja prepotrebno razvedrilo in motivacijo za pogled v prihodnost.« (internetni vir 6). Terapija z živalmi je v domovih za stare lahko v pomoč pri socialnih interakcijah ter kot senzorna stimulacija. Raziskave kažejo, da imata AAA in AAT zelo ugodne vplive na povečanje pozornosti ter sposobnosti daljše koncentracije prebivalcev domov, zmanjševanje krvnega pritiska in pulza, ter na splošno počutje in zadovoljstvo (Marinšek, Tušak, 2007). Sergeja Mastnak piše iz lastnih izkušenj ko dodaja, da se zaradi AAA in AAT povečuje gibalna sposobnost uporabnikov, da se pri metanju žogice psom krepijo motorične sposobnosti, da kužki priključijo spomine posameznikov, ter da je na splošno izginil strah do živali med prebivalci doma za stare (internetni vir 7).

- Osebe s posebnimi potrebami

»Otroke s posebnimi potrebami najpogosteje srečamo v razvojnih vrtcih in osnovnih šolah s prilagojenimi programi, nekoliko starejše uporabnike pa v varstveno-delovnih centrih in stanovanjskih skupnostih.« (internetni vir 8). Pri delu se največkrat srečamo z osebami z motnjami v duševnem razvoju, s slepimi in slabovidnimi, z gluhi in naglušnimi, osebami z motnjami avtističnega spektra, gibalno oviranimi osebami, osebami z motnjo pozornosti in hiperaktivnostjo, dolgotrajno bolnimi osebami (epilepsija, motnje hranjenja, sladkorna bolezen ...) (ibid.).

- Predšolski otroci in šole

»V vrtcih in šolah so terapevtski pari vse bolj dobrodošli. Izvajajo se kinološke urice (program namenjen spoznavanju psa: lastnosti, nege, karakteristik, ...), t.i. READ programi (programi učenja branja, kjer pes sodeluje kot motivator) oziroma se žival vključi v običajne učne ure.« Aktivnosti z živaljo se lahko vključijo v interesne dejavnosti, učne ure o živalih, kot del učne pomoči, v projekte ter tematske dneve (npr. na temo petard, zavetišč in živalske problematike, kako se vesti ob neznanem psu ipd.) (internetni vir 9). Žival je lahko tema pogovora ali pa preko nje vzpostavimo komunikacijo z otrokom. Še posebej vidni rezultati so pri otrocih z avtizmom ter otrocih, ki so bili žrtve zlorab (Marinšek, Tušak, 2007).

- Psihiatrične ustanove

Precejšnja korist se je pri delu s pacienti psihiatričnih ustanov pokazala pri posameznikih, ki so bili izolirani – že prej je bilo zapisano, da živali pomagajo pri oblikovanju socialnih interakcij. Pacienti so po AAA in AAT pokazali večjo voljo za sodelovanje ter manjše znake samomorilnosti ter nasilnosti, zmanjšal pa se je tudi hrup v ustanovah (Marinšek, Tušak, 2007).

- Bolnišnice

Živali bolnike sprejemajo brez nelagodnosti, zato se le-ti počutijo mirnejši, srečnejši in manj osamljeni. Poleg ostalih koristi živali vplivajo na socialno interakcijo, spodbujajo h gibanju ter pozitivno vplivajo na bolnikovo samopodobo. (ibid.)

- Institucije s terminalno obolelimi bolniki

Medtem ko se veliko ljudi izogiba ljudi z AIDS-om ali rakom, živali teh predsodkov ne poznajo. Bolniki s terminalnimi obolenji s pomočjo živali premagujejo osamljenost in izoliranost ter s tem občutke obupa in žalosti (ibid.).

- Zapor

V določenih zaporih so uvedli program, kjer zaporniki učijo pse za pse vodnike za slepe ljudi. Ti programi zmanjšujejo depresivnost pri zapornikih, saj jim nudijo krajšanje časa, povečujejo občutek odgovornosti in izboljšajo sposobnosti obvladovanja lastnega vedenja, zaradi česar manjkrat prihaja do sporov in zlorab (ibid.).

1.3.POMOČ Z ŽIVALMI IN OSEBE Z MAS

Že desetletja živali pomagajo človeku v vsakdanjem življenju. Pogosto lahko vidimo slepega človeka v spremstvu psa vodnika, nič nenavadnega ni tudi, da se otrok s cerebralno paralizo uči stegovati noge na konju. Ni pa tako običajno videti psa, ki je naučen, da zadrži avtističnega otroka pred tem, da bi v javnosti zbežal, ali pa konja, ki pomaga otroku z MAS, da razvije primerno socialno vedenje.

Da so živali na pomemben način vpletene v doživljanje avtizma, je razvidno iz mitov in dokumentirano v zgodovinskih virih. Mitični »volčji otroci« ali divji otroci, vzgojeni s strani volkov so bili najverjetneje zapuščeni zaradi določene motnje in kar nekaj od teh otrok, kot sta npr. Peter »divji deček«, najden v Nemčiji leta 1725 in Victor, najden v Franciji leta 1795, bi bilo danes najbrž diagnosticiranih z avtizmom. Hugh Blair, škotski plemič, ki je bil najverjetneje avtističen, je imel sodeč po zgodovinskih dokumentih nenavadno afiniteto do živali. Priče, ki so pričale na sodišču za razveljavitev njegovega zakona, so dejale, da ima Hugh raje živali kot ljudi (Solomon, 2010). Te zgodbe kažejo na pomemben in relativno neizkoriščen socialnokulturni in komunikativni vir: da psi lahko pomagajo otrokom z avtizmom bolj polno in uspešneje sodelovati z njihovimi družinami, skupnostjo in drugimi ljudmi. Zgodbe o volčjih otrocih opominjajo na to, kar Laughin in Throop imenujeta »presenetljiva korespondenca med mitičnimi zgodbami in aspekti resničnosti.« (Laughin, Throop, 2001: 209, v Solomon 2010). Solomon piše, da tako kot v mitih in pravljicah, živali lahko tudi v realnem življenju pomembno vplivajo na potek življenja avtističnih otrok (Solomon, 2010).

Za veliko posameznikov z motnjo avtističnega spektra je lahko terapija s pomočjo živali zelo koristna. Veliko staršev je poročalo o otrokovih prvih besedah, ki so se zgodile med jahanjem. Eden od razlogov, da je terapevtsko jahanje koristno je, da je to ritmična aktivnost in med njo mora otrok vzdrževati svoje ravnotežje. Terapevti se že leta zavedajo, da ritmične aktivnosti kot so guganje ali igre ravnotežja kot je hoja po gredi, pomagajo možganom. Katcher in Wilkins (2000, v Grandin et al, 2010) poročata, da lahko včasih otroci uporabijo žival kot prehodni objekt, ki kasneje vodi v odnos z drugimi ljudmi.

V zadnjem desetletju je veliko študij pokazalo, da je AAI (Animal Assisted Intervention) lahko koristna pri mnogih razvojnih potrebah oseb z MAS.

ZAKAJ SO LJUDJE Z MAS POVEZANI Z ŽIVALMI?

Grandin in Johnson (2005) sta postavila hipotezo, da je eden izmed razlogov, da se nekateri otroci in odrasli z MAS tako povežejo z živalmi, njihovo senzorično razmišljanje. Pravita, da živali ne razmišljajo v besedah, temveč so njihovi spomini in izkušnje zapolnjeni s podrobnimi senzoričnimi informacijami. Svet psa je zapolnjen s slikami, vonjavami, z zvoki in s fizičnimi občutki namesto z besedami.

Eden izmed dokazov, da živali ne razmišljajo v besedah, so stvari, ki se jih bojijo. Tako je npr. Grandin nekoč spoznala konja, ki se je bal črnih kavbojskih klobukov. Beli kavbojski klobuki niso izzvali nobene reakcije. Konjev strah pred črnimi kavbojskimi klobuki se je razvil po veterinarskem posegu, v katerem je bil v konjeve oči vržen alkohol. Med tem dogodkom je konj gledal naravnost v veterinarjev črn kavbojski klobuk. Živali pogosto povezujejo zastrašujoče ali boleče izkušnje z nečim, kar so videle ali slišale v tistem trenutku, ko se je dogodek zgodil. Tako se je na primer nek slon bal zvoka dizelskega motorja, medtem ko motor na bencin ni sprožil nobenega odziva (Grandin, Johnson, 2005). Če je bil pes zbit z avtom, lahko z dogodkom poveže cesto, na kateri se je to zgodilo in razvije strah pred to določeno cesto ali delom ceste, namesto pred avti. Osebe z MAS imajo lahko podobne spomine. Če zvonjenje mobilnega telefona otroku povzroča bolečino zaradi zvoka, lahko to bolečino poveže s sobo, v kateri je zvonil telefon in ne s telefonom (Grandin v Pavlides, 2008).

Temple Grandin, ki ima diagnozo avtizma, je povedala, da razmišlja v slikah. Besede se v njenih mislih pretvorijo v slike. Njeno razmišljanje pravi, je kot Google iskalnik slik – v brskalnik napišeš besedo, ki se potem pojavi v slikah. Razlaga, da so vse njene misli kot realistične slike (Grandin, 1995). Njen način razmišljanja ji je pomagal pri delu z živalmi. Ko je delala z govedom, je šla v jašek za cepljenje, da bi videla, zakaj govedo velikokrat noče skozi jašek. Odkrila je, da se bojijo senc, rožljanja verig, odsevov in drugih motenj (Grandin, 1980 v Grandin, Johnson, 2005).

Razumevanje, kako so spomini strahu formirani, lahko razloži veliko nekontroliranih izbruhov strahov in panike oseb z MAS. Otrok ali odrasel z MAS kriči, ker ga je strah, da bodo, če bo stopil na določeno mesto, njegovi čuti preobremenjeni. Veliko oseb z MAS ima težave z velikimi nakupovalnimi centri. Če imajo ob sebi psa, jim bo le-ta pomagal

prenašati glasne prostore. Ko je njihov preobčutljiv senzorični sistem bombardiran, pes zagotavlja stabilnost (Grandin v Pavlides, 2008).

Ko razvijamo terapevtski program s pomočjo živali za osebe z MAS, moramo upoštevati naslednje spremenljivke:

- Osebe z MAS se tako dobro povežejo z živalmi zaradi njihovega senzoričnega razmišljanja.
- Senzorna preobčutljivost ima lahko ogromen vpliv na izid. Nekatere osebe morda ne bodo prenašale vonja ali nenadnih zvokov živali, druge pa ne bodo imele senzoričnih težav in jih bodo živali privlačile.
- Živali, posebno psi, tako lažje sporočijo svoje vedenjske namere osebam z MAS.
- Osebe z MAS so manj spretni »bralci misli« v primerjavi z osebami brez MAS. Razumevanje teorije uma in zaznavne predelave je lahko ključnega pomena za razumevanje, zakaj se osebe z MAS lažje povežejo z živalmi (Grandin et al., 2010).

AAI lahko uporabimo tudi pri osebah z milejšo obliko MAS. Grandin in ostali (2010) pravijo, da je mogoče ena največjih koristi živali ta, kako so le-te podprle tovarštvo in prijateljstvo v življenjih ljudi, ki so se prej počutili izolirane in osamljene. Fine in Eisen (2008 v Grandine et al., 2010) sta opisala dva primera najstnikov z Aspergerjevim sindromom in vloge živali v njunih življenjih. Družini obeh najstnikov sta se zaradi napredka z AAT odločili za svoje izučene ljubljence. Čeprav imata najstnika še naprej težave pri vzpostavljanju človeških prijateljstev in osebnih interakcij, sta živali postali pozitivni socialni faktor za oba. Tovarštvo in druženje je ključna sestavina zadovoljnega življenja.

Ključni faktor v oblikovanju uspešnih programov AAT za osebe z MAS je oblikovanje interaktivne terapevtske skupine. Terapevt s specifično izobrazbo o avtizmu mora biti v paru s primernim vodnikom živali. Protokol, specifičen za učenje in/ali za socialno-emocionalne cilje posameznika z avtizmom, je treba pripraviti in nenehno ocenjevati. Dolžina seje in frekvenca morata temeljiti na ravni udobja vseh udeležencev, nenehno je potrebno spremljati raven stresa tako živali kot ljudi, vključenih v terapijo (Pavlides, 2008).

KDAJ POMOČ Z ŽIVALMI ZA OSEBE Z MAS NI PRIMERNA?

Zelo pomemben dejavnik pri posameznikih z avtizmom, če uporabljamo AAT, je ustrezna ocena, ali je ta način intervencije primeren. Najprej in predvsem je pri posameznikih, ki kažejo znake agresije, z živaljo potrebno pristopiti posebno previdno. Potrebno je oceniti, ali se samopoškodbeno vedenje lahko obrne na nasilje nad živaljo ali ustrahovanje živali. Nekatera vedenja, ki niso mišljena kot agresivna, ampak so pokazatelji ekstremne navdušenosti, lahko žival smatra kot ogrožajoča. Ker imajo mnoge osebe z MAS skrajne težave z anksioznostjo, je potrebno oceniti, ali prisotnost živali pri njih sproži kakšen strah ali drugo anksioznost. Poleg tega bodo nekatere osebe z MAS postale tako fokusirane na nek vidik živali, zunanost ali vedenje, da bo njihova prisotnost postala kontraproduktivna. Medtem ko bo veliko posameznikov uživalo v občutjih ob prisotnosti živali, se bodo nekateri soočili s senzoričnimi izzivi. Izbira prave živali za interakcijo s takimi posamezniki je pomemben faktor v vzpostavljanju interakcije z živaljo. Čeprav imajo psi – najpogosteje uporabljena terapevtska žival – mehko dlako, imajo tudi mrzle smrčke, slinaste jezike in se pogosto slinijo. Prav tako povzročajo zvoke, ki jih nekatere osebe z MAS težko prenašajo, kot je lajež, javkanje, vohanje (Pavlidis, 2008).

Terapija z živalmi za osebe z MAS prav tako ni primerna v primerih, predstavljenih v prejšnjem poglavju.

Kot je bilo predstavljeno že na prejšnjih straneh, se lahko za terapijo s pomočjo živali uporablja različne vrste živali. V nadaljevanju bomo podrobneje predstavili nekaj le-teh in njihove vplive na osebe z MAS.

ŽIVALI, KI SE JIH UPORABLJA PRI POMOČI OSEBAM Z MAS

- **Pes**

Prvi argument, da lahko interakcija s psom izboljša socialno-komunikativne sposobnosti otroka z avtizmom je podal Boris Levinson leta 1961. Verjel je, da psi lahko pomagajo avtističnim otrokom doseči notranje čustveno zdravje. »Ko se otrok igra s psom, oblikuje svoj svet, meje, ki si jih sam predpiše. Terapevt tako participira v skupni pustolovščini z vstopom v kos tega sveta, kjer se otrok počuti varnega. Tu se lahko otrok in terapevt najdeta, tu je najverjetneje, da se bodo odprla vrata komunikacije med terapevtom in otrokom.« (Levinson 1969 v Solomon, 2010).

Psi lahko odprejo veliko socialnih poti - tako za otroke, kot za odrasle z motnjo avtističnega spektra. Nekateri otroci, ki ne govorijo, razvijejo globoko vez s psi in imajo skoraj magičen način komuniciranja z njimi (Grandin v Pavlides, 2008).

Ming-Lee Yeh je leta 2008 naredila raziskavo, v kateri je sodelovalo 33 parov avtističnih otrok v povprečni starosti 5, 89 let. Eksperimentalna skupina otrok je bila 2x na teden deležna AAT z za to izšolanimi psi. Za merjenje rezultatov so uporabili Vinelandovo lestvico prilagodljivega vedenja (Vineland Adaptive Behaviour Scale, kitajska verzija) in lestvico doseganja ciljev. Rezultati študije kažejo, da so otroci, ki so obiskovali AAT, pokazali pomembne napredke v socialnih veščinah. Prav tako so otroci po igranju s psom pokazali pomemben napredek na lestvici doseganja ciljev v različnih dimenzijah komunikacije in jezika, kot tudi izboljšali vedenje ob nalogah. Yeh zaključuje, da je AAT koristna za otroke z MAS, saj jim pomaga tako pri prepoznavanju njihovega okolja kot tudi pri izboljšanju njihovih medosebnih spretnosti (Yeh 2008 v Grandin et al., 2010).

Tudi Martin in Farnum (2002, v Grandin et al., 2010) sta opazila izboljšave pri otrocih z MAS, ko so bili le-ti v interakciji s terapevtskimi psi. Ko so bili v stiku s psom, se je izboljšalo njihovo razpoloženje za igro, poročata pa tudi o boljši direktni pozornosti otrok v družbi psov.

Rezultati druge študije so bili objavljeni v Western Journal of Nursing Research leta 2002 (Martin and Farnum, 2002 v Pavlides, 2008). Raziskovalci so prišli do zaključkov, da so se otroci več smejali in delovali srečnejši, bolj razpoloženi za igro in imeli več energije. V nekaj primerih so bili stereotipni gibi pogostejši ob prisotnosti psa, kar raziskovalci pripisujejo otrokovemu navdušenju.

Odzivi posameznikov z avtizmom na psa pa so lahko zelo različni. Za nekatere osebe je pridobitev psa najboljša stvar, ki se jim je kdaj zgodila, pri drugih pa pes ne bo v pomoč, ker se ga bo otrok bal. Večina negativnih reakcij na živali se zgodi zaradi senzoričnih razlogov. Lajež psa lahko nekaterim povzroča fizično bolečino v ušesih, drugim je lahko njihov vonj preveč intenziven (Grandin v Pavlides, 2008).

- Pes pomočnik

Po »Americans with Disabilities Act (ADA)« je žival pomočnik tista žival, ki je posebej izučena za opravljanje nalog za ljudi z ovirami, kot je na primer vodenje slepih, opozarjanje gluhih ljudi, vlečenje oz. potiskanje invalidskih vozičkov, opozarjanje in zaščita ljudi, ki imajo napad, itd. Žival pomočnik je delovna žival in ne ljubljencek (US Dept. of Justice 2007 v Pavlides, 2008).

Pes, ki ga izberejo za vlogo pomočnika, je navadno rodovniški, v nekaterih primerih je primeren tudi mešanec, vendar redkeje. Pasma psa ni najbolj pomembna. Pomembnejše so značilnosti, ki jih mora imeti pes. Biti mora odrasel, psihično zrel in stabilen, popolnoma zdrav, imeti mora dobro kondicijo, poleg tega mora biti vodljiv, ubogljiv in zelo poslušen ter odlično socializiran (visok prag tolerance do ljudi in drugih živali). Psa, ki je izbran za delo pomočnika, ne smejo zmotiti niti vidni niti slušni dražljaji iz okolice. Poleg tega mora biti prijazen, dobro učljiv, imeti mora odličen spomin in dober čut za orientacijo. Navedeni kriteriji so zelo strogo predpisani, zato je zelo malo psov, ki jih izpolnjujejo v celoti (na tisoč psov le eden) (internetni vir 10).

Burrows in ostali (2008 v Grandin et al. 2010) pravijo, da je uporaba psa pomočnika za osebe z MAS relativno nov pojav. V prvi vrsti je namen psa pomočnika za osebe z MAS varnost. Prisotnost psa je uporabna za upočasnitev majhnih otrok in za preprečitev, da bi otrok stekel v promet ali se izgubil v množici. Če je namen psa pomočnika otrokova varnost, sta otrok in pes pripeta drug na drugega s pasom in povodcem. Pas na otroku ima elastičen povodec priključen na pasjo ovratnico. Starš oziroma skrbnik, ki daje ukaze psu, drži povodec (Burrows et al. 2008 v Grandin et al, 2010).

Naloge psa pomočnika za osebe z MAS se močno razlikujejo od nalog tradicionalnih psov pomočnikov in se včasih zdijo bolj podobne nalogam terapevtskih psov ali reševalnih in iskalnih psov. Večina psov pomočnikov za osebe z MAS ne vodi oseba z MAS, temveč njen spremljevalec, ki je praviloma odrasla oseba. Ker so psi pomočniki za osebe z MAS del podpirne ekipe in ne le domena ene osebe, je učenje psa za takega psa pomočnika veliko bolj komplicirano kot učenje psov pomočnikov za osebe z drugačnimi omejitvami (Pavlides, 2008).

Psi pomočniki za avtiste pomagajo osebam:

- pri vzpostavljanju in vzdrževanju rutine v vsakdanu (npr. nega psa),
- izboljšati fizično in psihično počutje,
- pri relaksaciji, saj delujejo sproščujoče,
- izboljšati socialno počutje oziroma vključenost v družbo in
- zadovoljujejo človekovo potrebo po pozornosti in telesnem stiku,
- pobirajo in prinašajo predmete.

(internetni vir 11).

Pavlides (2008) k zgornjim funkcijam dodaja še:

- opozarjanje staršev na vedenje, ki napoveduje pobeg ali poškodbo,
- preprečuje otrokov pobeg ali vključevanje v nevarne aktivnosti (npr. da bi otrok stekel na cesto),
- vključenost v iskalne in reševalne akcije.

Pes pomočnik svojemu človeškemu partnerju zagotavlja socialno in čustveno podporo. Študije kažejo, da imeti psa pomočnika poveča čustveno dobrobit posameznika z oviro in poveča tako kratkotrajne kot dolgotrajne socialne interakcije (Pavlides, 2008).

• **Konj**

- Terapevtsko jahanje

Terapevtsko jahanje je oblika AAT, ki je postala popularna v zadnjih 40 letih (Ward et al., 2013). Je najbolj popularna oblika AAT za osebe z MAS. Ta oblika intervencije združuje pozitivne kvalitete drugih oblik AAT z manj komplikacijami. Terapevtsko jahanje vključuje znano domačo žival, ki ima široko zgodovino dela ob človeku, za razliko od psov pomočnikov ali drugih domačih ljubljencev pa družina ne postane popolnoma odgovorna za skrb za žival. Terapevtske ure so lahko oblikovane specifično za učne cilje posameznikov z MAS (Pavlides, 2008). Terapevtsko jahanje združuje kontrolo, pozornost in fokus, senzorično upravljanje ter verbalno in neverbalno komunikacijo za učenje jahanja. Kontakt z živalmi, vključno s konji, stimulira psihosocialne, psihološke in socialne odzive pri otrocih in adolescentih (Prothmann, Fine, 2011 v Ward et al., 2013). Posledično je lahko terapevtsko

jahanje še posebno učinkovito pri osebah z MAS, ki imajo težave s pozornostjo, primernimi socialnimi odzivi, komunikacijo in z upravljanjem senzoričnih odzivov. Professional Association of Therapeutic Horsemanship International (PATH) (2009) trdi, da je terapevtsko jahanje koristno za otroke z MAS. Poročila o primerih pričajo o pozitivnih odzivih otrok z avtizmom na terapevtsko jahanje na področjih komunikacije in socialne recipročnosti (Brown 1996; Johnson 2007; Kohn 1996, v Ward et al., 2013). Burgon (2011 v Ward et al., 2013) je proučeval sedem otrok, ki so se udeležili individualnega terapevtskega jahanja. Rezultati te kvalitativne študije kažejo, da so udeleženci izboljšali samozavest, samospoštovanje, empatijo in samoučinkovitost.

Ko se načrtuje terapevtska ura jahanja za avtistično osebo, je potrebno upoštevati vse izzive »triade« MAS. Komunikacija mora potekati ne le med inštruktorjem in učencem, temveč tudi med konjem in učencem. Ključen je dojemljiv jezik, saj mora biti jezdec sposoben slediti vsaj osnovnim navodilom inštruktorja. Razviti se morajo metode ekspresivnega izražanja, da se jezdecu omogoči, da pokaže nelagodje. Pogosto to pomeni, da se mora inštruktor naučiti prebrati drobne spremembe v jezdečevi drži, skladnosti ali osredotočenosti. Učenec mora biti pogosto fizično voden pri ravnanju s konjem, da bo razvil interakcijske sposobnosti med njim in konjem. Morda je najpomembnejše, da se jezdec nauči ravnati z vajetmi, saj se mu s tem omogoči vsaj nekaj samostojnosti pri jezdenju. Veliko avtistov vajeti ali komaj drži ali pa z njimi upravlja pregrobo. Čeprav učenci z MAS med terapevtskim jahanjem pogosto ne uporabljajo vajeti priključenih na uzdo in brzdo, možnost naučiti se komunicirati skozi nežno manipuliranje z vajetmi ponuja izjemno priložnost ne le za krepitev samozadostnosti, temveč tudi za razvoj samokontrole in sledenje navodilom (Pavlidis, 2008). Študija, ki so jo izvedli Ward in drugi je podala dokaze, da je terapevtsko jahanje lahko učinkovita intervencija za otroke z avtizmom in da se pozitivni učinki terapevtskega jahanja kažejo tudi v šolskem okolju. Bolj natančno, po desetih tednih terapevtskega jahanja so učiteljske ocene pokazale, da se je pri otrocih z avtizmom izboljšala socialna komunikacija kot tudi pozornost, toleranca in reakcije na senzorične motnje v razredu. Še več, rezultati na interakcijski lestvici GARS-2, ki meri udeležencevo sposobnost, da se ustrezno poveže z ljudmi, dogodki in objekti, so se z »zelo verjetno avtističen« spustili na »možnost avtizma« (Ward et al., 2013). Do podobnih odkritij so prišli tudi Bass in ostali (2009), ki navajajo, da so starši ocenili njihove avtistične otroke kot bolj motivirane za socialno interakcijo z drugimi po obiskovanju terapevtskega jahanja. Starši so poročali tudi o spremembah otrokovih odzivov

na senzorične stimulacije vključno z izboljšanjem v senzorični integraciji, direktni pozornosti in senzorični občutljivosti (Bass et al., 2009).

Terapevtsko jahanje pa ima tudi nekaj ovir za osebe z MAS. Jahanje je lahko naporno in otroci s slabim mišičnim tonusom ali otroci, ki ne marajo fizičnih aktivnosti, lahko kažejo uporniško vedenje do jahanja. Takšno vedenje lahko omilimo z aktivnostmi kot so vzratno jahanje ali z igranjem različnih igrice. Izzivi senzorne integracije lahko sprožijo problematično in včasih nevarno vedenje, veliko učencev se bo na primer želelo izogniti nošenju čelade. Potreba po fizičnem vodenju inštruktorja lahko prav tako povzroči senzorično neugodje. Učencem lahko »nagajajo« tudi temperatura zraka ali vlažnost, saj se večina terapevtskih ur jahanja izvaja v prostoru brez kontrole temperature (Pavlidis, 2008). Terapevti so se skozi izkušnje naučili, da so najbolj učinkovite intervencije, ki brez odmora ne trajajo dlje od dvajsetih minut. Če je intervencija daljša od dvajsetih minut, se bo živčni sistem navadil na dražljaje, ki zaradi tega ne bodo več tako učinkoviti. Isti princip velja za terapevtsko jahanje. Da bi bila terapija čim bolj uspešna, je najbolje, da otrok jaha dvajset minut, nato pa se posveti neki drugi aktivnosti, kot je na primer krtačenje konja. Po odmoru s krtačenjem gre lahko otrok ponovno na konja (Grandin et al, 2010).

V okolju terapevtskega jahanja se ponuja veliko možnosti za razvijanje socialnih veščin. Ker mora biti ob jahanju prisotnih več ljudi (inštruktor, terapevt, spremljevalec), se tu poraja priložnost za medgeneracijsko druženje (Pavlidis, 2008).

Konji in jahanje, ki se jih uporablja v terapevtske namene, so razdeljeni v tri skupine: športno in rekreacijsko jahanje, hipoterapija in izobraževalno jahanje (Stoner, 2002 v Grandin et al., 2010). Za ljudi z MAS je po Masonovem mnenju najprimernejša hipoterapija, saj posebej obravnava vestibularni sistem (Mason, 2004 v Grandin et al., 2010). Študija, ki so jo izvedli Thomas in ostali (2007) je pokazala, da 11% staršev otrok z avtizmom uporablja hipoterapijo kot socialno terapijo (social therapy intervention).

- Hipoterapija

»Hipoterapija je fizioterapija na nevrofiziološki podlagi s konjem in na njem, ki jo predpiše zdravnik specialist. Izvajajo jo fizioterapevti z dodatnim znanjem kot samostojno obravnavo (Straus, 2000). Beseda izhaja iz grške besede »HIPPOS«, kar pomeni konj. Hipoterapija je

posebna oblika fizioterapije, izvajana kot dodatna oblika, ki nadgrajuje osnovno fizioterapijo in jo predpisuje zdravnik specialist. Konj pri tem služi kot terapevtsko sredstvo za prenos gibanja v koraku.« (internetni vir 12). Adamič Turk in Japelj pišeta, da je »hipoterapija fizioterapevtska metoda, ki izkorišča konjevo gibanje za izboljšanje otrokove drže, ravnotežja, koordinacije in celostne funkcije. Otrok aktivno sedi na konju in ne vpliva na konjevo gibanje, zato se pri terapiji sedla ali stremena ne uporablja. Otrok se mora prilagoditi gibanju konja in ohranjati ravnotežje. Konjevo gibanje omogoči avtomatske reakcije. Hipoterapija ima nenadomestljive in edinstvene lastnosti, ki stimulirajo gibalne vzorce, ki so zelo podobni človeški hoji. Konjeva hoja odda v otrokovo telo sto deset večdimenzionalnih impulzov na minuto, kar pri otroku povzroči reakcijo, kakršne ne moremo izvabiti z drugimi nevrološkimi metodami.« (Adamič Turk, Japelj, 2010: 24).

Taylor in ostali (2009) so raziskovali vpliv hipoterapije na motivacijo otrok z avtizmom. Študija je proučila efekt šestnajstih hipoterapij na tri avtistične otroke stare med 4 in 6 let. Kot merski inštrument so uporabili Pediatric Volitional Questionnaire (PVQ), ki je opazovalni pripomoček za merjenje motivacije otroka z ovrednotenjem, kako on ali ona komunicira s svojim okoljem. Analiza podatkov kaže, da so vsi trije otroci pokazali napredek v motivaciji za sodelovanje v vsakdanjih aktivnostih. Aktivnosti so bile opazovane v vsakdanjem okolju zunaj hipoterapije. Rezultati študije kažejo, da je možna motivacijska sprememba pri otrocih, ki obiskujejo hipoterapijo. Nepotrjeni rezultati kažejo, da je motivacijska sprememba oziroma izboljšanje motivacije eden najbolj očitnih efektov hipoterapije, medtem ko se večina znanstvenih raziskav osredotoča na druge vidike le-te. Ta študija je podala predhodne rezultate, ki dokazujejo, da se v specifični skupini otrok z avtizmom v asociaciji s hipoterapijo motivacija izboljša.

Čeprav študij, ki bi raziskovale učinke hipoterapije na avtizem ni veliko, raziskave, ki obstajajo na to temo kažejo, da hipoterapija avtističnim otrokom pomaga s senzorično motoriko, komunikacijo in pri socialno interakcijskih veščinah (Umbarger, 2007; Garrique, Moutiez, Galland, 1994; Citterio, 1997; English, 1994; Leita, 2004 v Taylor et al, 2009).

- **Delfini**

(Povzeto po Mohamad Shaifudin, Bin MdYusof, Noel Kok, Hwee Chia, 2012)

Obstaja veliko različnih oblik terapije z delfini. Najenostavnejše oblike vsebujejo plavanje z njimi, dotikanje delfinov, medtem ko so bolj kompleksne oblike bazirane na programu, ki je oblikovan za individualne potrebe posameznika. Nathanson (1998) pravi, da terapija z delfini temelji na teoriji, da bodo posamezniki s posebnimi potrebami povečali pozornost do ustreznih okoljskih dražljajev zaradi želje po interakciji z delfini. Terapija sestoji iz serije terapevtskih srečanj, ki dovoljujejo uporabniku interakcijo z delfini, ko se motorično, kognitivno, ali jezikovno pravilno odzovejo. Stik z delfinom vključuje dotike, poljube, ročne signale delfinom, kratko ježo delfina, ples z delfinom (Humphries, 2003). Terapevtska srečanja so posebej oblikovana za hiter start uporabnika in za dopolnitev ali okrepitev učinkov ostalih terapij (Nathanson, 1998). Trajanje in pogostost terapij sta različni in se lahko končajo v nekaj urah ali pa šele po nekaj mesecih.

Na temo avtizma in terapije z delfini je bilo izvedenih kar nekaj raziskav. Študija, ki so jo izvedli Chia, Kee, Poh in Watanabe (2009) je pokazala napredovanje subjektov z MAS, ki so sodelovali v študiji. Izboljšava njihovega stereotipnega vedenja je bila bolj opazna kot izboljšanje socialnih interakcij, slednja pa je bila boljša kot njihova komunikacija. Isti raziskovalci (Chia, Kee in Watanabe, 2010) so pri drugi študiji ugotovili napredek pri socialnih interakcijah, boljše zavedanje okolja, boljše logistično razmišljanje.

Obstaja kar nekaj teorij o razlagi terapevtskih učinkov terapije z delfini, sploh o psiholoških in relacijskih učinkih (Simpson, 2005). McKinney, Dustin and Wolff (2001) pravijo, da glasovi, s katerimi se delfin oglašča (žvižgi in kliki), lahko delujejo podobno kot terapija z glasbo in sprožijo spremembe v tkivu in strukturi celice. Zaradi njihove naravne spontanosti, sreče in igrivosti imajo delfini pozitiven vpliv na posameznike in vzbujajo občutek sreče. Delfini naj bi bili še posebej dojemljivi za potrebe oseb s posebnimi potrebami in se zato na takšne posameznike odzivajo na zelo spodbuden način (McKinney e tal. 2001; Simpson, 2005). Chia in Kee (2010) sta predlagala teorijo, ki pravi, da je delfin neke vrste pobudnik zavedanja pri otrocih z avtizmom, točka socialnih stikov. Za razlago vloge delfina v terapiji z delfini uporabljata izraz »Psychopomp«. Psychopomp je kot portal ali srednja oseba, ki služi kot povezava med avtističnim otrokom in ljudmi okrog njega. Med procesom terapije z delfini ta

postane mediator zavedanja med otrokom in njegovim okoljem (bazen). Ob koncu terapije se otrok močno zaveda svojega okolja, torej bazena z delfini. Bazeni z delfinom so kot okvir za sliko, na kateri je delfin. Predstavlja lahko psiho-prostor v umu otroka, preprost in čist, brez drugih motenj. Ima unikaten hipnotičen učinek na otrokov um. Delfin igra vlogo ojačevalca zavedanja otroka. Iz somatskih zavesti otrok razvije psiho-prostorsko zavest, ki se postopoma preoblikuje v okoljsko zavedanje. Chia in Kee (2010) sta to poimenovala meta-psihološke transformacije ali »process awarzing« (to awarize je dejanje, ne pasivna reakcija), preoblikovanje zavesti, ki bo vključena v nove duševne sheme, tako da upošteva posebnosti predmetov, oseb ali dogodkov, s katerimi je otrok z avtizmom v stiku.

Trenutno o vplivu terapije z delfini na otroke z avtizmom ni veliko znanstvene literature. Pisni članki menijo, da je mogoče še veliko narediti in raziskati, še posebno na področju socialno komunikativne interakcije.

- **Morski prašički**

(Povzeto po Lucia Kršková, Alžbeta Talarovičová, Lucia Olexová, 2010)

Pri terapiji z živalmi lahko uporabljamo tudi male živali, informacije o učinkih teh terapij pa temeljijo na osebnih izkušnjah in ne na dejstvih ali raziskavah. Baucum (2008) je opisal pozitivne učinke prisotnosti morskih prašičkov na socialno vedenje in sodelovanje, Panchak (2008) pa pravi, da je terapija s podganami spodbudila govorne sposobnosti avtistov. Po Law in drugih (1995) otroci z avtizmom pridobijo občutek odgovornosti, izboljšajo socializacijo in postanejo bolj dovzetni za besedno komunikacijo po delu z malimi živalmi kot so hrčki, zajci in želve.

Kršková in ostali (2010) so raziskovali kvalitativne in kvantitativne vplive terapevtskih živali (morskih prašičkov) na socialno vedenje avtističnih otrok. Uporabili so metodo direktnega opazovanja. Opazovali so vedenje devetih avtistov, štirih deklet in petih fantov, starih od šest do trinajst let. Terapevtska žival je bil dve leti star samec morskega prašička, izučen za stike z otroci.

Opazovanje je bilo razdeljeno na dva dela. V prvem delu so deset dni opazovali vedenje otrok brez prisotnosti živali, v drugem delu pa so deset dni opazovali vedenje otrok ob prisotnosti

živali. Morski prašiček je bil v plastični kletki na mizi v učilnici in vsak izmed otrok ga je lahko božal, ga držal v rokah. Opazovalec je bil od kletke oddaljen dva metra.

Opazovanja so pokazala znatno povečanje stikov avtističnih otrok z znanci v drugem delu opazovanja. Prav tako se je pokazalo, da so otroci veliko raje izbrali stike z živaljo kot z neznano osebo (z opazovalcem), pogostost stikov z neznano osebo pa je različna pri vsakem posamezniku. Opazili so kvalitativne in kvantitativne razlike v socialnem vedenju otrok s prisotnostjo terapevtske živali v primerjavi z vedenjem brez prisotnosti terapevtske živali v učilnici. Morski prašiček je imel pozitiven efekt na pogostost socialnih interakcij, povečal je tudi pogostost socialnih kontaktov med otroki in njihovimi znanci.

Odziv otrok na morskega prašička se je razlikoval od otroka do otroka. Prisotnost morskega prašička je povečala pogostost socialnih kontaktov pri petih otrocih. Opazili so močan efekt terapevtske živali na značaj socialne interakcije otrok. Nekateri otroci so pokazali vedenja, ki niso bila opažena brez prisotnosti terapevtske živali, na primer dotik z rokami in pogovori o prašičku med dvema otrokoma. Brez prisotnosti morskega prašička med tema dvema otrokoma ni bilo socialnih interakcij. Opazovanja so pokazala tudi, da otroci veliko raje vzpostavijo kontakt z morskim prašičkom kot z neznano osebo, vsi - razen enega otroka so namreč z morskim prašičkom vzpostavljali stik veliko pogosteje kot z opazovalcem.

V znanstveni literaturi manjkajo veljavne informacije o učinkih morskih prašičkov na socialno vedenje oseb z motnjo avtističnega spektra, ustno opisan pa je bil učinek morskih prašičkov na pogostost sodelovanja in socialno vedenje med otroki z Aspergerjevim sindromom in otroki z ADHD (Bacum, 2008). Avtorji raziskave predlagajo, da je kontakt med terapevtsko živaljo in otrokom z MAS, sploh neverbalni kontakt, bolj razumljiva spodbuda za otroka z MAS in da takšen kontakt lahko sproži spremembe, ki vodijo v pozitivne socialne interakcije z drugimi ljudmi.

Rezultati raziskave torej potrjujejo, da prisotnost morskega prašička pozitivno vpliva na socialne interakcije pri otrocih z MAS. Prednost morskih prašičkov pa ni le to, da so majhni, temveč tudi v njihovi pokorni naravi, preprosti reji in vzdrževanju ter njihovi sposobnosti, da postanejo stabilen del razreda ali družine z otroki z motnjami avtističnega spektra.

1.4.POVEZAVA S SOCIALNIM DELOM

Pomoči ljudem z motnjo avtističnega spektra večinoma ne izvajajo socialne delavke. V vseh štirih letih dodiplomskega študija ni bilo nobeno predavanje posvečeno avtizmu. Zakaj ne? Menimo, da imajo socialne delavke in delavci sposobnosti, ki jih lahko uporabijo tudi pri delu z avtisti.

Osnovni koncept v socialnem delu je koncept delovnega odnosa. Ta postavlja uporabnika v vlogo soustvarjalca rešitev in socialnemu delavcu odvzema vlogo vsevednega pomagajočega. Socialna delavka ni več objektivni pomagajoči, ki pozna vse rešitve, temveč soudeleženec v pogovoru z uporabnikom, ki je ekspert iz izkušenj. Le uporabnik sam ve, kaj je najbolje zanj, socialne delavke so v vlogi sodelavca, ki ga skozi pogovor vodi do rešitev (Čačinovič Vogrinčič et al., 2005).

Izučeni so na področju svetovanja. Znajo voditi pogovor tako, da se uporabniki izražajo na svoj način, s svojimi besedami, hkrati pa jih vodijo, da se začnejo izražati na način, ki je razumljiv tudi drugim. Na prvi pogled je mogoče težko razumeti potrebo otroka z motnjo avtističnega spektra po svetovanju, pa vendar je ta potreba razumljiva. Svetovalni pogovor z osebo z MAS vključuje delo na področju čustev, torej da svoja čustva ozavešijo in jih izražajo, delo na socialni interakciji, zagotavlja terapevtsko poslušanje, vključevanje v starostno primerne skupinske dejavnosti in tako dalje. Med prebiranjem literature in opravljanjem intervjujev je bilo jasno razvidno, da pomoč z živalmi vključuje delo več strokovnjakov, ter da pri definiranju ciljev terapije vključujejo tudi starše. Ob tem se sprašujemo, ali kdo za mnenje vpraša tudi otroka, s katerim bo delal. Ali v svoje delo vključujejo instrumentalno definicijo problema, ki je temelj za začetek grajenja pomoči? Ima res vsak od udeležencev v terapiji možnost izraziti svoje želje, svoje poglede? Gabi Čačinovič Vogrinčič (2011: 18) piše, da so učenci z učnimi težavami »pogosto na svojevrsten način »nemi« na začetku, a odlični soustvarjalci, ko začutijo lastno kompetentnost in doživijo uspeh.« Tudi otroke z avtizmom doživljamo na podoben način. Dati jim moramo prostor, da na svoj način povedo, kaj pričakujejo od nas, od živali, od vseh udeleženih v procesu pomoči. S tem jim damo vedeti, da jih spoštujemo, da spoštujemo njihovo mnenje, jim vlijemo samozavest, ki je potrebna, da bi začutili svojo kompetentnost. Ker je spekter avtističnih motenj zares zelo širok in se motnja razlikuje od otroka do otroka, je še posebej pomembno, da odstopimo od vloge vsevedneža, od vloge poznavalca rešitev in da ne pozabimo na

uporabnika, ki je v prvi vrsti otrok z motnjo avtističnega spektra. Če imamo ob sebi terapevtsko žival, ki nam pomaga pri vzpostavljanju in vzdrževanju delovnega odnosa in osebnega stika, je tako naše delo lažje in bolj učinkovito.

Delo socialnih delavcev vključuje tudi pomoč pri iskanju potrebnih resursov za podporo ne le uporabniku, temveč celi družini. Kot vedno v socialnem delu gre za pomoč tam, kjer ljudje ne znajo in ne zmorejo najti rešitve sami. Naj bo to iskanje oblike zdravljenja, pomoči na domu, logopedov, zdravnikov, psihologov, psihiatrov, socialne delavke lahko svetujejo družini, kam se obrniti po nadaljnjo pomoč. Seznanjeni morajo biti z ustanovami, katerih storitve lahko koristijo otroku oziroma družini, prav tako so lahko povezava do resursov kot so oblačila, hrana in transport. Starši z otrokom z MAS se konstantno srečujejo z novimi ljudmi, kar je lahko precej obremenjujoče. Socialne delavke lahko služijo kot neka konstanta v njihovem življenju, kot oseba, na katero se lahko obrnejo kadarkoli. Lahko so povezava med starši in ostalimi profesionalnimi strokami v otrokovem življenju. Pomagajo lahko pri organiziranju sestankov, služijo lahko kot zagovorniki otroka ali staršev. Kot piše Čačinovič Vogrinčič (1997) »gre za odkrivanje in vzpostavljanje podpore naravne socialne mreže, za mobilizacijo vseh »udeleženih v problemu«, kot bi rekel Lussi (1991), da bi postali »udeleženi v rešitvi.«

V intervjujih, ki smo jih izvedli, je večkrat omenjeno, da imajo otroci z motnjo avtističnega spektra slabo samopodobo, nizko samozavest. Kot socialne delavke, delavci, ki delamo z vidika perspektive moči, lahko to področje precej izboljšamo. Perspektiva moči je koncept, ki ga je izoblikoval D. Saleebey in nas usmerja, da vedno iščemo uporabnikove vire moči, njegove oziroma njene želje, želene izide. »Praksa, ki temelji na perspektivi moči pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialna delavka, utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove ovir in nesreč.« (Salebeey 1997 v Čačinovič Vogrinčič et. al, 2005). Tu so nam lahko v pomoč tudi živali. Ko se uporabniki družijo z živalmi, delajo z njimi, je njihov miselni proces drugačen. Lažje se soočajo s svojimi čustvi, lažje jih izražajo, povedo svoje misli, odgovarjajo na vprašanja. Vse to so viri moči, ki jih moramo kot socialne delavke znati prepoznati in uporabiti, da jih lahko uporabniki integrirajo in izkoristijo. Živali ne govorijo, zato ne morejo zadati bolečine z besedami. Živalim je vseeno, kako si videti, kakšne so tvoje pomanjkljivosti, če z njimi lepo ravnaš, ti bodo ljubezen vračale v največji možni meri. Ne vidijo tvojih slabih lastnosti, le dobre. V intervjuju terapevtka s konji

pove, da se samozavest avtistov dvigne, kadar jahajo. S tem se strinja tudi mati avtističnega fanta, ki prav tako poudari izboljšanje sinove samozavesti po obiskovanju terapije s konji. Če k temu dodamo še delo s perspektive moči, iskanje dobrih lastnosti, moči otrok, s katerimi delamo, menimo, da lahko njihovo samopodobo močno izboljšamo.

Ker se otroci z MAS ne izražajo na enak način kot ostali ljudje, se lahko hitro znajdemo v vlogi, kjer jim »narekujemo«, kako se vesti, kako komunicirati. Pozabimo, da imajo tudi oni svoje želje, posebej kadar je poleg MAS prisotna še motnja v duševnem razvoju. Lahko se zgodi, da nam tudi zaradi te napake otroci nehajo ali sploh ne začnejo zaupati. Tudi tu so nam lahko v pomoč živali. V literaturi je omenjeno, da se otroci pogovarjajo z živalmi. To potrди tudi naša intervjuvanka, ki pove, da njeni uporabniki z MAS velikokrat povedo psom stvari, ki jih njej kot terapevtki ne. Tako lahko uporabimo žival kot medij, skozi katerega izvemo, kaj uporabnike moti, kaj jim je všeč in to znanje uporabimo pri našem nadaljnjem delu z njimi.

Naloga socialne delavke je, da najde način, s katerim bo lahko vzpostavila delovni odnos z uporabnikom. Ljudje z MAS imajo težavo z vzpostavljanjem socialnega stika in komunikacije z ljudmi, saj ne razmišljajo na način, kot razmišljajo osebe brez MAS. Kot navaja tudi literatura, je njihovo razmišljanje bolj podobno načinu razmišljanja, kot ga imajo na primer psi. Če bo socialna delavka v svojem delu uporabljala tudi psa, se bo mogoče na ta način lažje povezala s svojim uporabnikom, le-ta pa se bo zaradi prisotnosti živali tudi sprostil. Seveda moramo biti pred začetkom dela prepričani, da uporabnik nima kakšnih alergij, težav s senzoriko (sploh vonjem) oziroma, da niso prisotni kakršnikoli dejavniki, zaradi katerih delo z živaljo s tem uporabnikom ne bi bilo primerno.

Vemo torej, da živali pozitivno vplivajo na naše razpoloženje, sproščenost, dobro počutje. Pa vendar je terapija oziroma pomoč z živalmi več kot le prisotnost psa ali morskega prašička v pisarni socialne delavke. Kje lahko najdemo skupne točke socialnega dela in pomoči z živalmi? Kako umestiti pomoč z živalmi v okvir delovnega odnosa?

Med študijem socialnega dela pridobimo znanje tudi o sinergetiki socialnega dela, s katero si lahko pomagamo pri zgornjem vprašanju. Sinergetika je transdisciplinarna znanost o samoorganizirajočih procesih. Proučuje spontan razvoj vzorcev večje, učinkovitejše, funkcionalnejše organiziranosti v sistemih. Je transdisciplinarna znanost, kar pomeni, da je

njeno znanje uporabno v veliko disciplinah, med katerimi je tudi socialno delo. Sinergetika proučuje in opisuje, kako iz nelinearnih součinkovanj med elementi sistema prihaja do sinhronizacije in kako s tem nastajajo strukture, ki so prepoznavne tudi opazovalcu. Proučuje okoliščine, ki pomagajo sistemu opustiti neželene vzorce in vzpostaviti nove. Je sodobna znanost o vzorcih, načinu mišljenja, delovanja.

Da bi se sistemi samoorganizirali, so potrebi določeni pogoji:

- med elementi sistema morajo biti prisotne goste interakcije (npr. družina)
- te interakcije morajo biti linearne, kar pomeni, da se mreža vzorcev širi vsestransko, vključno s samookrepljujočimi povratnimi zvezami,
- sistem mora biti odprt za notranje energiziranje oziroma prenašanje in pretok energije od zunaj. Ta pretok imenujemo energiziranje, ki potisne sistem v neravnovesje, v katerem nelinearni procesi iz dosedanje neurejenosti porajajo strukture nove urejenosti.

Če razumemo človeka kot sistem, ki ima neke vzorce, nam sinergetika v socialnem delu pride še kako prav. Razumeti moramo, da je človek kot sistem vedno netrivialen, saj je vsak človek drugačen, z drugačno zgodbo, z drugačnimi vzorci. Vsak pogovor oziroma vsak delovni odnos je sistem, katerega delovanja ne moremo izračunati vnaprej. Na sistem, torej človeka, uporabnika in socialno delavko vedno vplivajo tudi vplivi iz okolja, družbene skupine, ki so spet vsaka zase netrivialen sistem (Šugman Bohinc, izročki za predavanja pri predmetu Epistemologija socialnega dela 2013-2014). Če se osredotočimo na osebe z MAS, imamo pri razumevanju njihovih vzorcev, njihovega sistema lahko še večje težave, saj se njihov pogled na svet močno razlikuje od našega.

Če želimo uporabniku pomagati, da bo začel uporabljati nove, želene vzorce, moramo najprej destabilizirati stare, neželene vzorce. Predpogoj za proces destabilizacije je ustvarjanje okoliščin za odnosno stabilnost oziroma primarni kontekst stabilnosti. Zanj je značilno (Šugman Bohinc, izročki za predavanja pri predmetu Epistemologija socialnega dela 2013-2014):

- minimalna motivacija uporabnika,
- dogovor o delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu podpore in pomoči,

- odnos med socialno delavko in uporabnikom: zaupanje v socialno delavko in njeno kompetentnost,
- občutek varnosti,
- krepitev uporabnikovega občutka lastne vrednosti, učinkovitosti in virov,
- stabilnost okvira konteksta pomoči (profesionalna disciplina, jasna opredelitev vlog, meja),
- pričakovanje, da se bo sodelovanje razvijalo v smeri želene spremembe oziroma zelenega razpleta,
- veselje do učenja iz napak, raziskovanja, poskušanja,
- motivirajoča usmerjenost na prihodnost, na dogovorjene cilje.

Ustvarjanje primarnega konteksta stabilnosti je, po našem mnenju, ključnega pomena za vsak pomagajoč poklic. Brez minimalne motivacije uporabnikov je težko doseči kakršnekoli spremembe. Pri pomoči z živalmi je v večini primerov motivacija žival sama. Tako literatura kot intervjuji dokazujejo, da je delo z avtisti v prisotnosti živali lažje, saj žival otrokom predstavlja motivacijo, zaradi katere se je vredno truditi. Tako je pes razlog, da gre otrok z veseljem na sprehod, obljuba jahanja razlog, da ponavlja stavke, povezuje sličice v zgodbe. Dogovor o delovnem odnosu in izvirnem delovnem projektu pomoči se običajno sklene na uvodnem srečanju s terapevti. Dogovor o sodelovanju je element socialnega dela, pa vseeno se zdi uporaben za vse pomagajoče poklice. Kot že omenjeno, se poraja vprašanje, ali terapevti oziroma pomagajoči pri sklepanju dogovora, zastavljanju ciljev, vključijo tudi otroka ali se posvetujejo le s starši in ostalimi profesionalci. Usmerjenost v želene spremembe je odvisna tudi od tega, ali so želene spremembe, cilji, sploh definirani. Pri aktivnostih s pomočjo živali ciljev namreč ni potrebno točno definirati, medtem ko je to obvezen del terapije z živalmi. Aktivnosti se v veliki meri izvajajo v skupini, zaradi česar so pogosto definirani le skupinski cilji in ne cilji za vsakega posameznika posebej. Menimo, da vsi naši sogovorniki uporabljajo perspektivo moči, pa čeprav je morda ne poimenujejo s tem izrazom. Krepitev uporabnikovega občutka lastne vrednosti je pomembna pri vseh uporabnikih, tudi pri avtistih, saj se večina avtistov, tako kot večina uporabnikov socialnega dela, sooča s slabo samopodobo. Odnos med terapevtom in uporabnikom je odvisen od vsakega delovnega odnosa posebej. Prepričani smo, da obstajajo primeri, ko se uporabnik ni ujel s svojo socialno delavko, prav tako je tudi pri pomoči z živalmi. Dobro je, če to nezadovoljstvo uporabnik ali pa terapevt ozavešita in priznata, saj se tako lahko terapevt zamenja in se s tem ustvari bolj

produktiven odnos. Tudi ostali elementi konteksta stabilnosti so odvisni od posameznih terapevtov oziroma prostovoljcev, saj nimajo vsi enakega načina dela, enake izobrazbe ali izkušenj.

Zgoraj opisani primarni kontekst stabilnosti je prvo generično načelo sinergetike. Sledi mu razlikovanje vzorcev sistema, s katerim sodelujemo, upoštevanje in krepitev občutka, da so procesi sprememb smiselni, 4. načelo pa je razlikovanje nadzornih parametrov. Ljudje vsak čutni dražljaj, pa naj bo to signal iz fizikalnega, družbenega okolja ali pa iz telesa, interpretiramo kot informacijo, kot nek pomen tega konkretnega dražljaja. Pri nastajanju oziroma konstruiranju te informacije je pomembno akutno izhodiščno stanje organizma, torej pretekle izkušnje, znanja, čustva, potrebe, ekonomski, družbeni, politični in kulturni konteksti. Sinergetika se opira na konstruktivistično epistemologijo in torej smatra, da noben dražljaj ne bo vplival enako na dva sistema – isti dražljaj bo na 50 različnih sistemov prejemnikov ustvaril 50 različnih pomenov tega dražljaja. Nadzorni parameter je energizirajoči, spodbudni vpliv osebne interpretacije čutnih dražljajev. Vsak sistem, pa naj bo to uporabnik, pomagajoči, družina, starš itd., potrebuje svoj specifični nadzorni parameter, da lahko pride do spodbud prehodov med starim in novim vzorcem. Kot pomagajoči imamo nalogo, da ta nadzorni parameter uporabimo. Nadzorni parametri so nespecifični glede njihovih učinkov, spremembe sicer spodbujajo, ne oblikujejo pa novih vzorcev v sistemu (Šugman Bohinc, izročki za predavanja pri predmetu Epistemologija socialnega dela 2013-2014). Tako lahko kot nadzorni parameter uporabimo jahanje, igranje s psom, ljubkovanje morskega prašička. Ob stiku z živalmi se v ljudeh vzbujajo drugačni občutki, občutki sreče, pomirjenosti. To lahko izrabimo za destabiliziranje, krepitev odklona s pomočjo nadzornega parametra, kar je tudi naslednje načelo sinergetike. V to načelo spadajo učni, vedenjski eksperimenti, krepitev minimalnih pozitivnih premikov in tako dalje. Vsak premik je potrebno ozvesti, proslaviti, pohvaliti. Pri avtistu je lahko premik že to, da odzdravi, ko ga pozdraviš. Odgovarjanje v stavkih se šteje že kot precejšen napredek, sploh če je prisoten še stik z očmi. Kot že prej povedano, je spekter avtističnih motenj zelo širok, zato je resnično odvisno od vsakega posameznika, kaj lahko štejemo kot pozitivni premik. Živali nam velikokrat omogočijo tudi uresničitev 6. načela, upoštevanje časovne uglasenosti udeležencev. To je lahko na primer smeh uporabnika in terapevtke ob norčijah psa ali pa ob smešnem vohanju konja. Če znamo trenutek kairoso, kot lahko tudi imenujemo to načelo, prepoznati, ga lahko koristno uporabimo v nadaljnji terapiji. Predzadnje načelo je omogočanje prekinitve

simetrije med potencialnimi starimi in novimi vzorci s pomočjo definiranja in krepitve ciljev, majhnih možnih korakov itd., sledi pa mu zadnje načelo: stabiliziranje nastalih novih vzorcev. Proces stabilizacije novih vzorcev je zelo pomemben, saj se lahko brez utrjevanja novih vzorcev uporabnik hitro vrne nazaj v stare, neželene vzorce. Za stabilizacijo so potrebna številna povratna sporočila in potrjevanja, preizkušanje novih spoznavnih, čustvenih, vedenjskih vzorcev v različnih situacijah ter njihovo integriranje z obstoječimi smiselnimi odnosi, samoopisi in socialnimi strukturami (Šugman Bohinc, izročki za predavanja pri predmetu Epistemologija socialnega dela 2013-2014). Tako je pomembno, da tudi terapije z živalmi ne prekinemo, ko vzpostavimo nove vzorce delovanja, ampak da te vzorce najprej utrdimo.

2. EMPIRIČNI DEL

2.1.PROBLEM

V zadnjih letih se je pomoč z živalmi po svetu precej razvila in izkazala za priznano metodo pomoči. V Sloveniji se ta veja pomoči še vedno pretežno dogaja na ravni prostovoljstva, edina oblika plačane pomoči z živalmi je terapija s konji, ki jo med drugim izvajajo na Starošincih in v Rakitni. Vseeno obstaja nekaj društev, ki nudijo pomoč tudi z drugimi vrstami živali, npr. s psi, mačkami in malimi živalmi. Najbolj poznani društvi sta Ambasadorji nasmeha, s katerimi smo sodelovali, ter Tačke pomagačke. Čeprav tudi v Sloveniji pomoč z živalmi postaja vse bolj prepoznavna, pa je slovenska literatura na tem področju še vedno precej skromna; ob prebiranju se namreč naleti na veliko angleške literature, slovenske pa je precej manj.

Tudi avtizem je tema, o kateri se zadnja leta veliko govori, na to temo je opravljenih tudi vedno več raziskav. V Sloveniji v primerjavi z ostalimi razvitimi državami pri prepoznavanju motnje, seznanjanju staršev s to motnjo in strokovno možnostjo obvladovanja simptomov precej zaostajamo. Ni znano niti število oseb z MAS v Sloveniji. Ker vzroki za avtizem niso poznani, uradno ni sprejeta nobena medicinska terapija za osebe z MAS. Terapija z živalmi je relativno nova oblika terapije za osebe z MAS. Ker imajo nekatere živali in osebe z MAS podoben način razmišljanja (razmišljanje v slikah), se osebe z MAS po nekaterih teorijah lažje vzpostavijo stik z živalmi kot z ljudmi. Tako lahko žival služi kot medij, s pomočjo katerega se osebe z MAS lažje vključijo v dejavnosti s terapevtom in s tem izboljšajo svoje socialne spretnosti, ki so njihova glavna težava.

Namen moje raziskave je ugotoviti, ali je pomoč z živalmi primerna oblika pomoči za osebe z MAS, kakšni pozitivni učinki pomoči z živalmi se kažejo, kakšne terapevtske pristope se uporablja pri pomoči z živalmi ter kakšna so tveganja pomoči z živalmi za osebe z MAS. Zanima me tako vidik strokovnjakov kot staršev otrok z MAS.

2.2.RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kakšni so načini dela, terapevtski pristopi pri pomoči z živalmi za osebe z MAS?
- Kakšne pozitivne učinke pri pomoči z živalmi za osebe z MAS opažajo strokovne delavke?

- Kakšne pozitivne učinke pri pomoči z živalmi za osebe z MAS opazajo starši oseb z MAS?
- Kakšna so tveganja pomoči z živalmi za osebe z MAS?

3. METODOLOGIJA

3.1.VRSTA RAZISKAVE

Glede na stopnjo v procesu raziskovanja je raziskava eksplorativna ali raziskovalna; v Sloveniji je sicer bila opravljena študija primera na temo motnje avtističnega spektra in terapije s konji (Diplomsko delo Raše Weissbacher), vpliv pomoči z drugimi živalmi pa – po meni dostopnih podatkih - še ni bil raziskan. Raziskava je glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva empirična ali izkustvena, saj sem gradivo zbrala na novo, s spraševanjem. Postopek zbiranja gradiva je bil pogovor s petimi osebami. Zbrani podatki so kvalitativni. Raziskava je kvalitativna, saj sem zbrala besedne opise, ki se nanašajo na raziskani pojav (Mesec, 2009).

3.2. MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Merski instrument je delno standardiziran intervju. Vnaprej sem si pripravila nekaj vprašanj, katerim sem tekom pogovora dodajala tudi podvprašanja. Vsem intervjuvankam nisem postavljala popolnoma istih vprašanj, so si pa med seboj vprašanja podobna (Mesec, 2009).

3.3.OPREDELITEV ENOT RAZISKOVANJA – POPULACIJA, VZOREC

Populacijo predstavljajo strokovnjaki, ki opravljajo pomoč z živalmi osebam z MAS ter starši oseb z MAS. V raziskavo so vključene tri strokovnjakinje, od tega dve na področju terapije s konji in ena na področju aktivnosti z živalmi. Intervjuvani sta tudi dve materi otrok z avtizmom. Vzorec je neslučajnost in priročen.

3.4. ZBIRANJE PODATKOV OZIROMA EMPIRIČNEGA GRADIVA

Pri zbiranju podatkov sem se obrnila na društvo Ambasadorji nasmeha ter na Konjeniški park Starošince. Zbiranje podatkov je potekalo v obliki intervjujev. Zanje sem se odločila, ker sem želela dobiti čim bolj izčrpne odgovore. V vseh primerih, razen pri enem, je spraševanje potekalo neposredno ustno in je bilo snemano. V enem primeru so bila vprašanja in odgovori posredovani preko elektronske pošte. Spraševanje je bilo enkratno, delno standardizirano. Vprašanja so bila pripravljena vnaprej, vrstni red in podvprašanja pa sem po potrebi prilagajala sogovornici in njenim odgovorom. Z vsemi strokovnjakinjami ter eno materjo sem imela pri spraševanju neposreden stik, z drugo materjo pa je stik potekal preko elektronske pošte. Vprašanja zanjo so bila prevedena v hrvaški jezik.

Prvi intervju (intervjuje sem označila s prvimi tiskanimi črkami abecede od A do E), intervju A, je potekal 9. maja 2015 v Ljubljani, v kavarni blizu sedeža društva Ambasadorji nasmeha. Namen intervjuja in njegovo vsebino sem intervjuvanki že prej pojasnila po elektronski pošti. Intervjuvanka ni izrazila želje po anonimnosti, vendar sem ji jo vseeno zagotovila. Intervju je potekal v sproščenem ozračju in je trajal 37 minut. Po uradnem delu intervjuja sem s snemanjem zaključila in z intervjuvanko govorila še o drugih uporabnikih, s katerimi se srečuje ob svojem delu. Najin pogovor sem zaključila po približno uri in pol. Pri pisanju transkripcije intervjuja se mi je odprlo še nekaj vprašanj, ki sem ji jih poslala po elektronski pošti. Kasneje sem izvedeli, da je bila zaradi zdravstvenih težav hospitalizirana in na vprašanja ni mogla odgovoriti.

Drugi intervju je potekal 26. maja na Starošincih, v Konjeniškem društvu Starošince. Intervjuvanka je ena izmed terapevtk s konji v njihovi ustanovi. Pogovor je bil opravljen v pisarni in je trajal 46 minut. Tudi z njo sem se po uradnem delu intervjuja pogovarjala še o drugih uporabnikih in njenem načinu dela z njimi. Ob zapisovanju intervjuja so se mi porodila še dodatna vprašanja, na katera na žalost nisem dobila odgovora.

V istem dnevu, na isti lokaciji, torej 26. maja na Starošincih, je potekal tudi intervju z materjo otroka z avtizmom. Mati sprva ni bila pripravljena na sodelovanje, šele ko sem ji zagotovila, da bosta tako ona kot njen otrok ostala anonimna, ter da bo intervju uporabljen izključno za diplomsko nalogo je dovolila, da njene odgovore posnamem. Intervju je bil opravljen v sobi, kjer starši lahko opazujejo terapijo, v kolikor le-ta poteka v jahalnici. Intervju je trajal 34 minut. Razlika v uporabi jezika je v primerjavi z jezikom strokovnjakov precejšnja. Zaradi anonimnosti intervjuvanka ni želela pustiti nobenega kontakta, zato ji nisem mogla posredovati dodatnih vprašanj.

Ena izmed intervjuvank, mati otroka z avtizmom, je iz Zagreba, skype računa pa nima ustvarjenega, zato je na njeno željo na vprašanja odgovorila po elektronski pošti. Podatki, ki sem jih pridobila z njenim intervjujem so precej skopi, nisem ji namreč mogla postavljati dodatnih podvprašanj, kot sem to storila z ostalimi intervjuvankami. Ob prebiranju intervjuja sem ugotovila, da njen otrok ne obiskuje prav terapije z avtizmom, temveč imajo doma psa, o vplivu katerega je v intervjuju govorila. Ker so me zanimali pozitivni vplivi živali na osebe z MAS, sem vseeno uporabila tudi ta intervju. Psa, omenjenega v odgovorih, sem smatrali kot

terapevtskega, čeprav nimam potrjene informacije, da je terapevtsko šolan. Njene odgovore sem dobila 28. maja, odgovorov na naknadno postavljena vprašanja nisem prejela.

Intervju z zadnjo strokovnjakinjo, bodočo psihoterapevtko, je bil opravljen 29. maja v Trbovljah. Seatali sva se v lokalu, sneman pogovor je trajal 68 minut. Ker to intervjuvanko tudi osebno poznam, je bil ta pogovor najbolj sproščen. Postavila sem tudi kar nekaj podvprašanj.

Vse udeleženke so bile po intervjuju naprošene, če lahko z njimi ponovno stopim v kontakt v primeru, da bi se pojavila dodatna vprašanja. Kljub strinjanju vseh pa nobena ni odgovorila na dodatno postavljena vprašanja, ki so jih prejele po elektronski pošti.

3.5.OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Zbrane podatke sem analizirali na kvalitativen način. Naredila sem dobesedno transkripcijo intervjujev. Dve intervjuvanki sta govorili v pogovorni slovenščini, s skoraj nič narečnih besed, ena v trboveljskem narečju, ena pa je odgovore napisala v hrvaščini. Intervjuji so poimenovani s črkami A, B, C, D in E. Analizo podatkov sem nadaljevala s pomočjo odprtega kodiranja. Izjavam sem pripisala pojme ter sorodne pojme združila v kategorije. Intervjuvanka iz Zagreba je svoje odgovore poslala v hrvaščini, intervjuja nisem prevajala, pri kodiranju pa sem pojme pripisovala v slovenščini.

Tabela 1: Primer odprtega kodiranja (celoten postopek je viden v prilogi):

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
A1	sem specialna pedagoginja	Specialna pedagoginja	izobrazba
A2	najprej začela v društvu Tačke pomagačke(A2	Tačke pomagačke	izobrazba
A3	potem pa sem pred približno petimi leti prišla k ambasadorjem Nasmeha	Ambasadorji nasmeha	izobrazba
A4	da se jih podaja po rokah in da to živalim,	Podajanje po rokah kot stres za žival	Slabosti pomoči z živalmi

	morskemu prašičku na primer ne predstavlja stresa.		
A5	Pri malih glodavcih namreč prevelik stres, povišanje srčnega utripa, lahko povzroči smrt živali.	Prevelik stres lahko povzroči smrt živali	Slabosti pomoči z živalmi
A6	z delovnimi terapevti,	Delovni terapevti	Sodelovanje s strokovnjaki
A7	socialno delavko v VDCju	Socialna delavka	Sodelovanje s strokovnjaki
A8	nevrologi	Nevrolog	Sodelovanje s strokovnjaki
A9	psihologi	Psiholog	Sodelovanje s strokovnjaki
A10	celotno zdravstveno osebje	Zdravstveno osebje	Sodelovanje s strokovnjaki
A11	fizioterapevtka	Fizioterapevtka	Sodelovanje s strokovnjaki

Po odprtem kodiranju smo osno kodirali. Izpisali smo kategorije iz prejšnjega koraka, pod njimi zapisali pojme s podobno vsebino in pojmom v oklepaju dodali številko izjave. Osno kodiranje je bilo narejeno posebej za intervjuje s strokovnjaki ter posebej za intervjuje z materami.

Primer osnega kodiranja (celoten postopek je razviden v prilogi):

IZOBRAZBA

- Specialna pedagoginja (A1)
- Tačke pomagačke (A2)
- Ambasadorji nasmeha (A3)
- Diplomirana univerzitetna pedagoginja in sociologinja kulture (B1)

- Slovenski izobraževalni program (B2)
- Dodatno usposabljanje na Švedskem in v Avstriji (B3)
- Srednja vzgojiteljska šola (C1)
- Dva letnika na Fakulteti za biopsihologijo v Kopru (C2)
- Freudova fakulteta (C3)
- Zaključevanje drugega letnika psihoterapije (C4)
- Starošince (C5)
- Zaključeno terapevtsko izobraževanje pri fundaciji Nazaj na konja (C6)
- Zaključena nacionalna poklicna kvalifikacija za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu (C7)

Urejene pojme sem uvrstila v isto kategorijo in z njimi poskušala pojasniti bistvo vsake kategorije posebej.

KATEGORIJE

- Strokovnjakinje
- **Izobrazba:** v tej kategoriji je predstavljena osnovna izobrazba strokovnjakinj ter dodatna terapevtska izobrazba.
- **Sodelovanje s strokovnjaki:** ta kategorija našteva druge strokovnjake, s katerimi intervjuvanke sodelujejo pri svojem delu. Kategorija vsebuje še podkategorijo *med terapijo*, ki našteva strokovnjake, ki so navzoči med samo terapijo s konji z osebami z MAS.
- **Starost uporabnikov:** v tej kategoriji izvemo starost uporabnikov.
- **Število uporabnikov z MAS:** ki jih trenutno obravnavajo.
- **Načrtovanje terapije:** v tej kategoriji izvemo, kaj vse terapevti upoštevajo, ko načrtujejo terapijo s konji.
- **Pogostost srečanj:** kako pogosto uporabniki hodijo na terapijo.
- **Čas obiskovanja terapije:** po kolikem času se običajno preneha s terapijo. Kategorija ima še podkategorijo *trajanje srečanja*, torej kako dolgo traja posamezno terapevtsko srečanje.
- **Potek terapije/aktivnosti:** Ta kategorija ima več podkategorij. *Uporabnikovo doživljanje* nam pove, kaj terapevti menijo, da je pomembno pri uporabnikovem

doživljanju terapije. *Potek odvisen od pove*, od česa vse je odvisen potek terapije. *Obrat terapije* predstavi obrnjen potek terapije - običajno terapijo začnejo s čiščenjem konja, tu pa se terapija s čiščenjem konča. *Delo ob konju* nam da vpogled v naloge, ki se ne izvajajo na konjskem hrbtu, *naloge med jahanjem* pa v naloge, ki se izvajajo na konju, med jahanjem. V podkategoriji *začetki terapije* izvemo, kako terapija poteka prvih nekaj srečanj. Za lažje razumevanje sta ločena pes ter konj, pri konju pa je posebej označena tudi priprava konja. Podkategorija *terapija pove*, kaj se poleg jahanja in nalog ob konju še dogaja med samim srečanjem, *zaključek terapije* pa nam predstavi točno to - zaključek terapije. Ker so pojmi v tej kategoriji povezani predvsem s konji, s katerimi se izvaja terapija, tu uporabljamo besedno zvezo »terapija z živalmi« in ne »pomoč z živalmi«.

- **Terapevtski pristop:** tudi ta kategorija je razdeljena na več podkategorij. Najprej so naštetí pojmi, ki ne spadajo v nobeno izmed kategorij. Tu izvemo, kakšne pristope uporabljajo strokovnjaki za pomoč z živalmi, na kakšen način dosegajo pozitivne premike pri uporabnikih. V podkategoriji *navajanje na senzorične občutke* izvemo, kako s pomočjo psa ali konja uporabnika z MAS seznanimo z različnimi senzoričnimi občutki in ga na njih navadimo. *Komunikacija* nam pove, na kakšen način terapevti komunicirajo z uporabniki z MAS in kako dosegajo napredek pri komunikaciji uporabnika z MAS. Trajanje za doseg cilja pove, koliko časa je trajalo, da sta terapevt in uporabnik z MAS dosegla določen premik v komunikaciji. V podkategoriji *učne strategije* so našteje učne strategije, ki jih uporabljajo pri terapiji s konji. Ker je del terapije s konji tudi *učenje jahanja*, v tej podkategoriji izvemo, kaj je pomembno za učenje jahanja, ko gre za osebo z MAS.
- **Prednost pomoči z živalmi:** ta kategorija nam našteje prednosti pomoči z živalmi v primerjavi z drugimi terapijami, in sicer s perspektive strokovnjakinj. Kategorija je ločena še na posamezne podkategorije: *senzorika* nam pove, katere prednosti strokovnjakinje prepoznajo pri navajanju uporabnikov na senzoriko, *jahanje* našteje prednosti jahanja.
- **Pozitivni učinki:** v tej kategoriji so najprej navedeni pojmi, ki ne spadajo v nobeno podkategorijo. V podkategoriji *socialne spretnosti* izvemo, kakšni pozitivni premiki se kažejo na tem področju, *komunikacija* nam pove, kako se razvija uporabnikova komunikacija. Ostale podkategorije, ki kažejo na izboljšanje, in sicer vsaka na svojem

področju, so še *potrpežljivost, vodljivost, stereotipno obnašanje, kognitivno področje, koncentracija in pozornost, motorične sposobnosti, šola. Povratne informacije staršev* nam povedo, kakšne pozitivne povratne informacije o otrokovem napredovanju so strokovnjakom posredovali starši, *napredek pri oskrbi konja* pa predstavi otrokovo napredovanje pri tej dejavnosti.

- **Negativne izkušnje:** ta kategorija predstavi nekaj negativnih izkušenj, ki so jih strokovnjakinje doživele med izvajanjem pomoči z živalmi za osebe z MAS.
 - **Tveganja pomoči z živalmi:** nam predstavi tveganja, ki se pojavljajo pri pomoči z živalmi osebam z MAS.
 - **Slabosti pomoči z živalmi:** v tej kategoriji izvemo, kakšne so slabosti pomoči z živalmi.
 - **Otrokovo doživljanje:** tu izvemo mnenje strokovnjakinj o tem, kako uporabniki doživljajo odnos s konjem in terapevtom.
 - **Pes pomočnik:** stališče ambasadorke nasmeha o psu pomočniku.
- Kategorije mater
 - **Starost otroka:** izvemo starost otrok, o katerih tečejo intervjuji.
 - **Čas obiskovanja terapije:** kako dolgo že obiskujejo pomoč z živalmi.
 - **Informacija o obstoju pomoči z živalmi:** kje so izvedele za to obliko pomoči.
 - **Otrokovo doživljanje:** kako menijo, da otrok doživlja pomoč z živalmi ter terapevtsko žival.
 - **Pozitivni učinki:** tudi tu najprej opišemo pozitivne učinke, ki jih vidijo matere in jih ne moremo uvrstiti v nobeno podkategorijo, nato pa še posamezne podkategorije: *socialne spretnost, ter komunikacija.*
 - **Prednost pomoči z živalmi:** v zadnji kategoriji je predstavljeno, katere prednosti materi otrok z avtizmom vidita v pomoči z živalmi.

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

Odgovore staršev in strokovnjakov sem v kvalitativni analizi obravnavala ločeno. Rezultate bom pri nekaj kategorijah predstavila skupaj, kjer pa se zdi pomembno, da se vidik staršev in strokovnjakov ločita, bo to posebej označeno. Po vsaki kategoriji sledi še razprava.

- **Starost otroka**

Na začetku sem želela izvedeti, koliko so uporabniki, o katerih bo tekel pogovor, stari. Večina uporabnikov je **otrok, starih med 5 in 16 let**. Le uporabniki intervjuvanke, ki dela v VDC, so **odrasli, vsi stari nad 25 let**.

Ker so vsi uporabniki, ki so vključeni v terapijo s konji otroci, sklepam, da se osebe z MAS, ki živijo samostojno, ne vključujejo v pomoč z živalmi. Uporabniki iz VDC-ja, ki jih obiskuje intervjuvanka, so vključeni tudi v bivalno skupnost. Zato ne morem vedeti, ali bi poiskali pomoč z živalmi tudi v primeru, če tam ne bi živeli. Zanimivo bi bilo izvedeti, ali bodo otroci, o katerih je tekla beseda, ostali vključeni v terapijo oziroma, ali bodo nadaljevali z jahanjem tudi, ko se bodo osamosvojili. Prav tako me zanima, ali je razlog, da ne iščejo pomoči z živalmi v omejenih financah, pomanjkanju informacij ali preprosto, ker pomoči ne potrebujejo več.

- **Število uporabnikov z MAS**

V terapijo s konji na Starošincih je trenutno vključenih **6 uporabnikov z MAS**, od tega sta dva otroka z Aspergerjevim sindromom in štirje otroci z avtizmom.

- **čas obiskovanja pomoči/terapije in pogostost srečanj**

Zanimalo me je tudi, koliko časa so uporabniki po navadi vključeni v terapijo ter koliko časa pomoč z živalmi obiskujeta otroka intervjuvanih mater.

Iz intervjuja B je razvidno, da uporabniki pogosto **ne prenehajo obiskovati terapije**, ampak preidejo v **športno jahanje za osebe s posebnimi potrebami** (*Pri nas je pogosto tako, da uporabniki, ki začnejo, kar ne nehajo – B101, Potem preidejo v športno jahanje za osebe s posebnimi potrebami – B102*). Eno terapevtsko srečanje traja **45 minut**, v primeru, da ima uporabnik težave s pozornostjo ali koncentracijo, pa so **srečanja krajša**. Srečanja potekajo

enkrat tedensko, sicer med eno in drugo terapijo preteče preveč časa (*Vse, kar je manjkrat, je kar prevelik časovni interval vmes – B100*).

Ugotavljam, da se podatki, pridobljeni iz intervjujev, skladajo z literaturo. Ena terapevtska ura z živaljo traja 45 minut do ene ure; kar je več, je prenaporno za žival, ki lahko postane razdražljiva, utrujena. Tako kot pri ljudeh lahko tudi pri živalih pride do izčrpanosti. Dolžina seje in frekvenca mora temeljiti na ravni udobja vseh udeležениh, raven stresa pa je potrebno spremljati ne le pri ljudeh, temveč tudi pri živalih, vključenih v terapijo. Na tem mestu poudarjam, da je pomoč z živalmi delo tudi za žival, ne le za terapevta. Terapevtsko uro ali uro aktivnosti žival doživlja drugače kot uro igranja z žogo ali jahanja, kar bo s strani terapevte potrjeno v nadaljevanju. Poraja se vprašanje, ali bi imelo druženje z živaljo po terapevtski uri ali po aktivnosti lahko še dodatne pozitivne vplive na uporabnike, ter ali bi žival »druženje« dožela kot druženje ali kot delo. Zanima me tudi, ali bi se v primeru, da bi terapija potekala večkrat tedensko, rezultati pokazali hitreje.

- **Informacija o obstoju pomoči z živalmi**

Mati prvega otroka je za pomoč z živalmi izvedela od **otrokove babice**. Ni navedla, kje je za pomoč z živalmi izvedela babica. Mati drugega otroka je za pomoč z živalmi izvedela od **druge matere**, verjetno znanke, ki jo je spoznala na **predavanju centra za rehabilitacijo Silver. B**

Kje so izvedeli o obstoju pomoči z živalmi me je zanimalo, ker se zdi, da ta oblika pomoči še ni razširjena v Sloveniji. Želela sem izvedeti, kako ljudje izvedo za možnost zdravljenja MAS z živalmi. Ugotavljam, da nobena od intervjuvank za pomoč z živalmi ni izvedela od socialne delavke. Čeprav nisem niti pričakovali, da bo katera od mater informacijo o obstoju pomoči z živalmi dobila od socialnih služb, je bilo dejstvo, da socialne službe v intervjujih niso bile niti omenjene, razočaranje. Menim, da imamo tu prostor, da se o tej obliki pomoči poučijo tudi socialne delavke, da jo bodo znale priporočiti uporabnikom.

- **Izobrazba**

Zanimalo me je, kakšno izobrazbo imajo strokovni delavci, ki opravljajo pomoč z živalmi, ter kje so se izobraževali za terapevta. Vse intervjuvanke imajo **izobrazbo družboslovne smeri**: specialna pedagoginja, pedagoginja in sociologinja kulture, psihoterapija. Intervjuvanki, ki

izvajata terapijo s konji, imata obe zaključeno **terapevtsko izobraževanje** preko slovenskega izobraževalnega programa, ena od njiju se je **dodatno usposabljala** tudi na Švedskem in v Avstriji, druga pa ima zaključeno tudi **nacionalno poklicno kvalifikacijo za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu**. Obe sta tudi zaposleni kot terapevтки s konji. Intervjuvanka, ki opravlja pomoč z živalmi prostovoljno, se je najprej izobraževala pri društvu **Tačke pomagačke**, nato pa je opravila še tečaj za terapevtski par pri društvu **Ambasadorji nasmeha**.

Ugotavljam, da nobena od sogovornic ni omenila, da ima specifično izobrazbo o avtizmu. Skleпам, da se je o tej temi učila vsaj specialna pedagoginja, saj specialni pedagogi delajo tudi na področju MAS.

Ugotavljam tudi, da so imele vse sogovornice namen delati z ljudmi že ob izbiri študija. Ko sem iskala osebe, s katerimi bi opravili intervju, sem želela najti socialno delavko ali delavca, vendar to ni bilo mogoče. To dejstvo potrjuje sklepanje, da strokovnjakinje in strokovnjaki na področju socialnega dela niso seznanjene s pomočjo z živalmi, kljub vsemu pa je vzorec premajhen, da bi to trditev lahko z gotovostjo posplošili na vse socialne delavke. Problem, ki ga na tej točki opažam je, da je zaposlitev v pomoči z živalmi možna le v terapiji s konji, saj so druge oblike pomoči z živalmi v Sloveniji še vedno le na prostovoljnem nivoju. Izobraževanja za terapevta s konji so finančno zelo obsežna, poleg tega moraš imeti, še preden se jih udeležiš, izkušnje z jahanjem, kar je, če upoštevamo, da ura jahanja stane cca 15 EUR, spet precejšen finančni zalogaj. Ugotavljam tudi, da različna društva za pomoč z živalmi zahtevajo različna usposabljanja, saj se je ena od intervjuvank izobraževala pri dveh društvih. Za večjo uveljavljenost pomoči z živalmi bi bilo dobro, da bi poenotili svoje načine dela in drug drugega podpirali.

- **Sodelovanje s strokovnjaki**

Zanimalo me je, s katerimi drugimi strokovnjaki intervjuvanke še sodelujejo pri opravljanju svojega dela. Pri terapiji s konji pri svojem delu uporabljajo **celostni timski pristop** in za vsakega uporabnika posebej zberejo **mrežo strokovnjakov**, ki z njim sodelujejo (*da za vsakega uporabnika posebej naredimo mrežo strokovnjakov, s katerimi on že sodeluje oziroma, ki ga že imajo v obravnavi – B5*). V kolikor je otrok že prej obiskoval specialiste, starši prinesejo vso **papirologijo** (*diagnoze in tako naprej – C13*), ki so jo tam dobili. Ena

intervjuvanka je izjavila, da pri osebah z avtizmom sodelujejo samo s starši, saj ne obstaja **noben zavod**, preko katerega bi lahko dostopali do **kvalificiranih delavcev z avtisti** (ni nobenega posebnega zavoda – C10, ki bi nam pošiljal kvalificirane delavce za delo z avtisti – C11). Ostali dve pri delu z osebami z avtizmom sodelujeta s psihologom. Terapevtka s konji našteje še sodelovanje z logopedom, specialnim pedagogom, intervjuvanka, ki izvaja aktivnosti z živalmi pa sodeluje s fizioterapevtko, zdravstvenim osebjem, nevrologom, socialno delavko in delovnimi terapevti. Med terapijo sta lahko terapevt in uporabnik sama. Na začetku, ko uporabnik ne jaha sam, je prisoten še **vodnik konja**, terapevt pa hodi ob uporabniku in ga drži (*pr nama je v štartu zgledala terapija tako, da je konj mel vodnika - C101, jaz pa sem hodila ob B. in ga držala - C102*). V primeru **ogrožene varnosti otroka** je prisoten tudi **pomočnik terapevta**, ki otroka na konju drži (*pomočnik sodeluje v primeru, da otrok ni sposoben lovit ravnotežja al pa sedet, se pravi, da je njegova varnost ogrožena, če ga ne podpirajo z obeh strani - C100*).

Ugotavljam, da so v pomoč z živalmi vključeni vsi strokovnjaki, s katerimi uporabnik sodeluje. Oblikovanje interaktivne terapevtske skupine je eden izmed ključnih faktorjev pri oblikovanju uspešnega programa terapije s pomočjo živali. Strokovnjakinje pri svojem delu upoštevajo strokovna mnenja, ki so si jih o uporabniku ustvarili drugi strokovnjaki. V kolikor so to dejstva, kot so npr. »težave mu povzroča črka š, to lahko vadita z vajami, kot je...«, se zdi to uporabno. Ker pa vem, da predhodne informacije pustijo nek vtis o človeku ter da je ta vtis težko na hitro popraviti menim, da bi bilo bolje, če bi se informacije med strokovnjaki izmenjale šele po prvem srečanju z uporabnikom. Dejstvo, da je pri prvih urah na terapijah prisoten tudi vodnik konja, se sklada z literaturo. Prav tako se z literaturo sklada prisotnost pomočnika terapevta. V intervjuju so omenjene tudi diagnoze, zato lahko na tem mestu opozorim na postavljanje diagnoz. Kakšne posledice pusti diagnoza avtizma? Ali je za otroka res bolje, da je diagnosticiran že v zgodnjih letih? Mu z obiskovanjem raznovrstnih terapij ne zaviramo lastnega razvoja? Če podamo primer, da bi bil Albert Einstein danes najverjetneje diagnosticiran z avtizmom – bi imel ob obiskovanju vseh zdravljenj čas razviti teorijo relativnosti? O nevarnosti postavljanja diagnoz in etiketiranja z njimi imamo socialne delavke kar nekaj znanja, ki ga pridobimo tekom študija. V intervjuju z vodnico psa je omenjeno tudi sodelovanje s socialno delavko. Skleпам, da je to zaradi prisotnosti socialne delavke v VDC-ju, kjer naša intervjuvanka opravlja prostovoljno delo. Žal intervjuja nismem opravila tudi z njo. Želela bi, da bi se sodelovanje med strokovnjaki na področju pomoči z živalmi in

socialnimi delavkami bolje razvilo, ali še bolje, da bi se tudi socialne delavke začele izobraževati na področju pomoči z živalmi.

- **Otrokovo doživljanje**

Na tem mestu bom ločila rezultate intervjuja z materami od intervjujev s strokovnjakinjami. Sledila bo razprava.

Zanimal me je tudi materin vidik otrokovega doživljanja terapije, torej kaj meni(ta), da otrok občuti med terapijo z živalmi in ob stiku z živaljo. Obe sta naštele le dobre stvari. Ena je poudarila **veselje in navdušenje že ob prvem stiku z živaljo** (*Frane je na prvi pogled i kontakt bio oduševljen, radostan – E5, E6*). Druga mama je omenila **neučakanost** otroka (*Že kak dan prej sprašuje, kdaj bova šla – D8, Ampak pa vedno komaj čaka, da bo prišel sem – D7*). Dejala je tudi, da težko opiše njegovo doživljanje, saj **otrok tega ne opisuje** (*Pri njemu težko opišeš doživljanje, on nikoli ne opisuje tega, kar doživlja – D6*). Da **v terapiji uživa**, sklepa po **glasovih ugodja**, ki jih otrok spušča, ko jaha (*Ampak takrat so bolj takšni glasovi, da mu je fajn – D19, glasovi ugodja, ali kako bi rekla temu – D20*). Pravi tudi, da **ima konja rad** (*Konj mu je..rad ga ima – D33*). Pri otroku, ki že dlje časa obiskuje terapijo, je vmes nastopila **faza pasivnosti** do psa (*Nakon nekog vremena je došla faza kad je baš i nije doživljavao (pasivno) – E7*), ki pa je minila (*a sad su već 3, 4 godine kao najbolji prijatelji – E8, Nabavili smo Vitu samo kako bi on imao nekog baš za sebe - da mu bude prijatelj, za utjehu, druženje... To nam je Vita i pružila – E20*).

Intervjuvanka A pravi, da imajo njeni uporabniki **težave z dotikanjem mehkih živali** (*Većina avtistov, s katerimi sem delala, ima težave z mehkim stvarmi – A38, Činčila jim je predstavljala bistveno večjo težavo za pobožat kot pa jež – A39*).

V vprašalniku za strokovnjake nisem imela pripravljenega vprašanja o doživljanju otrok, za kar je žal prepozno. Vseeno v B intervjuju izvemo nekaj tudi o doživljanju uporabnikov. Terapevtka pravi, da se posebej najstnice precej **močno čustveno navežejo na konja** (*one so zelo zelo čustveno navezane na konja – B203*), da na konja prenesejo njihovo **potrebo po prijateljstvu** (*Na nek način, kot, da bi potrebo po prijateljstvu, ki je imajo manj v socialnih skupinah, v veliki meri prenesle na konja – B206*) in so **občutljive na menjavo konja** (*So tudi zelo občutljive, če bi morali menjati konja – B204*). Navežejo se tudi **na terapevta** (*Pa tudi na terapevta se zelo navežejo – B207*). Tudi terapevtka pravi, da se na konju otroci ne

oglašajo, če pa se, spuščajo **glasove ugodja** (*Če pa že, so to glasovi ugodja – B62*). Pravi, da se na konju običajno otrok **nasmehne**, kar je znak njegovega **dobrega počutja** (*Njihov nasmeh je znak, da se dobro počutijo – B59*). Uporabnik dobi **občutek sprejetosti** (*Potem občutek sprejetosti je zelo pomemben na čustvenem področju – B145*), občutek, da terapevtom **ni vseeno** (*Da se počuti, da nam ni vseeno zanj – B146*), da **se zanimajo zanj** (*da se zanimamo zanj – B147*), da **ima prijatelje** (*B147*).

Ko sem iskala starše otrok z MAS, ki bi bili pripravljeni narediti intervju, sem naletela na precejšnjo oviro – takšnih staršev ni bilo skoraj nič. Čeprav sem želela izvesti več intervjujev in tako izvedeti več informacij ter primerjati tudi mnenja staršev o doživljanju otrok različnih starosti, mi to na žalost ni uspelo.

Ugotavljam, da se (po mnenju strokovnjakinj in mater) otroci z MAS navežejo na svojo terapevtsko žival, jo imajo radi, jo vidijo kot prijatelja. Ni jim važno le, da je to žival – pes ali konj – temveč prepoznajo tudi žival kot osebnost, kot edinstveno bitje, saj opazijo menjavo živali in so na to občutljivi. Osebe z avtizmom lahko spuščajo določene zvoke, ki ob preveliki vznemirjenosti, občutku nelagodja, lahko prerastejo v kričanje. Tako mati kot terapevtka sta opazili, da otrok(ci) na konju spuščajo glasove ugodja, kar pomeni, da ob jahanju uživajo. Kljub temu, da otroci z MAS navadno ne ubesedijo svojega doživljanja, je njihov užitek ob stiku z živaljo viden po nasmehu, po neučakanosti, po želji, da se vrnejo k živali. Fazo pasivnosti je omenila le ena mati, to povezujem tudi s tem, da ima družina intervjuvanke psa doma. Zanimivo se zdi, da je bila to le faza, ki je minila in ne naveličanost živali. Vse prevečkrat sem bila namreč priča, kako se otroci naveličajo živali, ki nato pristane v zavetišču. Iz rezultatov je razvidno, da ena od terapevtk meni, da uporabnik na terapiji dobi občutek, da ima prijatelje, da se počuti sprejetega. To potrjuje tudi literatura. Grandin (et al, 2010) namreč menijo, da je ena največjih koristi živali ta, da podprejo tovarštvo in prijateljstvo ljudi z MAS, ki se velikokrat počutijo osamljene. Menim, da med otroki z MAS in živaljo zares obstaja neka povezava, ki jo »navadni« ljudje ne razumemo popolnoma in ki se ne more vzpostaviti med otrokom z MAS in drugim človekom. Vzpostavitev, prepoznavanje in negovanje te vezi bi lahko pomenilo lažje napredovanje osebe z avtizmom. Kako osebe z MAS doživljajo pomoč z živalmi bi lahko ugotovila le tako, da bi govorila z njimi, kar pa na žalost ni bilo mogoče.

- **Načrtovanje terapije**

Kako se terapija načrtuje sem izvedela samo od terapevtke s konji, tako da rezultati te kategorije veljajo samo za terapijo s konji.

Starši prinesejo vso **dokumentacijo ostalih strokovnjakov**, ki jo terapevt upošteva pri načrtovanju terapije. V primeru, da med pregledovanjem dokumentacije pride do nejasnosti, stopi **v kontakt s strokovnjakom**, ki je dokumente izdal (*kontaktiramo strokovnjaka, na primer psihologa, specialnega pedagoga sami – B12*). Za vsakega uporabnika posebej se naredi **individualiziran program**, ki se ga pripravlja v **sodelovanju z ostalimi strokovnjaki**. V tem programu so določeni **globalni in operativni cilji**. Kako bo potekala terapevtska ura določijo sami, razen v primeru težje problematike, ko skozi celoten proces terapije tesno sodelujejo z drugimi strokovnjaki, s katerimi **uskladijo metodologijo** (*da poskušamo poenotiti pristop v celoti, tudi vsebinsko, kaj ure obsegajo – B17, Da ne dela vsak zase, na svojem področju, ampak da imamo res isto metodologijo – B18*). Pri definiranju ciljev stremijo k **izboljšanju kvalitete vsakodnevnega življenja** uporabnika in se ozirajo na **potrebe vsakega posameznika**. Pri tem imajo besedo tudi **starši** (*Seveda imajo pri tem besedo tudi starši, saj oni poznajo svojega otroka – B20*). Cilje definirajo glede na **celoten kontekst**, za delo s konji pa zastavijo cilje, za katere menijo, da bodo pripomogli k **doseganju splošnih ciljev v vsakodnevnem življenju** uporabnika.

Ugotavljam, da intervjuvanka upošteva, da je oblikovanje interaktivne terapevtske skupine ključni faktor za oblikovanje uspešnih terapevtskih programov, ne deluje pa po principu instrumentalne definicije problema. Pri določanju ciljev namreč omeni tako druge strokovnjake kot starše, ne vpraša pa uporabnika samega, kakšno je njegovo mnenje o tem, kaj potrebuje, kakšne so njegove želje, kaj bi rad dosegel. Res je, da je vzpostaviti stik z osebo z MAS težje, kot z osebo brez MAS, vseeno pa bi uporabnico oziroma uporabnika lahko vprašali o njegovi definiciji problema po prvih nekaj urah, ko je že vzpostavljen osebni stik s konjem in terapevtom. Vidno je, da tu ne gre za soustvarjanje z uporabnikom, temveč z ostalimi strokovnjaki in s starši. Zopet je žal vzorec premajhen, da bi lahko ugotovitve posplošila na vse terapevte s konji. Ker od ambasadorke nasmeha ni bilo informacij o načrtovanju terapije pa o delu strokovnjakov na področju pomoči z drugimi živalmi ne morem podati nobenih sklepov.

- **Potek terapije/aktivnosti**

Potek terapije je odvisen od **vsakega posameznika** in od tega, kaj je **cilj terapije** (*Odvisno tudi od tega, kaj si želimo, ali krepitev pozornosti – B65, krepitev pozornosti – B65, koncentracije – B66, odziva na naše reakcije – B67*). Pomembno je, da uporabnik **ne doživlja živali kot grožnje**, ter da **vzbudijo zanimanje** uporabnika. Terapevka s konji opisuje primer, kjer se je deklica bala živali, zato so začeli s **premagovanjem strahu** (*začelo se je tako, da smo poskušali jo prepričati, da mačka ni nevarna – B38*). Da se v primeru strahu pred živaljo delo začne s premagovanjem strahu, potrjuje tudi vodnica psa (*sem pol leta delala na tem, da se psa nista več bala – A60, sva s psico prišli v prostor in tisti, ki so se nama želeli pridružiti, so se, saj jih je imelo nekaj močan strah pred psi – A14*). Na začetku se torej dela na **približevanju živali** (*da smo se mu pridružili – A61, Približevanje mački – B38*), uporabnik namreč morda še ni pripravljen na kontakt z živaljo (*Čakamo, da bo otrok pripravljen se dotakniti konja in to lahko traja tudi več srečanj – B50, nekateri pridejo štirtkat, preden se sploh dotaknejo konja, pa smo samo v hlevu najprej – C162*). V prvih nekaj urah je nesmiselno začeti s težjimi vajami, saj se mora uporabnik najprej **privaditi na novo okolje** (*saj je toliko novega, da se otrok sigurno ne bo skoncentriral na terapevta – B*). Pogovor se začne **vzpostavljati šele po prvih nekaj urah**. Na začetku intervjuvanka C uporabnikom vedno **predstavi pravila** (*Jst vedno začnem tko, da jim predstavim pravila – C158*). Terapevtske ure s konjem se začnejo s **pripravo konja**, čiščenjem konja, postopek čiščenja je vedno enak. Uporabnik pride v hlev, samostojno privede konja, ga pripne, nato gre po škatlo, iz katere vzame pravo krtačo – najprej trdo krtačo za čiščenje, nato mehko krtačo za čiščenje. Po krtačenju pride na vrsto česanje grive in repa, nazadnje še nega kopit. Prvih nekaj ur se lahko zgodi, da se uporabnik ne bo želel približati konju, zato ga **ne silijo v čiščenje** (*Večina na začetku noče čistiti konja. Jim povem, da na začetku čistimo, ne silimo prvo uro v čiščenje – C160*), vseeno pa preživijo tisti čas v hlevu, kjer **terapevt predstavi, kako čiščenje poteka** (*Da najprej očistimo, pa jim pokažem kako, jaz očistim. – C159*). Prve ure se terapevti soočajo z **neupoštevanjem navodil, neposlušnostjo, uporabniki begajo po hlevu** (*Pa sam okol konja hodjo pa po hlevu begajo in traja, preden se sploh na konja spravmo – C163*). Intervjuvanka B z osebami z MAS terapevtske ure ne začne s čiščenjem konja, temveč s **postopnim srečevanjem otroka in konja v jahalnici** (*Konje skupaj odpeljemo v jahalnico – B42, otrok se giba in konj se giba – B43, Tako se lahko srečujemo v jahalnici B48, srečanja so čedalje pogostejša – B49*). Po nekaj mesecih **terapijo obrne** in

terapevtsko uro začne s pripravljanjem konja. Obrat terapije šteje kot velik uspeh (*To, da po nekaj mesecih lahko obrnemo strukturo ure, nam je velik uspeh – B113*). Pred začetkom jahanja z otrokom vadijo **vsak korak posebej** (*Treniramo kako iti po stopničkah, da se bo lahko povzpela na konjev hrbet – B52*). V začetnih urah je otrok **na konju le nekaj minut** (*Na začetku mogoče 3-5 minut – B63*), ta čas pa **postopoma povečujejo** (*potem pa ta čas raztegujemo do 20 minut – B64*).

Na začetku ure izvajajo **raztezne vaje**, med jahanjem pa otrok izvaja naloge, kot so:

- Ponovitev besede, dela stavka ali celega stavka
- Roke na čelado in naštej pet gozdnih živali (C73).
- Roke v zrak in šteje do deset (C74).
- Rotiraj desno roko mimo nosu (C75).
- Rotiraj levo roko mimo nosu (C76).
- Pobožaj konja po zadnjici z desno roko (C77).
- Pobožaj konja po zadnjici z levo roko (C78).
- Dotakni se z roko svojih prstov na rokah (C79).
- Drži roke pokončno (C93).
- Roke na ramena in šteje do 50 (C94).

Težavnost nalog se stopnjuje (*S tem da najprej sva začela z eno sekundo, da more roke v zraku držat – C146, pol se je pa to stopnjeval – C147*). Izvajajo vaje, kot so posnemanje položajev na sliki, posnemanje gibov, zvokov. Stremijo k temu, da so naloge sestavljene tako, da jih **otrok povezuje s konji** (*Želimo si, da se te vaje navezujejo na konje, na simbole iz konjskega sveta – B71*). Kot **nagrado** za pravilno opravljeno nalogo se lahko uporabnik s konjem spusti v kas, če more **ubesediti pravilna navodila** (*Se pravi on mora reči 3, 4, zdaj, kas – C96*). Otroke spodbujajo, da **konja pohvalijo** (*Na začetku jih mi hvalimo – B198, potem pa sčasoma začnejo oni sami – B199*). V kolikor uporabnik govori, spodbujajo **odgovarjanje na vprašanja**, sicer začetne ure potekajo v **tišini**. Jahanju dodajajo različne didaktične pripomočke.

Na koncu ure želijo doseči, da se otrok na konjskem hrbtu **umiri**, zato zaključijo v **tišini**. Otrok se na konjskem hrbtu **uleže in se sprosti**. Želijo, da se počuti, kot da se od **njega nič več ne pričakuje** (*da ima občutek, da se od njega nič ne pričakuje – B85*). Uro zaključijo po

dvajsetih minutah jahanja, tako da uporabnik konja odpelje v **boks** ali hlev, ga **razseda** in mu da **priboljšek**.

Preden se torej začne pravo delo z živaljo, se mora uporabnik najprej navaditi na bližino živali. Pri osebah, ki čutijo strah do živali, to navajanje traja dlje kot pri ostalih. Tudi nadaljnje ure potekajo tako, da se žival in uporabnik na začetku navadita na bližino – s čiščenjem konja. Žal nisem izvedeli več o vajah, ki jih izvaja vodnica s psom. Ker spremljam spletno stran Ambasadorjev nasmeha vem, da pri svojem delu uporabljajo različne pripomočke, kot so tunel, žoga itd., vseskozi pa s priboljški hranijo psa. Pri terapiji s konjem da na koncu ure otrok priboljšek konju, sklepam, da za poglobitev vezi med njima ter da se uporabnik nauči dajati pohvale – osebe z MAS tega namreč ne delajo same od sebe. Jahanje poteka največ 20 minut, kar se sklada z napotki v literaturi. Če je intervencija daljša od 20 minut, se bo živčni sistem navadil na dražljaje, ki zaradi tega ne bodo več tako učinkoviti, zato je za večjo uspešnost terapije najbolje, da otrok jaha dvajset minut, potem pa začne z drugo aktivnostjo (Grandin et al., 2010). V pregledu literature ni bilo zaslediti posebnega opisa terapevtske ure z živaljo, zato rezultate težko primerjam z le-to. Več o terapevtskih pristopih pa bo opisano v naslednji kategoriji.

- **Terapevtski pristop**

Intervjuvanka, ki opravlja pomoč z živalmi s pomočjo psa in drugih živali, izvaja **aktivnosti z živalmi**, drugi dve sogovornici pa izvajata **terapijo s konji**. Na žival se, kot že opisano, najprej privadijo tako, da preživijo **nekaj časa v hlevu** (*A veš, avtisti se na začetki tut dotaknejo ne konja včasih. Ampak, tut če se ga nočjo dotaknit, ga jst ne bom najprej v jahalnico pelala. Najprej bova bla pet minut v hlevu – C164*). Ta čas nato **stopnjujejo** (*Čez dva mesca bova bla pa deset minut v hlevu – C165, Čez 4 mesce bo pa mogoče že krtačo prjel pa čistu konja – C166*).

Pomembno je tudi, da se vzpostavi **zaupanje do terapevta**. Terapevti s konji pazijo na to, da se terapija izvaja v **mirnem času** (*se izogibamo, da bi imeli terapije v času, ko se čreda noter spravlja B – 197*). Pri svojem delu uporabljajo različne pristope, da osebo z MAS **spodbudijo k sodelovanju**. V intervjuju C sogovornica opisuje, da **vedno dela enake vaje** kot njen uporabnik (*sva vadla tako, da sem jaz z njim vaje delala - C85, enake vaje kot on - C86*). Na začetku je njegovo sodelovanje pridobila s tem, da mu **je med vajami pela**. Če vmes zgubi

uporabnikovo pozornost, **spodbuja očesni kontakt**, da jo pridobi nazaj (*če pa me kdaj zignorira, se ustavim, pa kr spodbudim očesni kontakt, tok da dobim nazaj pozornost – C105*). Ker imajo osebe z avtizmom rade **rutino**, je terapijska ura vedno enaka, težavnost nalog pa se **stopnjuje** (*Pa držala sem se enga rituala, midva sva vedno delala ene in iste naloge – C143, V štartu, v osnovi, so naloge še vedno enake, sam zraven si zmišljujem še stvari, ki mu nalogo otežijo – C144*). Težavnost vaj vedno stopnjuje in vztraja, dokler uporabnik vaje ne **izvede pravilno** (*Če tega ne reče, tok časa vztrajava, da bo pravilno – C97*). Osebe z MAS dobro delujejo s **sličicami**, zato se jih terapiji velikokrat poslužujejo (s temi slikicami ful lepo sodelujejo - C22, *Pa s slikicami. Avtisti super delujejo na sličice. Da je narisano. – C151, Z njimi delamo na drugačen način, na primer z njimi delamo po slikah – C250, Imamo sličice jabolko, seno, hlev, potem pa otrok poveže v zgodbo - B155*). Terapiji sličice ustvarijo sami (*Jst sem tko slikce nardila, da mam narisano konja, jahača, in potem različne pozicije jahača, za motoriko na primer – C152, In da on na slikah vidi sebe pa Pepo, kaj dela – C153*). Sčasoma uporabniki napredujejo, tako da ne potrebujejo več sličic, temveč so dovolj le **ustna navodila** (*da js devam samo ustna navodila – C71*). Terapiji mora poiskati uporabnikov **nadzorni parameter**, pri osebah z MAS je velikokrat to kas. To uporabljajo kot nagrado (*Najprej moreš ugotovit, s čem jih boš kupil, kas deluje pri vseh zaenkrat – C157*).

V primeru, da uporabnik na konju dobi agresivni napad in konja ali terapijo udari, terapiji poskusi **pomiriti** otroka. Pomirjajo **vedno z istimi besedami**, ki so oblikovane **pozitivno** (*Na pozitiven način - B191, Rečemo, vse je v redu – B192*). Te fraze začnejo govoriti na glas, ko se uporabnik počuti dobro, saj jih tako otrok **poveže s tem občutkom tudi, ko pride do stresne situacije** (*otrok jih poveže z občutkom, ko mu je bilo v redu – B196*). Ne odzove se z jezo (*Nisem bla jezna na njega, ker na jezo je ful tko odreagiru, da se je kr z rokam pokrila pa se zibu, če sem bla preveč šrf – C179*), temveč poskuša zbuditi **sočutje** in zahteva **opravičilo** (*Odreagiru je bol na to, da sem rekla, B., mene tole zdej tko boli, js sem tko žalostna, prosim če se mi opravičiš, da greva lahko naprej – C180*). Zagrozi tudi s **kaznijo** (*Drugače bova šla dol iz Pepe – C181*).

Ne izvajajo psihoterapije, temveč **svetovanje**. Učijo se, kako reševati vsakdanje težave (*Pri aspergerjih, mam dve punčke, z njima me rešujemo vsakdanje težave – C189, kako čisto*

vsakodnevne stvari shajati – B210), kako pridobiti prijatelje, kako reagirati v medsebojnih konfliktih.

- Navajanje na senzorične občutke

S pomočjo živali strokovni delavci osebe z MAS navajajo na senzorične občutke. Osebe z MAS se običajno izogibajo glavi živali (*imajo strah pred gobcem – A17*), ne marajo na primer konju namestiti uzde (*Uzdo še ni pripravljen dati sam gor, sicer zapne jo, ampak še ni pripravljen dati sam uzde v usta konju – C38*). S psom jih na občutek sline navajajo tako, da jim dajejo priboljške med prte na nogah ali pa uporabniki priboljšek stisnejo v pest, **pes pa nato priboljšek izbrska z jezikom** (*jim kuža z jezikom izbrska te priboljške – A70*). Učijo se tudi boljšega načina odzivanja na zvoke, tu jim pes pomaga z **laježem** (*z laježem na ukaz – A16*). Ena mojih sogovornic vedno vztraja pri tem, da na začetku terapijske ure nekaj časa preživijo v **hlevu**, tudi če uporabnik ne želi čistiti konja, saj lahko **opazovanje**, kako terapevt čisti konja, vodi do tega, da se bo **uporabnik konja prvič dotaknil** (*Ga ne rinem v čiščenje, ampak se mi zdi, da tut s tem, ko opazujejo, pa vidjo, da ti to mirno delaš, da ni problema pa lej, včasih jih pa pograb, pa se ga sam z enim prstkom dotaknejo – C168*). Uporabnikom z MAS dajejo več **osebnega prostora**, ne vzpostavljajo telesnega kontakta z njim, dokler tega prvi ne stori on (*Zdej na primer, me drži za roko. Ampak moreš počakat, mu dat čas, da te on prvi prime ne ga ti kr potegniti – C255*).

- Komunikacija

Strokovnjaki se vedno trudijo, da bi vzpostavili **dobro komunikacijo** (*komunikacija pa je tisto, kar najbolj zasledujemo pri otrocih z avtizmom- B32*). Trudijo se doseči **izmenjavo sporočil, poslušanje navodil**, trudijo se vzpostaviti neko komunikacijo. Da bi to lažje dosegli, morajo najprej priti do tega, da je uporabnik med terapijami **sproščen** (*če se bo otrok dobro počutil in se sprostil, bo z njim lažje začeti komunikacijo – B31*). Osebi z MAS postavljajo **jasna navodila**, brez retoričnih vprašanj, brez metafor (*Da so res jasna navodila – C251*), s čimer **pritegnejo njegovo pozornost** (*Pozornost drugač mu pa pritegneš tako, da mu poveš neka jasna navodila – C149, dejstva – C150*). Uporabnike učijo **glasovno artikulirati vprašanja** (*Naučila sva se to, da se sliš, da vpraša, da zna glasovno to zartikulirati – C135*). Uporabnikovo komunikacijo izboljšujejo z učenjem **osnovnih vljudnostnih fraz** (*osnovne vljudnostne faze hvala, prosim – B123, da uporablja*

*besede prosim, hvala, izvoli – C54, C55, C56). Metoda intervjuvanke C za učenje besede »prosim« je bila, da mu ni izročila želenega predmeta, dokler uporabnik ni dodal besede »prosim« (Najprej je reku »utrgi vejo«. Pa sem mu rekla, da mu jo bom, ko bo rekel »prosim, utrgi mi vejo« - C62, To sva tok časa ponavljala, da mi zde reče »Nastja, prosim utrgi mi vejo« - C63). Če se uporabnik ne izrazi pravilno, ga terapevtka **ignorira** (*S tem, da če pozabi reči prosim, če mi sam ukaže, ga tok časa ignoriram, sem tih, dokler se sam ne popravi – C63).**

Da uporabnik terapevtko pokliče po imenu, ne silijo, jih pa navajajo na **imena in zaimke** (*To sem začela takrat, ko je sam enkrat reku Nastja daj mi vejo, pol sem začela s tem, da me mora tut po imenu poklicat – C112, Nisem mu, da bi se šla kako mu je ime. Na začetku sem se predstavila, pa ok, sem govorila včasih v smsilu, zdaj pa greva midva, ti B. in jaz Nastja skupaj na teren – C110).* Da se uporabnik navadi uporabljati imena, se ne zgodi kar čez noč, temveč traja **več mesecev** (3 mesece – C65, *Torej če je imel eno uro na teden, po 12h terapijah – C66).*

- Učne strategije

Kot učne strategije terapevti uporabljajo **povezovanje zgodbe** (*Imamo sličice jabolko, seno, hlev, potem pa otrok poveže v zgodbo – B155), otrok mora obnoviti zgodbo, povedati smisel zgodbe. Za učenje uporabljajo zabaven način (da otrok hkrati še jaha, ob pogovoru – B1619).*

- Učenje jahanja

Poleg vsega zgoraj naštetega se uporabniki učijo tudi **jahanja** – pravilne drža, pravilne drža nog, pravilnega sedišča (*paziti na svoje sedišče – C51), med samim jahanjem pa zahtevajo tudi uporabnikovo komunikacijo (med samim jahanjem pa zahtevam tudi njegovo komunikacijo z mano – C52).*

Ugotavljam, da se intervjuvane strokovnjakinje spoznajo na potrebe oseb z MAS. Zavedajo se, da imajo osebe z MAS rade rituale, kar pri svojem delu upoštevajo tako, da izvajajo enake vaje, napredovanje pa dosegajo s stopnjevanjem le-teh. Da se uporabnik lažje poistoveti z nalogo, jo skupaj z njim opravlja tudi terapevt. Raziskujejo, kaj uporabnike pritegne k sodelovanju, pa naj bo to obljubljena nagrada za pravilno izpolnjeno nalogo ali pa drugačen pristop k opravljanju naloge, kot je npr. petje. Ugotovili so, da osebe z MAS dobro delujejo s

sličicami, zato jih pri svojem delu z njimi tudi uporabljajo. Počasi napredujejo do stopnje, kjer uporabnik za razumevanje navodil sličic ne potrebuje več in so dovolj le ustna navodila. Uporabljajo pozitivno oblikovane stavke pomirjanja, torej rečejo »Vse je dobro« namesto »nič ni narobe«. Te pomirjujoče stavke ponavljajo že, ko se uporabnik počuti fino, zato da potem te besede poveže z dobrim občutkom tudi v stresnih situacijah. Upoštevajo dejstvo, da so osebe z MAS senzorično bolj občutljive in jih navajajo na različna senzorična doživljanja – občutek sline na koži, dotik mehke dlake, vonj hleva, lajež psa. Uporabniki, ki obiskujejo terapijo s konji, se hkrati z drugimi nalogami učijo tudi jahati, kar jim izboljšuje tudi ravnotežje. Strokovnjakinje vedo, da imajo osebe z MAS težave v komunikaciji, zato dajejo jasna navodila, govorijo o dejstvih in ne v metaforah, ne postavljajo retoričnih vprašanj, na katera najverjetneje ne bi dobile odgovora. Tak pristop se sklada z literaturo, ki navaja, da je dojemljiv jezik ključen za komunikacijo med terapevtom in uporabnikom. V rezultatih ni razvidno, kakšno neverbalno komunikacijo razvijeta terapevt in uporabnik. V literaturi je navedeno, da se morajo razviti metode ekspresivnega izražanja, s katerimi se jezdecu omogoči, da pokaže nelagodje. Terapevtsko jahanje mora združevati kontrolo, pozornost in fokus, senzorično upravljanje ter verbalno in neverbalno komunikacijo za učenje jahanja. Velikokrat osebe z MAS stavke glasovno artikulirajo na drugačen način kot smo vajeni, zato vadijo tvorjenje vprašanj. Navajajo jih na uporabljanje imen in osebnih zaimkov, vse to pa počnejo skozi uporabnikom zabaven način – s prisotnostjo živali.

Pristopi pomoči z živalmi se glede na prebrano literaturo in znanje, ki sem ga s tem pridobila, zdijo pravi za pristop k osebam z MAS. Način dela se seveda razlikuje tudi pri terapiji z živalmi in aktivnostmi z živalmi, kar je opisano tudi v literaturi. Ker so bili odgovori terapevtk obširnejši od odgovorov strokovnjakinje, ki izvaja aktivnosti z živalmi, na slednjem področju manjkajo informacije, da bi lahko z gotovostjo trdila, da pri svojem delu upoštevajo vse značilnosti oseb z MAS, ki jih navaja literatura.

- **Prednosti pomoči z živalmi**

Vse tri strokovnjakinje prepoznavajo žival kot **motivacijo** (pri tistih, ki sploh niso marali hoditi in se gibati, so s psom šli na sprehod ker jim je bila to taka motivacija – A31, zagotovo so konji tisti, ki otroke motivirajo – B77, Tko, ja (vprašanje, ali je konj motivacija) – C133). Menijo, da žival **pomirjajoče vpliva** na uporabnike (Žival je povod, da so se pomirili – A48, ko se konj začne gibati, se otrok umiri – B55, men se zdi, da jim to neki tazga sprošča, da se

umirijo – C131), s čimer se strinja tudi intervjuvana mati (*konj ga pomiri – D38, Najbolj se sprosti tukaj – D37*). Pri uporabniku prepoznava tudi **dvig samozvesti**, na kar vpliva tudi **velikost živali**, ki jo obvladujejo (*Pri tistih, ki so manj samozvestni, večji kot je pes, ki ga »obvladajo«, bolj se jim dvigne samozvest – A42, pridobijo velik, velik samozvesti. Ker da 7 leten otroček pele sam 300 kilsko žival..to jim je oh in sploh. To jim ful velik pomen, to pol čist drugač občutjo pa se obnašajo – C213*). Da obvladovanje konja vpliva na otrokovo samozvest pravi tudi ena od mater (*Se mu dobro zdi, da lahko konja sam obvlada - D45*) in dodaja, da mu da to neko **notranjo moč** (*to mu da neko.. neko notranjo moč, no. Mu pomaga – D44. Žival uporabnikom daje občutek sprejetosti (Se čutijo sprejete, ker žival jih ne bo odklonila – C207, se čuti sprejetega takšnega, kot je – B87), oddaja toplino (In na primer pri konjih je to, so vedno topli – C208, Se avtisti pol radi stiskajo pr njih, ker so topli, so nežni C209). Živalim včasih uporabniki povedo stvari, ki jih terapevtu ne zaupajo (Tako si slišal tudi kako tako stvar, da mu ni bil všeč odnos osebj, da ga je kdo od zaposlenih razjezil, ker ni upošteval njegove želje – A56, V bistvu je tako, da vse, kar so hoteli meni povedati, so povedali psu – A54). Skozi njihovo pripovedovanje, ki je bilo namenjeno psu, so strokovnjaki spoznali, da njihovi uporabniki dobro vedo, kaj si želijo (Presenečeni smo bili, koliko imajo v bistvu razdelano, kaj si želijo in kaj ne – A57). Kadar imajo stik z živaljo, so uporabniki manj vznemirjeni. Terapevtka pravi, da žival vnese v terapijo drugačno energijo, drugačno prisotnost. V uporabnikih s pomočjo živali vzbudijo občutek odgovornosti (naučijo se neke odgovornosti – C212, Tako da vidi, da ni sam, da je odgovoren tudi za konja – B114), se naučijo skrbeti za nekoga (Se naučijo neke skrbi za druge, za živali – C110). Brez živali ne bi dosegali istih rezultatov, saj je način dela drugačen, če imaš ob sebi še žival, ki v človeku vzbuja pozitivne občutke (ker se mi zdi, da mat tut sama prisotnost konja, njegovo gibanje, vzbudi take pozitivne stvari u človeki, - C129).*

- Senzorične izkušnje

Živali ponujajo veliko senzoričnih občutkov. Kot senzorični izziv je **lahko božanje mokrega psa** (*Jaz sem delala tudi tako, da sem dala psa v vodo, zato, da smo potem mokrega psa božali. Tudi to jim je bil zelo velik izziv – A19*). Vodnica psa prepoznava prednost pomoči z živalmi tudi v tem, da se s pomočjo živali osebe z MAS lažje navajajo na različna **senzorična doživetja** (*Same prednosti pa so, da se navajajo na senzoriko – A65, in se tudi njihova*

senzorika bistveno bolj utrjuje – A66). Živali se namreč **oglašajo**, imajo **svoj vonj**, se **uporabnikov dotikajo** (*Jih polize* – A68), oddajajo posebne **zvoke** (*posebne zvoke kot so dihanje, utrip srca* – B92).

- Jahanje

Terapevтки s konjem prepoznavata veliko prednosti terapevtskega jahanja. Med jahanjem konja otroci **nimajo stereotipnih gibov**, se navadno **ne oglašajo**. Na konju se uporabniki **počutijo varne** (*ampak je običajno tako, da ko so na konju, se počutijo tako varne* – B185), zato se ne ustrašijo glasnih zvokov (*Ker se na konju dobro počuti in takrat ga potem zvoki ne zmotijo* – D35). Gibanje konja ima **pomirjujoč ritem** (Najbrž zaradi ritma, ki jih pomirja – B186, , *Pa gibanje konja pomirja, ker je štiritahten* – C214). Med jahanjem je **dostop do informacij** lažji (*Medtem ko jahajo, izveš ogromno nekih informacij, ki jih drugače ne izveš* – B208, *Ker nikol ne pride do izbruha takih osebnih informacij na primer, če jo sprašujem med čiščenjem, ku če jo sprašujem, ko jaha* – C191). Ko je uporabnik na konju, **govori sam od sebe** (*Zanimivo je, da se avtistu po prvih desetih minutah, ko ga pustiš bolj pri miru, ko se konj giba, tudi avtist začne govoriti* – B93), je pripravljen ponoviti **cel stavek** (*na konju se bo večkrat zgodilo, da bodo ponovili cel stavek* – B218), pa tudi **odgovarja na vprašanja** (*odgovarja na tvoja vprašanja* – B94, *Ko pa postavim vprašanje med ježo, pa odgovorijo* – B214).

Ugotavljam, da se rezultati skladajo z literaturo. Žival je pomemben motivacijski dejavnik pri terapiji oziroma aktivnostih, brez katerega bi težko dosegli isto dejanje od uporabnika. Študije kažejo, da psi npr. spodbujajo hojo. (Solomon 2010) Osebe z MAS imajo lahko agresivne napade, napade tresenja, ponavljanja stereotipnih gibov, kričanja in drugo, kadar so vznemirjene. Zaradi prisotnosti živali je vznemirjenost manjša, oziroma, če se izrazim drugače, prisotnost živali ima pomirjujoč vpliv na uporabnike, zaradi česar so njihovi napadi manj pogosti. Živali ne zavračajo in dajejo občutek sprejetosti, kar je, kot že omenjeno, podprto tudi v literaturi. Preko komunikacije med uporabnikom in živaljo lahko strokovnjaki izvejo tudi kakšno informacijo, ki je drugače ne bi – uporabniki živalim povedo stvari, ki jih strokovnjakom ne. Ker so tudi pes, konj in ostale živali živa bitja, se s skrbjo zanjo, torej čiščenjem konja, česanjem psa itd. oseba z MAS nauči tudi odgovornosti. To skrb lahko prenese tudi na odnose z ljudmi, žival lahko torej uporabnik uporabi kot prehodni objekt. Strokovnjakinje omenjajo tudi, da žival lahko olajša tudi zmanjševanje občutljivosti na

senzorične občutke, kar je omenjeno tudi v literaturi – žival uporabnikom lahko predstavlja neko stabilnost, tudi ko je njihov senzorični sistem preobremenjen. Tudi prednosti jahanja, ki sta jih terapevtki našteali, se skladajo z literaturo – pomirjujoče gibanje konja sprošča uporabnika, zaradi česar je bolj pripravljen na sodelovanje. V literaturi je omenjeno, da je veliko staršev poročalo o prvih besedah otroka, ki so se zgodile na konju. Tudi terapevtki pravita, da med jahanjem otroci z MAS več govorijo, večkrat odgovorijo na vprašanja, povedo tudi bolj osebne informacije. Ugotavljam tudi, da tudi matere prepoznajo prednosti, ki jih ponuja stik z živalmi, da se strinjajo, da imajo živali na njihove otroke pomirjujoč učinek. Žival je torej močan terapevtski dejavnik, katerega učinka ne gre zanemariti.

- **Pozitivni učinki**

Pri tej kategoriji ločim odgovore strokovnjakinj in staršev.

Strokovnjakinje so prepoznale veliko pozitivnih učinkov, ki jih ima pomoč z živalmi na uporabnike z MAS. Ti učinki, pravi ena od njih, so zelo **vidni**. Ambasadorica nasmeha pravi, da so s pomočjo psa enega od njenih uporabnikov, ki je imel močno željo po kavi, odvadili, da bi kavo kradel drugim ljudem (*Ko pa je imel psa na povodcu, smo šli lahko mimo kavarne – A23*). Pri tistih uporabnikih, ki so imeli močan strah pred psi, se je le-ta **močno omilil** (*Bile so prednosti na sprehodih, da niso več rabili iti na drugo stran ceste, ko so videli psa – A63*). Ena od terapevtk izpostavi, da je uporabnica, ki je čutila močno potrebo po nošenju čepice, to potrebo izgubila (*sama si je čepico snela, jo zamenjala s čelado in ni več čutila potrebe po čepici – B178*). Uporabniki so zdaj **bolj umirjeni, bolj pripravljeni sodelovati** kot ob začetku terapije (*Js mam bol filing, da je on to že od samga začetka znal, sam da ni hotu, ni se počutu tok, da bi to nardil – C140*). Uporabnica, ki se je močno upirala, ko je bilo potrebno iti dol s konja, zdaj **mimo razjaha** (*zdej normalno razjaha – C186, da ni več izpadov, ko je treba dol s konja – C185*). Do živali so razvili **nežen odnos** in se **jih radi dotikajo** (*Oni, ko se jih navadjo dotikat, so z konji zelo nežni. Ko se jih enkrat navadjo, se jih ne nehajo dotikat, B. ma skos eno roko na Pepi, K. isto na Vesni – C192*). Opazijo tudi **izboljšanje v samozavesti**, kot je bilo omenjeno že pri kategoriji 'prednosti pomoči z živalmi' (*samozavest se mu je zdej dvignila – C235, ratajo bolj samozavestni – C121*).

- Socialne spretnosti

Strokovnjakinje opažajo napredek tudi pri socialnih spretnostih. Zdaj **prepoznajo ljudi** (*Presenetljivo mi je tudi to, da me zdaj pol leta ni bilo pri njih, pa me na cesti prepoznajo, me vprašajo, kdaj spet prideva – A53, Otrok ve, kdo je kdo – B117*), se **zavedajo**, če se zgodi **menjava** v delovnem timu (*opazi, če je menjava v timu – B119*), če je kdo odsoten, ali če je prisotna neznana oseba (*če je zraven neznana oseba – B121*). Uporabniki **pokličejo po imenu** (*nas pokliče po imenu – B118, On je rabu 3 mesece, da je izgovoril moje ime. Zdej me pokliče po imenu, prej me pa ni – C108, In pol pr njih napredek, da te pokliče po imenu – C141*). Začnejo **vzpostavljati stik z očmi** tako **z živaljo**, (*je prvič navezal očesni kontakt, sicer ne z mano, ampak s psom – A20, se mu celo zazre v oči – B201*) kot **tudi s strokovnjaki** (*stik z očmi – A24, On zdej z mano ma očesni kontakt. Ne konstanten, ampak mal pa zdrži, na začetku je blo to čisto nemogoče – C107, Pa vzpostavitev očesnega kontakta – C241*). Izboljša se **socialna interakcija s terapevtom in vodnikom konja** (*S terapevtom in vodnikom konja se sigurno izboljša – B116*). Pri uporabnikih začnejo opazovati **nasmeh** (*V trenutku, ko se je dotaknila konja, nasmeh – B169*), **željo po kontaktu z živaljo** (*To je res lepa reakcija, ko vidi, kako je konj mehek, prijeten na otip, si želi še kontakta – B170, Kot napredek si štejemo tudi, da čez nekaj srečanj ga poboža tudi po glavi – B200*). **Telesni stik** začnejo vzpostavljati tudi s terapevtom, prav tako jim **izkazujejo naklonjenost** (*Pa dotik – C247, Zdej mene B. tut poboža. Mi reče ti si moja prijateljica, pa me poboža. Že to, da mi to reče..to je men ful. – C248*).

- Komunikacija

Izboljša se tudi uporabnikova **komunikacija** (*Dejansko otrok začne boljše komunicirati – B107, tudi komunikacija se izboljša – B132, Razlika je res komunikacija – C240, Komunikacija pa res..je pa od avtistov stvar – C245*). Uporabljati začnejo **cele stavke** (*En fant se je začel pogovarjati v celih stavkih, tudi s psom – A21, Da ti odgovarja v celih stavkih, ne z ja pa ne pa ne vem – C244*), **zaimke** (*On sploh ni uporabljal zaimkov ti, ona, nič. Zdej jih je začel, počas – C109*), uporabljajo **več besed** (*se pravi povejo več besed, kot jih drugač povejo – C115*), **več govorijo** (*B. je napredoval na govornih spretnostih tko, da več pove – C134, velik več komunicira z mano, kot na začetki – C139, Zdej sva pršla že do tega, da mi našteje vmes pet živali a veš, to je za njega kar precej komunikacije – C148*). **Informacije** ni potrebno več izveči iz uporabnikov (*Da ti kej sam od sebe pove – C243*).

- Potrpežljivost

Strokovnjakinja, ki izvaja aktivnosti s pomočjo živali pravi, da njeni uporabniki postanejo **bolj potrpežljivi**, saj se morajo navaditi **čakati na vrsto** (*pa potrpežljivost – A26, Zato so aktivnosti v skupini fajn, ker se more naučiti počakati na vrsto – A27*).

- Kognitivno področje

Kognitivno področje se izboljša (*kognitivno področje – B150*). Uporabniki postanejo sposobni **povezovati zgodbo** (*recimo povezujejo delčke zgodbe – B154*). Strokovnjakinja opaza tudi **izboljšanje kognitivnega spomina** (*Pri nekaterih, ki sploh nismo vedeli, da imajo toliko kognitivnega spomina, so si do naslednjič zapomnili vse, kar smo delali – A33, je obnovil cel pogovor, kaj smo se pogovarjali – A34*).

- Vodljivost

Strokovnjakinje pravijo, da se izboljša tudi **vodljivost** (*vodljivost skupine je bila bistveno boljša – A35, Vodja skupine je rekla, da je tudi med tednom samo življenje skupine potekalo bistveno lažje, po tem ko sva s psico začeli obiskovati skupino – A36*). Uporabnike se **lažje usmerja** (*Lažje jih je bilo usmerjati, saj so bili po aktivnostih zelo zmatrani – A52*), začnejo **sprejemati pravila** (*sprejme neka določena pravila, ki se jih mora držati – C188*) in **upoštevati terapevta** (*Da te upošteva – C242*).

- Stereotipno obnašanje

Uporabniki izboljšajo svojo **samokontrolo** (*velik vpliv na samokontrolo – A43*), **kontrolirajo svoj stisk** (*morajo kontrolirati, da ne stisnejo preveč – A44*), **zadržujejo hitre gibe** (*da nimajo hitrih gibov – A45*) in **tike** (*da nimajo svojih tikov – A46, Presenečeni smo bili, da jih je par uspelo same sebe zadržati, da dokler je imel žival v naročju, ni imel tikov, da je ne bi prestrašil – A47*). Prenehajo se tudi njihovi **agresivni izpadi** (*Na primer B., zdej ko sam jaha, je dobiu tok na samozavesti, da agresivnih izpadov sploh nima več. – C122, Praktično ga je blo treba držati samo zato, ker je imel B. agresivne izpade. Zdej pa jih nima več, odkar sva sama ni mel še niti enga – C103*).

- Povratne informacije staršev

Starši uporabnikov so terapevtom dali **pozitivne povratne informacije** (*Ne samo z nami, tudi od staršev so pozitivni odzivi – B132*). Eden izmed otrok ob srečanju s psom **ni več postal avtoagresiven** (*mama je poročala, da ni več postal avtoagresiven, ko so v kampu srečali psa – A64*). Starši pravijo, da je v **funkcionalnosti** viden napredek (*ker tudi vidijo ta napredek, kako začne otrok boljše funkcionirati – B168*), da se izboljša **komunikacija** (*B. mami pravi, da kako bolje zdej komunicira – C229, da je ratala veliko bolj komunikativna, v tem smisli, da se zna zdej sama neki zment, vprašat ljudi za pot pa tko – C239*). Tudi starši opazijo **uporabo imen** (*ful je poudarjala, da se ji zdi zelo velik napredek to, da mene zdej doma poimenuje, da reče jutri grem pa k Nastji, da prej tega ni delal – C230*), da so otroci **bolj mirni** (*pa kako je zdej bolj miren, po terapijah – C231, da se je umiril - C233*), da **ni več agresivnih izpadov** (*da nima nobenega izpada – C232*), da je **bolj nežen** (*je bolj nežen – C234*).

- Koncentracija in pozornost

Uporabnikom se izboljša pozornost (*tudi uro po aktivnosti, ko ni bilo več živali zraven, je bila njihova pozornost - A49, je bolj pozoren na stvari – B109, Pozornost – B151*), postanejo bolj efektivni, imajo boljšo koncentracijo (*koncentracija veliko boljša – A51, se bolj skoncentrira – B108, koncentracija – B152, Pol, pršla sva do tega, da tut on celo pesmico zapoje – C136*), uporabnik je lahko **dlje časa pri miru** (*in je sposoben biti 15, 20 minut ob konju pri miru, kar je na začetku povsem nemogoče – B112*) in upošteva ustna navodila (*Dela sam še na moja navodila – C155, In lepo upošteva navodila – C104*).

- Motorične sposobnosti

Izboljšajo se tudi motorične sposobnosti. Uporabniki izboljšajo ravnotežje (*Pri avtistih je ravnotežje pogosto problem in z jahanjem se lahko precej izboljša – C137, Ravnotežje – B136, kar je stokrat bolj tut za ravnotežje – C216*), **koordinacijo** (*Koordinacija tudi – B138*), zaznavanje zvokov (*Da zaznava različne zvoke iz prave smeri – B139*), se odziva **na prave dražljaje** (*da se odziva na prave dražljaje – B140*), izboljša se **fina in groba motorika** (*No, pa motorika se precej izboljša – C116, Fina in groba motorika – C117*). Razvijejo se **mišične skupine** (*Mišične skupine se razvijejo – C118*) in **pravilna drža** (*dobijo pravilno ravno držo – C119*).

- Šola

Terapevti dobivajo **pozitivne povratne informacije tudi iz šole** (*Tudi iz šole dobivamo pozitivne informacije – B163*). Otroci so **pozorni dlje časa** (*so dlje časa pozorni – B165*), boljše **sodelujejo pri pouku** (*da pri pouku bolj sodelujejo – B164*), izboljšajo se **ocene** (*je rekla mami, da odkar hodi sem, ma veliko lepše ocene – C136*), pri eni izmed uporabnic je zdaj **manj neopravičenih izostankov** (*pa manj iz šole zaostaja – C137*).

- Napredek pri oskrbi konja

Terapevtka s konji opisuje tudi, kako njen uporabnik napreduje pri oskrbi konj. Zdaj **čisti konja sam** (*Zdej spuca Pepo sam – C172*), vključno s **kopiti** (*še kopite spuca – C173*) in to po **pravilnem postopku** (*In to po pravilnem postopki – C174*). Napredek pri tem je **postopen** (*No, prvi teden je kričal, drug teden je sam laufu, tret teden se jo je prišel dotaknit, četrt teden je mel krtačo v rokih minuto pa pol, pa jo vrgu po tleh, ampak jo je mel v rokih – C171*).

Intervjuvani materi navajata podobne pozitivne učinke, vendar ne vključita vseh zgoraj naštetih. Ena od njiju izpostavi, da zdaj lahko v miru pogledajo **film v kinu** (*Ko smo recimo šli v kino, je dve uri lahko pri miru sedel, kar prej ni bilo možno – D24*). Zmanjšal se mu je tudi **strah pred psi** (*Prej ga je bilo zelo strah psov. Zdaj se je to tudi malo zmanjšalo, nič več ne zavpije, če ga vidi – D34*). Otroku se je povečala **samozavest**, sploh odkar pri terapiji ni več prisotna še vodnica konja (*Avtisti imajo zelo nizko samopodobo In samozavest se je B. zelo dvignila odkar hodiva sem – D42*, sploh odkar sta z Nastjo sama, da ni več potrebna vodnica konja – D43). Druga mati pravi, da otrok nima več **odpora do hoje** (*Dok nije došla Vita bio mu je problem hodati(od vrata stana do vrata auta je bilo najduže), a sad bez problema hoda na duže staze – E12*), da so njegovi **stereotipni gibi manj izraženi**, čeprav so še vedno prisotni (*Manje su mu izraženi stereotipni pokreti, ali su još uvijek prisutni – E18*), ter da je v **šoli napredoval** (*Ne vodimo Vitu s njim u školu,a li učiteljice kažu da je vidno da je napredovao – E19*).

- Socialne spretnosti

Obe materi navajata izboljšanje **socialnih spretnosti** (*Socialne spretnosti, ja – D21*, *Socijalne funkcije su mu se poboljšale – E9*), ena od njiju socialne spretnosti izpostavi kot največji napredek (*Ja, najbolj to ja – D41*). Prva mama pravi, da je njen sin zdaj **bolj pri stvari** (*bolj*

je pri stvari – D22), da je bolj **pripravljen sodelovati** (je pa bolj pripravljen sodelovat – D17, Pri vseh stvareh je bolj noter, bolj sodeluje – D26), da sodeluje tudi pri **družinskih opravilih** (Bolj sodeluje pri družinskih opravilih – D23 sodeluje pri na primer sajenju paradižnika, sva skupaj sadila. Prej ga to sploh ni zanimalo – D28), si zapomni, kdaj ima kdo **rojstni dan**. Obe opažata spremenjen **odnos do živali** (Mogoče to, kar je tudi zelo velika sprememba, ta njegov odnos do živali – D31, Doma imamo mačka, ki ga je prej čisto ignoriral, zdaj pa ga zazna, ga poboža – D32, i drugim žvotinjama – E11). Ena od mater izpostavlja tudi, da je zdaj otrok bolj **nežen** (Jako je bio loš što se tiče senzorne integracije, nije se volio maziti, dodirivati plišane igračke, volio je jako grube i čvrste dodire, a sad je puno nježniji, kako s Vitom – E13, tako i s nama u kući – E14, i s igračkama – E15).

- Komunikacija

Obe sogovornici pravita, da se je **izboljšala otrokova komunikacija**, prva od njiju to bolj poudarja (Boljše komunicira, na splošno – D10, Sploh v zadnjem letu je boljša komunikacija – D11, Med družinskimi člani se najbolj vidi – D15). Ena od njiju pove, da pred terapijami otrok **ni komuniciral** (Prej sploh ni komuniciral – D13). Otrok bolje **posluš**a (bolj posluš – D12), **odgovarja na vprašanja** (tudi odgovarja na vprašanja, kar prej ni delal – D14). Izboljšal se je tudi njegov **govor** (Zdaj govori bolj v stavkih – D16). Druga mama pravi, da ima zdaj otrok več **motivacije za govor** (Motivacija mu je najvišje za govor – E16) ter da se je naučil **osnovnih ukazov za psa** (Naučio ju je zvati i davati joj neke osnovne zapovijedi kao npr. „Vita, dođi, hajdemo, digni se....“ – E17).

Rezultati te kategorije se skladajo z literaturo. Literatura med drugim navaja, da ritmične aktivnosti, kot je tudi jahanje, pomagajo možganom. Tako se izboljša govor uporabnika, njegova koordinacija in ravnotežje, kar potrjujejo tudi odgovori intervjuvank. Pozitivni učinki, ki najbolj izstopajo, so izboljšanje socialne interakcije (stik z očmi, prepoznavanje ljudi), napredek v komunikaciji (uporabniki začnejo komunicirati v celih stavkih, uporabljati imena in zaimke, njihovo govorjenje je bolj gostobesedno), izboljšanje stereotipnega vedenja (brez agresivnih izpadov, manj izraženi stereotipni gibi, zadrževanje tikov), izboljšanje samozavesti. V Western Journal of Nursing Research (v Pavlides, 2008) so objavljeni rezultati, ki pravijo, da so bili stereotipni gibi v nekaj primerih ob prisotnosti psa pogostejši.

To so raziskovalci pripisali otrokovemu navdušenju, moje sogovornice pa tega pojava ne omenjajo. V literaturi je navedeno tudi, da so starši po obiskovanju terapevtskega jahanja svoje otroke ocenili kot bolj motivirane za socialno interakcijo z drugimi. Intervjuvani materi sicer omenita izboljšanje socialne interakcije, vendar bolj v krogu družine kot z ostalimi ljudmi. Rezultati obdelave intervjujev kažejo tudi na izboljšanje v šolskem okolju, kar se prav tako sklada z literaturo. Literatura navaja, da so starši poročali tudi o spremembah otrokovih odzivov na senzorične stimulacije, vključno z izboljšanjem v senzorični integraciji, direktni pozornosti in senzorični občutljivosti (Bass et al.), kar potrdi le ena od intervjuvanih mater. Iz opisov primerov, ki sta jih podala Fine in Eisen (v Grandin et al, 2008) je razvidno, da živali postanejo pozitiven socialni faktor, čeprav imajo osebe z MAS pogosto še vedno težave pri vzpostavljanju človeških prijateljstev in osebnih interakcij. To potrjujejo tudi rezultati analize intervjujev. Kot pozitiven učinek je v intervjujih omenjena tudi pozornost, ki je prav tako omenjena tudi v literaturi. V družbi psov naj bi se izboljšala direktna pozornost otrok (Grandin et al., 2010), prav tako se je po učiteljskih ocenah pozornost izboljšala po desetih tednih terapevtskega jahanja. (Ward et al, 2013)

Čeprav sogovornice naštejejo vse pozitivne učinke pomoči z živalmi, ki se pojavljajo v literaturi, ugotavljam, da se v le eni podkategoriji pojavijo izjave prav vseh intervjuvank – v podkategoriji socialne spretnosti. Menim, da krivda za takšne rezultate leži tudi na zastavljenih vprašanjih, morda bi morala pri spraševanju vprašati prav za vsak možen pozitiven učinek, ki je omenjen v literaturi. Vse, z izjemo ene matere, se strinjajo tudi, da se uporabnikom poveča samozavest. Komunikacija ni omenjena v intervjuju A, torej pri pogovoru s strokovnjakinjo, ki opravlja aktivnosti z živalmi, ostale sogovornice pa prepoznajo premik uporabnikov tudi v tej podkategoriji. Zmanjšanje stereotipnega vedenja ni omenjeno v intervjuju B. Ena od mater ne prepozna izboljšanja motoričnih sposobnosti, vendar v intervjuju pove, da njen otrok z motoriko nima težav. Že ob transkripciji intervjujev je bilo videti, da nisem dobili odgovorov na vsa vprašanja, ki so se pojavljala, vendar odgovorov na dodatna vprašanja nisem prejel.

- **Negativne izkušnje**

Intervjuvanka B poudarja, da **nikoli ni doživela negativne izkušnje, ki je ne bi mogla premagati** (*Nič takšnega, kar ne bi premagali – B176*), še nikoli ni doživela, da bi bil uporabnik **nezainteresiran** za konja (*Dejansko v vseh teh desetih letih, odkar delam na tem*

področju, se ni še niti enkrat zgodilo, da otrok ne bi bil zainteresiran za konja - B171). Slabe izkušnje povezuje predvsem z uporabnikovim odklanjanjem stvari, ki so **povezane s čistočo** (Bila je reakcija, da ni želel oprati konjeve brzde, ki jo ima konj v ustih – B172, pa enega otroka, ki so ga motile dlake v krtači – B174) ter z uporabnikovim odklonom do **čelade** (Imeli smo težavo namestiti čelado otroku na glavo, ker si preprosto niso želeli - B117). Intervjuvanka A je doživela, da je eden od njenih uporabnikov **psičko ugriznil do krvi** (en od uporabnikov ugriznil psičko do krvi – A15), enkrat pa jo je uporabnik tako močno objel, da je dobila **oteklino**, zaradi česar potem niso mogli izvesti ure (In ker me je bolelo, je bila psica čisto prestrašena in nismo mogli izvesti ure – A85). Intervjuvanka C negativne izkušnje povezuje z **agresivnimi napadi otrok z MAS** (Negativno kot to, da, da radi udarjo – C175), ter opiše izkušnjo, kjer deklica z avtizmom ni želela **razjahati** (ona je pri prvi uro zagnala histerijo, ni hotla dol s konja – C182).

Ugotavljam, da sogovornice niso doživele nobene tako hude negativne izkušnje, da se ne bi želele več ukvarjati s pomočjo z živalmi. Tudi literatura hujših negativnih izkušenj ne omenja, je pa omenjen odklonilen odnos uporabnikov do čelade.

• Tveganja pomoči z živalmi

Sogovornice naštevajo različna tveganja pomoči z živalmi. Če so uporabniki preveč **posesivni**, je njihovo vedenje lahko nevarno (Pri tistih, ki so zelo posesivni je lahko nevarno za psa – A28, za vodnika – A29, ali pa za osebo – A30). Med uporabniki se lahko razvije **nezdrava tekmovalnost** (razvije se tekmovalnost, ki ni več zdrava – A75, Tekmujejo, kdo bo žival prvi objel – A76, ji prvi dal priboljšek – A77, kdo bo največ časa z njo – A78). Če ima uporabnik **slab dan**, je lahko nevaren za psa ali vodnika (Ali, pa če imajo uporabniki slab dan saj so lahko potem nevarni tako za kužka – A82, Ali zame – A83). Tveganje obstaja tudi za **premočan stisk živali** (Avtisti nimajo občutka in lahko tudi psa premočno stisnejo – A86). Uporabnik po **slabi izkušnji** morda ne bo več želel obiskovati terapije (In če vzame to negativno in z odporom, in tega ne mormo premagat, smo s terapijo zaključil – C224). Obstaja tudi tveganje, da bo konj po nesreči **poškodoval uporabnika** (Kar je pa do uporabnika, je pa da, če pride do ne vem, tut če je žival terapevtsko izšolana, ga loh pohodi, če ne pazi svojih nog, ga brcne, ker muhe odganja – C221, oziroma, da se bo uporabnik **agresivno vedel do konja** (B. je na primer na začetku tepu konja. On preden je začel tepst mene, je tepu konja. Ji je spulu cel šop grive – C193). Obstaja tudi tveganje, da bo uporabnik

padel s konja (Tveganje je tut to, da nam med temi izbruhi njihovimi lahko padejo dol s konja – C195, Pa še to, da lahko pride do padcev – C126, ampak kaj pa če grem jaz čez mejo, jaz nardim napako, ga porinem preveč naprej, bo mel agresiven napad – C227). Če je **konj nepravilno izšolan**, lahko ne prenese uporabnikovega vedenja (Pa če konj ni pravilno terapevtsko izšolan, bo znorel – C196), prav tako lahko pride do nesreč, če **vodnik konja ni dovolj dobro izšolan** (In če nam znori in nimamo dobrega vodnika, ga bo vodnik spustu, pa bomo vsi po tleh. – C197). Uporabniki, ki se na žival pretirano navežejo, so lahko **razočarani** (pri najstnicah, mogoče, ki se zelo identificirajo oziroma jim konj predstavlja tisti njihov lih prijateljstva bi jih lahko konj razočaral, če se ne obnaša tako, kot bi si one želele – B223). Konj lahko **nepredvideno reagira** na določen dražljaj, zaradi česar se lahko oseba z MAS **prestraši** (Če bi na primer na prvem srečanju, ko avtist še nima izkušenj s konji, glasno zahrzal in bi se avtist prestrašil – B221). Če ta oseba nima predhodnih izkušenj s konji, ji lahko ostane **slab spomin** (Ker nima predhodnih izkušenj, bi mu to lahko ostalo v zelo slabem spominu – B222, Pa še zameril so se mu konji pol do konc življenja – C223).

Ugotavljam, da so tveganja pomoči z živalmi, ki jih naštejejo naše sogovornice, omenjena tudi v literaturi. Pri posameznikih, ki kažejo znake agresije, je k živali potrebno pristopiti s posebno previdnostjo. Intervjuvanka C omeni agresijo uporabnika, ki se je na začetku odražala kot vlečenje konja za grivo, ne pove pa, kako se je s tem soočala. Če žival ni dobro terapevtsko izšolana, lahko nekatera vedenja, ki niso mišljena kot agresivna, temveč kot znak ekstremnega navdušenja (v primeru iz intervjuja A je bil to objem) smatra kot ogrožajoča. Večina negativnih reakcij na živali se zgodi zaradi senzoričnih razlogov. (Grandin v Pavlides, 2008) Lajež psa ali konjevo oglašanje lahko nekaterim povzroča fizično bolečino v ušesih, zaradi česar se lahko pri uporabniku sproži agresivna reakcija ali strah. Tudi tveganje, da bo uporabnik padel s konja je podprto v literaturi, zaradi neprimernega rokovanja, izbire živali ali pomanjkanja nadzora lahko namreč pride do različnih poškodb. Nekatere osebe z MAS ne morejo zadrževati svojih nenadnih gibov, kar je lahko, če konj na to ni navajen, nevarno. Literatura potrjuje tveganje, ki ga omeni oseba B, torej neizpolnjevanje pričakovanj uporabnikov. Ljudje z nerealnimi pričakovanji lahko mislijo, da jih žival zavrača. To lahko še poglobi njihovo slabo samopodobo (<http://ambasadorji-nasmeha.si/kdaj-aktivnosti-terapija-s-pomocjo-zivali-nista-primerni>).

Ugotavljam, da se moje sogovornice dobro zavedajo tveganj, ki jih prinaša pomoč z živalmi ter da so nanje pripravljene. Na tem mestu se pokaže tudi, kako pomembno je terapevtsko šolanje živali, da je žival res navajena vseh reakcij, ki jih lahko izzove pri osebah z MAS.

- **Slabosti pomoči z živalmi**

Vsaka oblika pomoči ima tudi svoje slabosti in pomoč z živalmi ni nobena izjema. Intervjuvanke slabosti prepoznajo predvsem pri **vplivih na žival** (*Pri malih glodavcih namreč prevelik stres, povišanje srčnega utripa, lahko povzroči smrt živali – A5, Ne vem, jaz slabosti vidim predvsem, če pogledaš z vidika živali, za žival je to zelo naporno – C218, Konj je velik bolj **utrujen** po eni uri terapije kot po eni uri jahanja – C219, Ker more bit miren, on je pa plašna žival, ma v svojih genih, da ko se bo ustrašil, bo hotel zbežat. Tle se pa ne sme ustrašit, je **naučen bit neustrašen**. In se mi zdi da to žival blazno utruji – C220) ter v **senzoričnih omejitvah** kot so slina (*imajo strah pred gobcem – A17, pri avtistih je tako, da če jih pes polize, je lahko zoprno – A18*) in zvoki (*saj so takrat precej močni zvoki napajalnikov, ki otroke motijo – B180, jih dekoncentrirajo – B181, lahko celo prestrašijo – B182*). Strokovnjaki ne morejo nadzorovati **okoljskih zvokov** (*Težave so včasih iz okolice, če se mimo pelje traktor – B184*). Slabost pomoči z živalmi je tudi ta, da **niso vsi uporabniki naklonjeni živalim** (*moramo vedeti, da niso vsi naklonjeni živalim – A59, Slabost je lahko tudi, če kdo ne mara živali- A79*). Lahko se tudi zgodi, da ima **terapevtska žival slab dan** (*Slabost je tudi, če ima kuža slab dan, pač ne moremo na terapijo – A81*). Intervjuvanka B je doživela tudi hudo **alergijsko reakcijo**, zaradi katere so morali zaključiti s terapijo (*Enkrat smo imeli močno hudo alergijsko reakcijo in je moral fantek tudi prenehati s terapijo – B224*).*

Ugotavljam, da se izjave intervjuvank ujemajo z literaturo. Medtem ko bo veliko posameznikov uživalo v občutjih ob prisotnosti živali, se bodo nekateri soočili s senzoričnimi izzivi. Čeprav imajo psi, ki so najpogosteje uporabljena terapevtska žival, mehko dlako, imajo tudi mrzle smrčke, slinaste jezike in se pogosto slinijo. Prav tako povzročajo zvoke, ki jih nekatere osebe z MAS težko prenašajo, kot so lajež, javkanje, vohanje (Pavlides, 2008). To slabost so prepoznale tudi nekatere sogovornice. Kadar imajo uporabniki alergijo na živali, pomoč z živalmi ni primerna. Alergije na živali lahko povzročijo težave z dihanjem kot npr. astmo. Jahanje je lahko naporno in otroci s slabim mišičnim tonusom ali otroci, ki ne marajo fizičnih aktivnosti, lahko kažejo uporniško vedenje do jahanja. Takega vedenja sogovornice niso prepoznale. Da se na okolico ne da vplivati, potrjuje tudi literatura.

- **Pes pomočnik**

Ker literatura omenja psa pomočnika, me je zanimalo, ali sogovornice sploh poznajo psa, izšolanega posebej za osebe z MAS. Terapevtkama s konji tega vprašanja nisem postavila, intervjuvanka A pa pravi, da se v Sloveniji trenutno šola le en tak pes, saj so izjemno dragi (*V Sloveniji jih še nimamo, razen ta, ki se šola – A87, družine z avtisti takšnega psa enostavno ne morejo privoščiti – A90*). Intervjuvanka D je za takšnega psa sicer že slišala, vendar ne ve, kje bi ga lahko dobila (*ampak ne vem, kje bi se to dobilo – D40*), če prav razumem, pa ima intervjuvanka E takšnega psa doma.

5. SKLEPI

Rezultati, ki sem jih pridobila z analizo raziskave, vodijo do naslednjih sklepov:

- V pomoč z živalmi so vključeni vsi strokovnjaki, s katerimi uporabnik sodeluje, strokovnjaki največkrat niso socialne delavke. Sodelovanje med socialnimi delavkami in delavci na področju pomoči z živalmi ni dovolj razvito.
- Tako starši kot terapevti menijo, da uporabniki v stiku s terapevtsko živaljo uživajo, do živali gojijo pozitivna čustva. Živali dajo uporabnikom občutek sprejetosti.
- Pri načrtovanju terapije terapevtka s konji ne upošteva instrumentalne definicije problema.
- Potek terapije je odvisen od vsakega uporabnika posebej. Naloge uporabnik izvaja tako na konjskem hrbtu, kot tudi ob konju.
- Struktura ure pomoči in pristopi pomoči z živalmi za osebe z MAS so podprti s strokovno literaturo in upoštevajo triado motenj.
- Živali k pomoči ljudem z MAS prinesejo pozitivne vplive, ki jih ne moremo doseči brez prisotnosti živali. So pomemben motivacijski dejavnik, dajejo občutek sprejetosti, zmanjšujejo občutljivost na senzorične dražljaje, imajo pomirjajoč učinek na uporabnika.
- Pomoč z živalmi ima številne pozitivne učinke na uporabnika, vendar se vsi ne pokažejo pri vseh uporabnikih. Glavni napredki se kažejo pri socialnih spretnostih in pri komunikaciji.
- Tveganja pri pomoči z živalmi so večinoma povezana z nepredvidljivimi reakcijami živali in preobčutljivim senzoričnim sistemom oseb z MAS. Strokovnjakinje se tveganj dobro zavedajo.
- Slabosti pomoči z živalmi so prav tako povezane s senzorično preobčutljivostjo oseb z MAS. Slabost so tudi možne alergijske reakcije uporabnika.
- Psi pomočniki so v Sloveniji še precej nepoznani.

6. PREDLOGI

1. Izobraževanje socialnih delavcev za področje MAS in pomoči z živalmi.
2. Vključitev teme pomoči z živalmi in teme motenj avtističnega spektra v študijski program Fakultete za socialno delo.
3. Vključitev konceptov socialnega dela v izobraževanje za pomoč z živalmi.
4. Vzpostaviti skupne strokovne standarde za delo s pomočjo z živalmi.
5. Promovirati pomoč z živalmi na čim več področjih, še posebno pri poklicih, ki se ukvarjajo s pomočjo ljudem.
6. Prevod več strokovne literature in izsledkov tujih raziskav v slovenščino.
7. Bolj podrobno raziskati doživljanje oseb z MAS ob stiku z živalmi.

8. VIRI IN LITERATURA

- Baron-Cohen, S. (2000), Autizam: činjenice. Split: Centar za odgoj i obrazovanje Juraj Bonači.
- Bass, M. B., Duchowny, C. A., & Llabre, M. M. (2009), The effect of therapeutic horseback riding on social functioning of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 9: 1261–1267.
- Carr, A. (1997), The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach. London and New York: Routledge.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kolbal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005), *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo univerze v Ljubljani.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Šugman Bohinc, L., Mešl, N., Bregar, K., Kvaternik, I., Kodele, T., Kustec, K., Akerman, B., Rihrer, L., Jagrič, A. (2011), *Učenci z učnimi težavami : Izvirni delovni projekt pomoči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Čadež, J. (2012), Terapija s pomočjo delfinov in socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).
- Dobnik Renko, B. (2009), Avtizem kot razvojna motnja. Dostopno na: <http://pednevro.pedkl.si/wp-content/uploads/2008/07/avtizem.pdf>
- Dolinar, E., Rems, D. (2002), Ločitev domače živali ob odhodu v dom za stare, kot življenjska obremenitev. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- Fine, A.H. (2010), Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice. London, Burlington, San Diego: Academic press.
- Friedmann, E., Thomas, S., A., Eddy, T., J. (2000), Companion and human health: physical and cardiovascular influences. V: Podberscek, A., L., Paul, E., S., Serpell, J., A. (2005), *Companion animals and us*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedmann, E., Son, H., Tsai, C., C. (2010), The animal/human bond: health and wellness. V: Fine, A.H. (2010) *Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Burlington, San diego: Academic press.
- Giglio, C.P. (2009). Accessibility of animal-assisted therapy for children with autism: a parent's perspective: a project based upon an independent investigation.

Massachusetts: Smith College School for Social Work Northampton. Dostopno na:
<https://dspace.smith.edu/bitstream/handle/11020/13384/giglionophoneCRev.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (8.4. 2015)

- Grandin, T. (1995), *Thinking in pictures : and other reports from my life with autism*. New York : Doubleday.
- Grandin, T., Aubrey, F., Bowers, C., M. (2010), *The use of therapy animals with individuals with autism spectrum disorders*. V: Fine, A.H. (2010) *Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Burlington, San diego: Academic press.
- Grandin, T., Johnson, C. (2005), *Animals in Translation*. New York: Scribner.
- Granger, B.P., Kogan, L., (2000), *Animal Assisted Therapy in Specialized Settings*. V: Fine, A., H. (2000), *Handbook on Animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice*, San Diego: Academic Press
- Hallmayer, J., Cleveland, S., Torres, A., Phillips, J., Cohen, B., Torigoe, T., Miller, J., Fedele, A., Collins, J., Smith, K., Lotspeich, L., Croen, L. A., Ozonoff, S., Lajonchere, S., Grether, J. K., Risch, N. (2011), *Genetic Heritability and Shared Environmental Factors Among Twin Pairs With Autism*. Arch Gen Psychiatry. 68, 11:1095-1102. Dostopno na:
<http://archpsyc.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=1107328&maxtoshow=&hits=10&resultformat=&fulltext=hallmayer%20j&searchid=1&firstindex=0&resourcetype=hwcit> (11.4. 2015)
- Hart. L., A. (2010), *Positive effects of animals for psychosocially vulnerable people: a turning point for delivery*. V: Fine, A.H. (2010) *Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Burlington, San diego: Academic press.
- Ilič, N. (2013), *Terapija s pomočjo živali – kaj to je in kako jo lahko uporabim?* Ljubljana: Lunba.
- Jurišič, D., B. (1992), *Avtizem*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport
- Kobač, A. B. (2009), *Možni vplivi živega srebra na patogenezo avtizma*. Zdrav Vestn; 78: 37-44. Dostopno na:

<http://www.avtizem.eu/Mozni%20vpliv%20živega%20srebra%20na%20patogenezo%20avtizma.html> (11.4. 2015)

- Kovačič, D. (2008), Poskusni program rehabilitacije s pomočjo psov. Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo. Rehabilitacija, VII, 2: 23-29.
- Križnik, Ciril. (1994), *Avtistični sindrom kot razvojna motnja*. Ljubljana: Medicinska fakulteta, katedra za pediatrijo.
- Kršková, L., Talarovičová, A., Olexová, L. (2010), Guinea pigs—The "Small Great" Therapist for Autistic Children, or: Do Guinea Pigs Have Positive Effects on Autistic Child Social Behavior?. *Society & Animals*, 18, 2: 139-151.
- Kruger, K., A., Serpell, J., A. (2010), Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. V: Fine, A.H. (2010) *Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Burlington, San diego: Academic press.
- Macedoni-Lukšič, M. Spekter avtistične motnje. (2006). Dostopno na: http://www.instavtizem.org/assets/pdf/spekter_avtisticne_motnje_pregled_podrocja.pdf f, (8.4., 2015)
- Marinšek, M., Tušak, M. (2007), *Človek-žival: Zdrava naveza*. Maribor: Založba Pivec
- Milačič, I. (2006), Aspergerjev sindrom ali visokofunkcionalni avtizem. Ljubljana: Center Društvo za avtizem.
- Nekić, A. (2013), Terapija s pomočjo konja in socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).
- Nikolić, S. (1992), *Autistično dijete*. Zagreb: Prosvjeta.
- Ozonoff, S., Dawson, G., McPartland, J. (2002), *A parent's guide to asperger syndrome and high-functioning autism: How to meet challenges and help your child thrive*. New York: The Guilfords Press.
- Pašić, V. (2005), *Družina in otrok z avtizmom*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (diplomsko delo). Dostopno na: http://ss1.spletnik.si/000/000/0ed/068/d_vernesa_p.pdf (9.4. 2015)
- Patterson, H., P. (2009), Immune involvement in schizophrenia and autism: Etiology, pathology and animal models. *Behavioural Brain Research*, 204, 2: 313-321.

- Pavlides, M. (2008), *Animal-assisted Interventions for Individuals with Autism*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Robinson, I. (1996), Ljudje in hišne živali – medsebojna povezava in korist – preteklost, sedanjost in prihodnost. *Veterinarske novice*, 22, š 7-8: 264-269.
- Serpell, J.A. (2010), *Animal-assisted interventions in historical perspective*. V: Fine, A.H. (2010), *Animal assisted therapy, Theoretical foundations and guidelines for practice*. London, Burlington, San Diego: Academic press.
- Shaifudin, M., MdYusof, B., Kok, N., Chia, H. (2012), Dolphin encounter for special children program: Effectiveness of dolphin-assisted therapy for children with autism. *International journal of special education*, 27, 3: 54-67. Dostopno na: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1001059.pdf>, (8.4. 2015)
- Solomon, O. (2010), What a Dog Can Do: Children with Autism and Therapy Dogs in Social Interaction. *Journal of the Society for Psychological Anthropology*, 38, 1: 143-166.
- Stergar-Remškar, I. (2010), Terapija s pomočjo konja (TPK) za osebe s posebnimi potrebami. Stergar Remškar, 2010. V: Bužan, V., Adamič Turk, M., Japelj, A., Bajde, S., Bernard, M., Korošec, N., Stergar Remškar, I., Turičnik, D. (2010), *Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju*. Draga: CUDV.
- Stritih, B., Čačinovič Vogrinčič, G., Šugman Bohinc, L., Možina, M. (1997), *Notranji dialog v družini in razvijanje socialnih podpornih mrež za pomoč družinam v krizi v Sloveniji*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Taylor, R. R., Kielhofner, G., Smith, C., Butler, S., Cahil, S. M., Ciukaj, M. D., Gehman, M. (2009). Volitional Change in Children With Autism: A Single-Case Design Study of the Impact of Hippotherapy on Motivation. Chicago: University of Illinois at Chicago. *Occupational Therapy in Mental Health*, 25, 2: 192–200.
- Timimi, S., Gardner, N., McCabe, B. (2011), *The myth of autism: Medicalising men's and boy's social and emotional competence*. London: Macmillan.
- Varga, A., Fedorovich, E. (2012), Domače živali in njihova vloga v življenjskem ciklusu družinskega sistema. *Kairos*, 6, 3-4: 31- 43.
- Vitaskova, K., Rihova, A. (2014). Oral motor praxis in individuals with autism spectrum disorder in the context of modern speech and language therapy. Olomouc:

Institute of Special Education Studies, Faculty of Education Palacky University.
Social Welfare Interdisciplinary Approach . 4, 2: 110-120.

- Vončina, T. (2012), Sodelovanje človeka in živali v socialnem delu. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).
- Ward, S. C., Whalon, K., Rusnak, K., Wendell, K., Paschall, N. (2013), The Association Between Therapeutic Horseback Riding and the Social Communication and Sensory Reactions of Children with Autism. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 43, 9: 2190–2198
- Whitaker, P. (2011), *Težavno vedenje in avtizem: Razumevanje je edina pot do napredka*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica

Internetni viri:

1. <https://www.zd-lj.si/zdlj/images/stories/zlozenka2.pdf> (internetni vir 1) pridobljeno: 14. 6. 2015
2. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Avtizem> (internetni vir 2) pridobljeno: 10. 4. 2014
3. <http://ambasadorji-nasmeha.si/kdaj-aktivnosti-terapija-s-pomocjo-zivali-nista-primerni> (internetni vir 3) pridobljeno: 11 .4. 2015
4. <http://ambasadorji-nasmeha.si/razlike-med-aktivnostjo-terapijo-s-pomocjo-zivali> (internetni vir 4) pridobljeno: 11. 4. 2015
5. <http://ambasadorji-nasmeha.si> (internetni vir 5) pridobljeno: 11. 4. 2015
6. <http://ambasadorji-nasmeha.si/starostniki-domovi-za-ostarele> (internetni vir 6) pridobljeno: 11. 4. 2015
7. <http://ambasadorji-nasmeha.si/primer-dobre-prakse> (internetni vir 7) pridobljeno: 11. 4. 2015
8. <http://ambasadorji-nasmeha.si/osebe-s-posebnimi-potrebami> (internetni vir 8) pridobljeno: 11. 4. 2015
9. <http://ambasadorji-nasmeha.si/predsolski-otroci-sole> (internetni vir 9) pridobljeno: 11. 4. 2015

10. <http://smrcek.si/spoznaj-svet-psov/splosno-o-psih/psi-pomocniki-slepih-ter-slabovidnih-oseb/> (internetni vir 10) pridobljeno: 13. 4. 2015
11. <http://www.psipomocniki.si/psi-pomocniki/> (internetni vir 11) pridobljeno: 13. 4. 2015
12. http://www.terapevtsko-jahanje.net/vrste_terapevtskega_jahanja.html
(internetni vir 12) pridobljeno: 13. 4. 2015

Drugi viri:

- 2 Šugman Bohinc, L., izročki za predavanja pri predmetu Epistemologija socialnega dela 2013-2014

9. PRILOGE

9.1. PREPIS INTERVJUJEV

Intervju A

Kakšna je tvoja osnovna izobrazba?

Po osnovni izobrazbi sem specialna pedagoginja. (A1)

Kje pa si se izobrazila za terapevta?

S terapijo z živalmi pa sem najprej začela v društvu Tačke pomagačke (A2), potem pa sem pred približno petimi leti prišla k ambasadorjem (A3), ker sem imela poleg psov še druge živali.

Katere pa?

Mucko, pujsa, ameriškega ježa, bradato agamo, činčilo. Upam, da nisem koga pozabila.

Vse te živali uporabljaš tudi pri terapiji?

Ja.

Pa so tudi ostale živali izučene za terapevtske živali?

Ja, vsi.

Kako pa se jih izučijo?

Šolanje poteka in za pse in za ostale živali. Najprej v društvu, potem potekajo obiski pod nadzorom, za ljudi pa imamo še teoretični del izpita. Za male živali poteka individualen tečaj. Bolj kot učiti te živali jih je potrebno navaditi na stres, na stresne situacije, na to, da se jih podaja po rokah in da to živalim, morskega prašičku na primer ne predstavlja stresa. Potrebno je naučiti tudi vodnike, da prepoznajo znake stresa pri živalih. Pri malih glodavcih namreč prevelik stres, povišanje srčnega utripa, lahko povzroči smrt živali.

Za pse vem, da morajo biti stari najmanj 2 leti, da lahko začnejo s tečajem za terapevtskega psa. Je pri drugih živalih tudi takšna omejitev?

Pri mucah ja, pri ostalih živalih pa je odvisno od temperamenta in od vrste živali. Pri morskega prašičku, ki ima življenjsko dobo 5 let, se lahko začne že prej, pri miniaturnem prašičku pa je dobro, da je star vsaj leto, leto pa pol, da dozori in da se vidi, kakšen bo karakter. Šolanje samo pa traja eno leto.

S katerimi drugimi strokovnjaki pa še sodeluješ?

Sodelovala sem z delovnimi terapevti, socialno delavko v VDC-ju, nevrologi, psihologi (A4).

Pa konkretno pri avtistih?

Z avtisti delam v VDC-ju, kar pomeni da je zraven celotno zdravstveno osebje, socialna delavka ki je vodila skupino in fizioterapevtka (A5).

Ali imaš z avtisti terapijo z živalmi ali aktivnosti z živalmi?

Z avtisti delam aktivnosti (A5), ker je skupina avtistov. Individualno namreč ni šlo, ker nimajo dovolj osebja in tako nikoli ni prišlo do tega, da bi definirali cilje. Imamo pa namen v prihodnem letu narediti individualiziran program.

Kolikšna je pa povprečna starost avtistov, s katerimi delate?

Vsi so nad 25 let. (A6)

Kako je sestavljena ura aktivnosti?

Na začetku je bila ura sestavljena tako, da sva s psico prišli v prostor in tisti, ki so se nama želeli pridružiti, so se, saj jih je imelo nekaj močan strah pred psi (A7), ki je lahko bil prirojen ali pa privzgojen, pri določenih se je videlo, da je privzgojen. Tako je včasih psička le ležala v prostoru (A7), zato, da sta se dva fanta, ki sta se res res bala psov navadila na njeno prisotnost in nista zbežala ali postala samoagresivna.

Torej si imela tudi kakšno negativno izkušnjo?

Ja. Enkrat s je zgodilo, da je en od uporabnikov ugriznil psičko do krvi. (A8)

Ojoj. Kako pa ste to rešili?

Prekinili smo uro, psičko smo peljali k veterinarju, ki jo je cepil proti tetanusu.

Pa jo je ugriznil, ker se je ustrašil?

Ne, zgleda, da je imel slab dan in po navadi je ugriznil sebe, tokrat pa je psičko.

Avtisti so senzorično zelo občutljivi. Je kdaj nastal problem zaradi vonja psa, laježa?

Jaz sem delala z labradorko, ki je črna. Je primerna za delo z avtisti, saj ima kratko dlako, labradorci načeloma nimajo vonja in zelo je tiha, ne laja. (A9) Smo pa nekajkrat poskusili z laježem na ukaz, takrat jih je pa streslo. (A10) Nič hujšega ni bilo. Se pa ne marajo osredotočati na glavo psa, imajo strah pred gobcem. (A11)

Ali je to zaradi strahu, da jih bo pes polizal?

Ja, pri avtistih je tako, da če jih pes polize, je lahko zopmo (A12). Jaz sem delala tudi tako, da sem dala psa v vodo, zato, da smo potem mokrega psa božali (A13). Tudi to jim je bil zelo velik izziv.

A zaradi občutka mokrote, ali zaradi vonja?

Oboje. Kot vodnik moreš paziti, da pri delu z avtisti nimaš parfumov, saj jih močne vonjave zmotijo. (A14) Zmotijo jih tudi močne barve (A15). Pri nekaj fantih sem opazila, da jih prav sprovciram, če imam močne barve (A16). Uniforma ambasadorjev je živo oranžna in prav zaradi uporabnikov, ki so senzorično občutljivi, smo dodali še črno majico, da že takoj na začetku ne zmotiš procesa.

Kakšne učinke dela z živalmi vidiš pri avtistih?

Jaz sem doživela, da je prvič navezal očesni kontakt, sicer ne z mano, ampak s psom. (A17) En fant se je začel pogovarjati v celih stavkih, tudi s psom. (A18) Pri njemu je bila prisotna še motnja v duševnem razvoju, zato smo bili s terapeuti vsi presenečeni. Enega fanta smo s pomočjo psa odvadili kave (A19). Imel je zelo močno željo po kavi in je vedno stekel h kavomatu in popil ostanke, ki so jih drugi ljudje popili. Z njim ni bilo možno iti mimo gostilne, ne da bi ljudem, ki so bili na terasi, kradel kavo. Ko pa je imel psa na povodcu, smo šli lahko mimo kavarne (A20). Na tak način se je navadil, da bo kavo dobil, vendar je ne more kar vzeti.

Kaj pa socialne spretnosti? Omenila si že stik z očmi?

Ja, stik z očmi (A21), govor se razvije (A22), pa potrpežljivost. Zato so aktivnosti v skupini fajn, ker se more naučiti počakati na vrsto (A23). Ne more priti do psa kadar si on želi in za toliko časa, kot si želi, ampak mora počakati, da bo na vrsti in tudi takrat ima določen čas s psom (A24).

Aha, s kužkom je torej lažje?

Ni nujno. Pri tistih, ki so zelo posesivni je lahko nevarno za psa, (A25) za vodnika (A26) ali pa za osebo (A27), če ne dobijo tistega, kar si želijo, takoj. (A28)

Kaj pa motorične spretnosti?

Ja, pri tistih, ki sploh niso marali hoditi in se gibati, so s psom šli na sprehod, ker jim je bila to taka motivacija. Tudi bistveno manj so se pritoževali, da morajo iti, pač šli so.

Pa pozornost?

Pri pozornosti je pa tako, odvisno pri kom. Določeni so bili pozorni samo na en del psa. (A33) Imela sem fanta, ki je bil pozoren samo na rep (A34). Pri nekaterih, ki sploh nismo vedeli, da imajo toliko kognitivnega spomina, so si do naslednjic zapomnili vse, kar smo delali (A35), je obnovil cel pogovor, kaj smo se pogovarjali (A36). To so bili avtisti, ki imajo poleg motnje avtističnega spektra še zmerno ali težjo motnjo v duševnem razvoju. (A37)

Kaj pa drugi strokovnjaki, so opazili spremembe tudi, ko psa ni več zraven?

Ja, vodljivost skupine je bila bistveno boljša. (A38) Na nek način je pričakovanje, kdaj bo kuža prišel.. naredili so nagradni sistem, s katerim so kontrolirali njihove izbruhe in vedenje. (A39) Tisti, ki je bil najbolj priden, je lahko prvi dal priboljšek psu (A40). Vodja skupine je rekla, da je tudi med tednom samo življenje skupine potekalo bistveno lažje, po tem ko sva s psico začeli obiskovati skupino.

Ali z avtisti delaš tudi z drugimi živalmi ali samo s kužkom?

Še z ježkom in činčilo.

In kako reagirajo na druge živali?

Pri ježu so najprej zmrznili. Potem jim je pa jež prijeten. Večina avtistov s katerimi sem delala ima težave z mehкими stvarmi. Činčila jim je predstavljala bistveno večjo težavo za pobožat kot pa jež.

Zanimivo.

Ja, meni je bilo tudi to zanimivo. Ježa so čisto lepo lahko..dali so ga na roko in ga z drugo roko pobožali po bodicah. Pri činčili so imeli večjo težavo, saj je senzorno bistveno bolj močna. Aha, pa z bradato agamo (kuščar) sem tudi delala.

Kako pa to izgleda?

Na roke se jo da, skopamo jo saj zelo rade plavajo, kakšnega črička ji damo. Je pa tako, da imajo težave tako otroci kot odrasli s hranjenjem. Enkrat sem obiskala skupino v vrtcu, kjer sta bila tudi dva fantka z motnjo avtističnega spektra in sem predstavila bradato agamo. Ker agamo nahranimo z živim čričkom. Njuni mami sta povedali, da sta to težko sprocesirala, zakaj je bil čriček živ, ko ga je pojedla. Je bilo pa po drugi strani dobro, saj sta jima potem razložili, da je tudi piščanec, ki sta ga pojedla, bil enkrat živ. Da je moral umreti, da ga zdaj onadva lahko jesta. Prehranjevalno verigo so jima razložili s tem.

Pa so kakšne razlike kako avtisti kažejo spremembe glede na žival?

Pri tistih, ki so manj samozavestni, večji kot je pes, ki ga »obvladajo«, bolj se jim dvigne samozavest. Pri malih živalih pa je velik vpliv na samokontrolo, saj se morajo kontrolirati, da ne stisnejo preveč, da nimajo hitrih gibov, da nimajo svojih tikov. Presenečeni smo bili, da jih je par uspelo same sebe zadržati, da dokler je imel žival v naročju, ni imel tikov, da je ne bi prestrašil. Ker določeni padejo v vzorec svojih tikov in jih zelo težko spraviš ven iz tega vzorca. Žival je povod, da so se pomirili. Tudi ostale aktivnosti ... tudi uro po aktivnosti, ko ni bilo več živali zraven, je bila njihova pozornost, efektivnost, koncentracija veliko boljša. Lažje jih je bilo usmerjati, saj so bili po aktivnostih zelo znatranj. To je namreč populacija, ki večino časa preživi na kavču. Presenetljivo mi je tudi to, da me zdaj pol leta ni bilo pri njih, pa me na cesti prepoznajo, me vprašajo, kdaj spet prideva.

Kaj pa komunikacija med uporabnikom in živaljo v primerjavi s komunikacijo med uporabnikom in tabo?

V bistvu je tako, da vse, kar so hoteli meni povedati, so povedali psu.

Pa so vedeli, da jih ti slišiš?

Ne, oni padejo v nek trans in ne vem, če vejo, da sem jaz tisti moment zraven. Imeli smo terapevtske minutke, kjer se je vsak od članov skupine ulegel na psa in poslušal njegov srčni utrip in mu je lahko povedal, kaj mu je bilo tisti dan najbolj hudo oziroma kaj mu je bilo najbolj všeč. Tako si slišal tudi kako tako stvar, da mu ni bil všeč odnos osebja, da ga je kdo od zaposlenih razjezil, ker ni upešteval njegove želje. Presenečeni smo bili,

koliko imajo v bistvu razdelano, kaj si želijo in kaj ne, ker večinoma pri težji, težki motnji v duševnem razvoju jih imajo ljudje za precej nebogljene, čeprav imajo precej dobro sliko o tem, kaj si želijo in kaj ne. Zatožili so nas psu ☺.

Aha, to je v bistvu način, kako ste pridobili njihov feedback, ki ga drugače ne bi.

Ja.

Kakšne so prednosti terapije z živalmi z avtisti?

Pri otrocih, ki so naklonjeni živalim. Moramo vedeti, da niso vsi naklonjeni živalim. Imela sem dva fantka, s katerima sem pol leta delala na tem, da se psa nista več bala, da smo se mu pridružili in ga pobožali, preden sem sploh lahko začela s terapijo. Bile so prednosti na sprehodih, da niso več rabili iti na drugo stran ceste, ko so videli psa, mama je poročala, da ni več postal avtoagresiven, ko so v kampu srečali psa. Same prednosti pa so, da se navajajo na senzoriko in se tudi njihova senzorika bistveno bolj utrjuje, ker je vonj psa, jih polži, izzivamo jih na ta način, da jim damo priboljške med prste na nogah in jim kuža z jezikom izbrska te priboljške, ali pa priboljšek stisnejo v pest in jim ga z jezikom izbrska. In če je pes velik, kot labradorec, je to kar nekaj sline :). Enkrat sem prišla z miniaturno pujso in en fant je odreagiralo tako, da je takoj pritekel, jo objel, bila mu je blazno všeč. Vsi smo bili presenečeni, saj je mama rekla, da ima težavo z dotiki. Mi smo imeli potem težavo, kako ga spraviti stran od pujse.

Kaj pa slabosti?

Uporabniki lahko postanejo zelo posesivni, razvije se tekmovalnost, ki ni več zdrava. Tekmujejo, kdo bo žival prvi objel, ji prvi dal priboljšek, kdo bo največ časa z njo. Slabost je lahko tudi, če kdo ne mara živali. Ali pa, če je prisoten pretiran strah. Takrat po navadi samo sedijo nekaj časa. Treba jim je dati svoj čas in premiki so zelo majhni. Slabost je tudi, če ima kuža slab dan, pač ne moremo na terapijo. Ali, pa če imajo uporabniki slab dan, saj so lahko potem nevarni tako za kužka kot zame. Enkrat se mi je zgodilo, da me je bil en od uporabnikov tako vesel, da me je tako objel, da sem imela pri rebrih oteklino. In ker me je bolelo, je bila psica čisto prestrašena in nismo mogli izvesti ure. Avtisti nimajo občutka in lahko tudi psa premočno stisnejo. Tako, da je takrat potrebno psa zelo spodbujati in hraniti. Ker po eni strani si avtisti ne želijo objema, takrat, ko si ga zaželijo, pa nimajo občutka, kako močan objem dati.

Kakšno je pa tvoje mnenje o psu pomočniku za avtiste?

Kolikor jaz vem, se trenutno eden šola. V Sloveniji jih še nimamo, razen ta, ki se šola. Ko sem bila v Teksasu, tam jih imajo pa veliko, so poročali o zelo zelo dobrih rezultatih. Zanimljivo se pri nas le eden šola, saj je problem, da so ti psi zelo zelo dragi. In ker naša država avtistov ne prizna, tudi nimajo nobene finančne pomoči s strani države. Tako, da si družine z avtisti takšnega psa enostavno ne morejo privoščiti.

Intervju B

Kakšna je vaša osnovna izobrazba?

Po stroki sem diplomirana univerzitetna pedagoginja in sociologinja kulture, potem pa sem opravila še dodatna terapevtska izobraževanja.

Kje pa ste se izobraževali za terapevtko?

V bistvu smo naredili tako. V času, ko sem zaključevala študij, sem razmišljala kam bi šla v tujino na dodatna izobraževanja, ker pa so čakalne dobe zelo dolge pa tudi izobraževanja finančno zelo obsežna, smo rekli, zakaj pa ne bi mi naredili izobraževalnega programa v Sloveniji, ga verificirali, ga začeli izvajati za slovenske strokovnjake? Na ta način smo naredili izobraževalni program, v katerega sem se seveda vključila tudi jaz, kot prva generacija, imeli smo obiske na Švedskem, dosti smo delali tudi z Avstrijsko partnersko organizacijo, tako da sem formalno zaključila naš slovenski izobraževalni program, z dodatnim usposabljanjem na Švedskem in v Avstriji.

S katerimi strokovnjaki še sodelujete?

Dejansko uporabljamo celostni timski pristop, kar pomeni, da za vsakega uporabnika posebej naredimo mrežo strokovnjakov, s katerimi on že sodeluje oziroma, ki ga že imajo v obravnavi, tako da čisto odvisno od vsakega uporabnika posebej. To so specialni pedagogi, socialni pedagogi, pedopsihiatri, fizioterapevti, delavni terapevti, zdravniki.. kar široka mreža.

Pa konkretno pri avtistih?

Pri avtistih imamo običajno sodelovanje z logopedom, s specialnim pedagogom, v kolikor obiskujejo kakšna psihološka svetovanja pa tudi s psihologi.

Kako pa načrtujete terapevtsko uro?

Pripravimo individualiziran program za vsakega uporabnika posebej. Ta program se pripravlja v sodelovanju s strokovnjaki. Starši nam prinesejo dokumentacijo, če nam kaj ni jasno, potrebujemo dodatno razlago ali pa posvet, kontaktiramo strokovnjaka, na primer psihologa, specialnega pedagoga sami. Potem naredimo individualiziran program, v katerem so določeni globalni cilji, operativni cilji. Potem si vsako uro zasujemo sami, razen, kadar imamo resnično tesno sodelovanje, če gre za kakšno težjo problematiko, da poskušamo poenotiti pristop v celoti, tudi vsebinsko, kaj ure obsegajo. Da ne dela vsak zase, na svojem področju, ampak da imamo res isto metodologijo, enak pristop, saj se lahko le na ta način s posameznikom resnično nekaj doseže.

Ali cilje definirate sami ali vsi skupaj?

Oziramo se na to, kaj vsak posameznik potrebuje. Seveda imajo pri tem besedo tudi starši, saj oni poznajo svojega otroka. Želimo si izboljšati njegovo kvaliteto življenja, da zna funkcionirati v vsakodnevnem življenju. Tu se zraven odločajo tudi starši. Cilje definiramo tako, da se osredotočamo na celoten kontekst, tu, okoli konjev pa potem mi zastavimo tiste cilje, za katere menimo, da bodo preko njih dosegali tudi širše splošne cilje v vsakodnevnem življenju.

Koliko avtistov vas trenutno obiskuje?

Štirje avtisti in dva z Aspergerjevim sindromom.

Kolikšna je njihova povprečna starost?

Najmlajši je star 5 let, najstarejša pa je najstnica, stara 16 let.

Kako poteka terapevtska ura z avtisti?

Spet čisto odvisno od posameznika. Motnja avtističnega spektra ima zelo zelo širok razpon, od otroka, ki sploh ne bo govoril, ne bo komuniciral z okolico, do otroka, ki preveč govori, ki se ga sploh ne da usmerjati. Če podam primer. Deklica, stara 5 let, prihaja prvič in ima strašen strah pred mačkami in psi. Prva ura zagotovo ne bo izgledala tako, da bo pristala na konjskem hrbtu. Pri nas damo največ na to, da se otrok dobro počuti, saj verjamemo, da, če se bo otrok dobro počutil in se sprostil, bo z njim lažje začeti komunikacijo, komunikacija pa je tisto, kar najbolj zasledujemo pri otrocih z avtizmom. Se pravi, kako vzpostaviti neko dobro komunikacijo, kako doseči, da bo otrok začel z neko izmenjavo sporočil, poslušal navodila, začel komunicirati, to so neki res osredni cilji. Torej, če želimo, da se bo ta deklina pri nas dobro počutila, moramo doseči, da je ne bo strah v okolju. Mi smo začeli z desenzibilizacijo na mačke. Mačka je namreč prva žival, ki jo sreča v hlevu. Preden pride do konjev, sigurno sreča dve ali tri mačke, ki jih mi ne moremo odstraniti v tistem trenutku. Psi smo lahko odstranili, mačk pa ne moremo. In začelo se je tako, da smo poskušali jo prepričati, da mačka ni nevarna. Vsako uro se je mački malo bolj približala. Običajno se terapevtske ure začnejo z oskrbo konja, pri avtistih pa stvar obrnemo. In namesto, da stojijo, jim tako omogočamo gibanje. Konje skupaj odpeljemo v jahalnico, otrok se giba in konj se giba, ni nujno da skupaj, vodnik konja vodi konja po jahalnici, terapevt pa je z otrokom. Pomembno je, da otrok ne doživlja konja kot nekoga, ki bi ga ogrožal, ampak, da vzpostavi zanimanje. Tako se lahko srečujemo v jahalnici, srečanja so čedalje pogostejša. Čakamo, da bo otrok pripravljen se dotakniti konja in to lahko traja tudi več srečanj. Potem treniramo vsak segment posebej. Treniramo kako iti po stopničkah, da se bo lahko povzpela na konjev hrbet, nekajkrat se konja le dotakne, poboža, šele nato konja zajaha. Običajno je reakcija avtistov pri vseh primerih zelo podobna. Otroku, ko se začne konj gibati z njim na hrbtu, tudi če prej kriči, spušča zvoke, ima stereotipsko vedenje, ko se konj začne gibati, se otrok umiri, utihne in v veliki večini primerov nasmehne. To je običajno prvi nasmeh, ki ga ti kot terapevt vidiš. Tudi starši kdaj rečejo, kako redko se

nasmehnejo, avtisti nimajo tega socialnega nasmeha. Njihov nasmeh je znak, da se dobro počutijo. V času, ko konj hodi, običajno otroci nimajo stereotipnih gibov, se ne oglašajo, čepa že, so to glasovi ugodja.

Koliko časa pa so na konjevem hrbtu?

Na začetku mogoče 3-5 minut, potem pa ta čas raztegujemo do 20 minut. Odvisno tudi od tega, kaj si želimo, ali krepitev pozornosti, koncentracije, odziva na naše reakcije, izvajamo vaje, ko mora na primer otrok posnemati različne položaje, ki jih vidi na sliki, posnemati gibe, zvoke. Želimo si, da se te vaje navezujejo na konje, na simbole iz konjskega sveta. Lahko se učimo utrjevanje barv, rdeče jabolko, oranžen korenček, utrjevanje črk, skratka ogromno stvari, ki jih povežemo s konji in s tem utrjujemo tudi ostale kognitivne sposobnosti otroka.

Pa to vse navezujete na konja zaradi zanimanja otroka ali ...?

Ja, zagotovi so konji tisti, ki otroke motivirajo. V konjskem svetu je ogromno stvari, ki jih lahko izkoristimo tudi za učenje vsakodnevnih veščin in škoda je, da bi ob konju uporabljali druge materiale, če jih imamo v konjskem svetu dovolj na uporabo.

Kako pa se terapija zaključí?

MI pri avtistih delamo tako, da na koncu odpeljejo konja, ga rasedljajo in očistijo. Zelo radi zaključimo terapijo v tišini, da se otrok umiri na konjskem hrbtu, se uleže, se sprosti, da ima občutek, da se od njega nič ne pričakuje. Dostikrat otrok z avtizmom ne razumemo, jim želimo vsiljevati neka navodila, jih obremenjujemo z zvoki, ob koncu ure je pa fino, da se otrok res sprosti, se čuti sprejetega takšnega, kot je. Da ne ves čas posegamo vanj, ampak da lahko je lahko s konjem na svoj način, da najde ugodje, ki mu ga konj ponuja. Toplino, mehko, posebne zvoke kot so dihanje, utrip srca...

Nekje sem zasledila, da se je večkrat zgodilo, da so avtisti svoje prve besede spregovorili na konju. Se je to kdaj zgodilo tudi tukaj?

Avtisti konkretno ne, so pa drugi otroci. Zanimivo je, da se avtistu po prvih desetih minutah, ko ga pustiš bolj pri miru, ko se konj giba, tudi avtist začne govoriti, odgovarja na tvoja vprašanja. Pogoji je seveda, da imamo njegovo pozornost. Problem nastane, če je toliko odklonljiv, da samo gleda po okolici in se ne zmeni za terapevta. V prvih nekaj urah je zagotovo nesmiselno začeti s takšno vajo, saj je toliko novega, da se otrok sigurno ne bo skoncentriral na terapevta. Tako, da začnemo pravi pogovor z njim vzpostavljati šele po prvih nekaj urah.

Kako pogosto pa potekajo srečanja?

Fino je, če enkrat tedensko. Vse, kar je manjkrat, je kar prevelik časovni interval vmes in nekako nima smisla.

Koliko časa pa traja?

Pri nas je pogosto tako, da uporabniki, ki začnejo, kar ne nehajo. Potem preidejo v športno jahanje za osebe s posebnimi potrebami. Običajno ne zaključujejo tako, da bi se nehali ukvarjati s konji.

Kaj pa posamezna terapevtska ura?

45 minut, oziroma, če ima otrok hude motnje s pozornostjo in koncentracijo tudi manj.

Kakšni učinki terapije se kažejo pri avtistih?

Učinkih so zelo vidni. Dejansko otrok začne bolj komunicirati, se bolj skoncentrira, je bolj pozoren na stvari. Po nekaj mesecih lahko terapijo obrememo, torej, da terapevtske ure ne začne na konjskem hrbtu temveč lahko začne s samim pripravljanjem konja in je sposoben biti 15, 20 minut ob konju pri miru, kar je na začetku povsem nemogoče, saj je toliko novih zvokov in dražljajev z vseh strani. To, da po nekaj mesecih lahko obrememo strukturo ure, nam je velik uspeh. Avtistu s tem dopovemo, da je konj živo bitje, za katerega mora tudi sam poskrbeti. Da, ko ga bo očistil in pripravil, lahko začne z jahanjem, kar je običajno tisto, kar si otroci najbolj želijo. Tako da vidi, da ni sam, da je pdgovoren tudi za konja, da se nauči tudi teh socialnih interakcij. Da konj ni objekt, temveč živo bitje.

Kaj pa socialna interakcija z drugimi ljudmi?

S terapevtom in vodnikom konja se sigurno izboljša. Otrok ve, kdo je kdo, nas pokliče po imenu, opazi, če je menjava v timu, če je kdo odsoten, če je zraven neznana oseba. Učimo ga, da povpraša po imenu, osnovne vljudnostne faze, hvala, prosim. Seveda spet odvisno od primera, zdaj govorimo o avtistu, ki ima povprečne intelektualne sposobnosti. S skupinsko terapijo na žalost še nimamo izkušenj, da bi imeli več avtistov, s katerimi bi delali naenkrat, da bi lahko intenzivno delali na njihovi medsebojni interakciji. Bi si pa želeli, saj verjamem, da bi se dalo tu veliko narediti. Ker tukaj ne gre samo za delo na konjskem hrbtu ampak je ogromno možnosti tudi ob konju. Da otroci vodijo konja, da rešujejo naloge, ki so na tleh, da hodijo s konjem od ene postaje do druge postaje, da imajo kakšne spretnostne poligone, kako prepeljati konja skozi labirint, ki ga postavimo v jahalnici ... ogromno je tega. V skupini pa bi lahko tudi medsebojno interakcijo krepili.

Omenjali ste tudi komunikacijo?

Ja, tudi komunikacija se izboljša, otroci dejansko začnejo komunicirati. Ne samo z nami, tudi od staršev so pozitivni odzivi.

Kaj pa motorika?

Tudi, tudi. Običajno je tako, da so otroci včasih zakneli, kar je tudi povezano z otrokovim počutjem. Če se otrok slabo počuti, se nekako povleče v sebe, je njegov drža slabša. Otrok, ki se boljše počuti, se odpre, takoj se pokaže bolj vzravnan drža. Tako da ja, tudi motorične sposobnosti se izboljšujejo. Ravnotežje. Pri avtistih je ravnotežje pogosto problem in z jahanjem se lahko precej izboljša. Koordinacija tudi. Da zaznava različne zvoke iz prave smeri, da se odziva na prave dražljaje. Senzorika, na senzoričnem področju lahko ogromno naredimo, ko se preveč odzivajo na zvoke, treniramo, kako se na boljši način lahko odzivamo. Potem občutek sprejetosti je zelo pomemben na čustvenem področju. Da se počuti, da nam ni vseeno zanj, da ima prijatelje, da se zanimamo zanj, da ne posegamo v njegovo integriteto. Socialno področje sva tako že rekli, potem pa kognitivno področje, tu lahko tudi veliko naredimo. Pozornost, koncentracija, mišljenje, kako recimo povezujejo delčke zgodbe. Imamo sličice jabolko, seno, hlev, potem pa otrok poveže v zgodbo. Kako povezati stavek. Tu lahko gremo tudi v čisto učne strategije. Kako organizirati gradivo, smiselnost neke zgodbe, obnoviti zgodbo. Resnično je toliko tem, da ti jih ne zmanjka. Fino je, ker je to zabaven način, da otrok hkrati še jaha, ob pogovoru in se hkrati uči. Skratka otrokom je to zelo všeč.

Kaj pa feedbacki iz šole?

Tudi iz šole dobivamo pozitivne informacije, da pri pouku bolj sodelujejo, so dlje časa pozorni. Od staršev izjemni, so zelo zadovoljni, ker tudi vidijo ta napredek, kako začne otrok boljše funkcionirati. Tako, da imamo s strani staršev dosti podpore. Kontakt z učitelji imamo predvsem preko staršev. Starše tudi prosimo, da nam pošiljajo opisne ocene, ki jih otroci dobijo, poročila, ki jih dobijo s strani socialne službe ali specialne pomoči, tako, da smo res na tekočem, kaj se z otrokom dela. Nimamo pa neposrednega kontakta z učitelji, da bi si izmenjavali informacije.

Kakšno je pa razmerje med spoloma?

Imamo 4 deklice in dva dečka, ravno obratno situacijo imamo, več deklic.

Rekla ste že, da so odzivi uporabnikov na konja pozitivni.

Ja, zelo pozitivni. Tudi zelo lepo je opisat srečanje deklice, ki sem jo opisala na začetku, ki se je bala mačk in psov, kakšna je bila njena reakcija, ko se je prvič dotaknila konja. Imela je ves čas prisoten strah ampak vsako uro je bila bližje konju. Ko pa smo se odločili, da je zdaj pa že minilo dovolj časa in, da se ob konju že kar dobro počuti, sem ji jaz pomagala, da se ga je dotaknila. Najprej je imela malo odpora, bila je radovedna ampak si ni želela sama roke stegniti, zato sem ji jaz pomagala. V trenutku, ko se je dotaknila konja, nasmeje. Roko je

umaknila in še enkrat sama stegnila, brez moje pomoči. To je res lepa reakcija, ko vidi, kako je konj mehek, prijeten na otip, si želi še kontakta.

Ste imeli tudi kakšno negativno izkušnjo?

Ne. Dejansko v vseh teh desetih letih, odkar delam na tem področju, se ni še niti enkrat zgodilo, da otrok ne bi bil zainteresiran za konja. Bila je reakcija, da ni želel oprati konjeve brzde, ki jo ima konj v ustih, ker se jim gabi konjeva slina, pa enega otroka, ki so ga motile dlake v krtači. Ne na konju, ampak v krtači. Torej stvari, ki so povezane s čistočo, kar je pogosto pri otrocih z motnjo avtističnega spektra. Nič takšnega, kar ne bi premagali, da se ne bi mogli premakniti naprej. Imeli smo težavo namestiti čelado otroku na glavo, ker si preprosto niso želeli. Ena deklica je imela navado, da je cel dan nosila eno čepico, mama je ni mogla prepričati, da bi jo snela. Ko pa je prišla k nam, nismo imeli nobene težave ji namestiti čelado, še več, sama si je čepico snela, jo zamenjala s čelado in ni več čutila potrebe po čepici. Nad tem smo bili vsi zelo začudeni, saj je šlo to dejansko iz danes na jutri.

Kaj pa glede njihove senzorike, zaradi zvokov, ni bilo nikoli problemov?

Kadar imamo uporabnika z motnjo avtističnega spektra, ki ima te težave, se izogibamo, da bi imeli terapije v času, ko se čreda noter spravlja, ali pa, ko pridejo konji v hlev in začnejo piti, saj so takrat precej močni zvoki napajalnikov, ki otroke motijo, jih dekoncentrirajo, lahko celo prestrašijo. Naloga terapevta je tudi, da načrtuje uro v času, ko je v hlevu čim bolj mir. Težave so včasih iz okolice, če se mimo pelje traktor, ampak je običajno tako, da ko so na konju, se počutijo tako varne, da mogoče malo zakričijo, zajokajo pa ne. Dokler se konj giba, je v redu. Če se konj ustavi, takrat se otrok bolj vznemiri, kot med gibajočim se konjem. Najbrž zaradi ritma, ki jih pomirja. Konj jih pomirja s svojim gibanjem in takrat se otrok ne vznemiri tako, kot če bi bil na tleh.

Kaj pa, če konj zahrza?

Se je že tudi zgodilo, ampak se otrok tega ni tako prestrašil. Je pa pomembno, da zaupa tudi terapevtu. In da ga vseskozi z istimi besedami pomirjamo. Na pozitiven način. Na primer, ni ok, če mu rečemo, nič ni narobe, ker je narobe beseda z negativnim prizvokom. Rečemo, vse je v redu, vse je dobro. Te besede ponavljaš, ko je otroku fino, da tudi takrat, ko pridemo do stresne situacije, ponovimo te besede in otrok jih poveže z občutkom, ko mu je bilo v redu.

Kakšna je komunikacija med uporabnikom in konjem ter uporabnikom in terapevtom?

Otroke vzpodbujamo, da sami pohvalijo konja. Na začetku jih mi hvalijo, potem pa sčasoma začnejo oni sami. Pogosto je tako, da se otrok izogiba neposrednemu kontaktu s konjevimi očmi. Da se izogiba nalog, ki so povezane s konjevo glavo. Tudi pobožati ga ne želi o glavi, ga boža po vratu, po trupu. Kot napredek si štejemo tudi, da čez nekaj srečanj ga poboža tudi po glavi, se mu celo zazre v oči, ga opazuje. Najstnice z aspergerjevim sindromom, one so zelo zelo čustveno navezane na konja. So tudi zelo občutljive, če bi morali menjati konja. One se navežejo na konja, na bitje. Na nek način, kot, da bi potrebo po prijateljstvu, ki je imajo manj v socialnih skupinah, v veliki meri prenesle na konja. Pa tudi na terapevta se zelo navežejo. Ker je to neka specifična dejavnost, ko nisi v pisarni in vrtaš v njih, ampak si v naravi. Medtem ko jahajo, izveš ogromno nekih informacij, ki jih drugače ne izveš. Od tistih vsakodnevni težav, ki jih imajo. Zaenkrat še nimamo psihoterapije ampak svetovanja. Torej kako čisto vsakodnevne stvari shajati. Kako reagirati v nekih medsebojnih konfliktih, kako si pridobiti prijatelje.

Rekli ste, da veliko govorijo na konju. Govorijo konju, ali terapevtu?

Niti konju, niti terapevtu, lažje odgovarjajo na vprašanja. Če bom na primer postavila vprašanje med čiščenjem konja, mi ne bodo odgovorili, nima smisla. Ko pa postavim vprašanje med ježo, pa odgovorijo. Najprej začnemo tako, da ponavljajo za nami. Najprej ponovijo besedo ali pa del stavka, na konju se bo večkrat zgodilo, da bodo ponovili cel stavek.

Kakšna so tveganja terapije s konji?

Tveganja so mogoče v tem, če so kakšne nepredvidene reakcije pri konju, da bi se avtist močno prestrašil. Če bi na primer na prvem srečanju, ko avtist še nima izkušenj s konji, glasno zahrzal in bi se avtist prestrašil. Ker nima predhodnih izkušenj, bi mu to lahko ostalo v zelo slabem spominu. Ampak naloga terapevta je, da izbere primernega konja. Drugih tveganj skorajda ne vidim. pri najstnicah, mogoče, ki se zelo identificirajo oziroma jim konj predstavlja tisti njihov lih prijateljstva, bi jih lahko konj razočaral, če se ne obnaša tako, kot bi si one želele. Ampak to vse skušamo izkoristiti kot neko učno situacijo. V življenju tudi ne gre vedno tako, kot bi si želeli, se boraš tudi za stvari potruditi. Če se terapevt zaveda teh stvari, se lahko tudi pravočasno pripravi na njih in vse te stvari izkoristi kot učno situacijo, da izboljša delovanje posameznika tudi na teh področjih.

Torej slabosti skorajda ni?

Ne, jaz jih ne vidim. Enkrat smo imeli močno hudo alergijsko reakcijo in je moral fantek tudi prenehati s terapijo, ker je bil alergičen na konjsko dlako, ampak na to se ne da vplivati.

Intervju C

Kakšna je tvoja osnovna izobrazba?

Končala sem srednjo vzgojiteljsko šolo, naredila prva dva letnika na Fakulteti za biopsihologijo v Kopru, potem pa se prepisala na Freudovo fakulteto, kjer zdaj zaključujem drugi letnik psihoterapije.

Kje pa si se izobraževala za terapevtko?

Na Starošincih, pri fundaciji Nazaj na konja sem zaključila terapevtsko izobraževanje, zdaj pa sem zaključila še nacionalno poklicno kvalifikacijo za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu.

S katerimi strokovnjaki še sodeluješ?

Zaenkrat sodelujem s psihiatri, pa z varuhinjo v VCD-ju.

Pa z avtisti?

Z avtisti pa sodelujemo samo s starši, ker ni nobenega posebnega zavoda, ki bi nam pošiljal kvalificirane delavce za delo z avtisti. S starši, s tem da nam starši prinesejo vso papirologijo, ki so jo dobili od raznoraznih specialistov, diagnoze in tako naprej.

Kako načrtuješ terapevtsko uro?

Terapevtska ura je vedno enaka, postopek je enak, ker imajo radi avtisti rutino in se držimo, da začnemo s čiščenjem. Postopek čiščenja je vedno enak, potem pa pri jahanju dodajamo različne didaktične pripomočke, če je avtist na to pripravljen, če ne je ura v tišini in je jahanje. Te slikice, ki jih majo avtisti radi s temi slikicami ful lepo sodelujejo, če ne govorijo. Če pa govorijo, ti pa itak odgovarjajo na vprašanja in loh uporabljaš druge didaktične pripomočke.

A mi lahko opišeš eno terapevtsko uro?

Ti bom opisala z B. glede na to, da je B. tako napredoval, da lahko delava sama, brez vodnika, se pravi, da se on praktično uči pravil jahanja. B. ura zgleda tako, da on pride, naučil se je, da da oglavnik, pač hlevsko, uzdo Pepi (terapevtski konj) sam na glavo, jo pripelje sam ven in jo sam pripne, pol si gre po škatlo, in iz škatle vzame pravilno krtačo, ker vrstni red krtač je najprej trda krtača za čiščenje, pol mehka krtača, potem je griva in rep in na koncu kopita. Na začetku je mel težavo ker je vedno hotel najprej čistiti kopita tko da se je zdejeu bistvu naučil brez mojih opomb pravilno slediti vrstnemu redu čiščenja. Potem mu pomagam pri sedlanju, s tem, da je že zelo

samostojen in da podsedelnico sam gor, js mu v bistvu pomagam zapet pas, uzdo. Uzdo še ni pripravljen dati sam gor, sicer zapne jo, ampak še ni pripravljen dati sam uzde v usta konju. Potem pa si pelje Pepo sam ven in jo preda meni in mu pomagam, da zajaha. Potem pa njegova ura zgleda med jahanjem tako, da trenutno delava na roki, kar pomeni, da mu js konja vodim na povodcu, ob njemu razen mene ni nobenga več, tako da uboga moja pravila in navodila in začneva z razteznimi vajami oziroma z razgibavanjem, kjer krepiva njegovo grobo motoriko in fino motoriko, nato pa začneva z navodili za učenje jahanja, se pravi, da se mora pravilno držati, pravilna drža nog, pazit na svoje sedišče, med samim jahanjem pa zahtevam tudi njegovo komunikacijo z mano, se pravi da mi odgovarja na vprašanja, da uporablja besede prosim, hvala, izvoli, kar prej ni znal uporabljat. To pa je to. Uro zaključiva po 20 minutah jahanja, Pepo mora sam pripeljat v boks oziroma hlev, jo razsedljat in ji dat priboljšek. S tem se njegova ura zaključí.

Kako pa sta se naučila reči prosim in hvala?

Tako, da je on mel veliko tendenco po tem, da mora met nekaj v roki, al je to trava, al veja. Na terenu želi, da mu utrgam vejo. Najprej je reku »utrgi vejo«. Pa sem mu rekla, da mu jo bom, ko bo rekel »prosim, utrgi mi vejo«. To sva tok časa ponavljala, da mi zde reče »Nastja, prosim utrgi mi vejo«. S tem, da če pozabi reči prosim, če mi sam ukaže, ga tok časa ignoriram, sem tih, dokler se sam ne popravi. Popravi se pa vedno na enak način, najprej reče »Nastja utrgi mi vejo« in ko je še vedno ne, reče »Nastja, prosim utrgi mi vejo«.

Kok časa sta pa rabla, da sta prišla do tega?

3 mesece. Torej če je imel eno uro na teden, po 12 terapijah.

Kakšne vaje še delata?

Vaje za grobo motoriko. To se dela tko, da v bistvu je mogel najprej pridobiti tok ravnotežja, da se je sploh lahko spustil, dokler ni mel toliko ravnotežja pa sedišča, ni sam jahal. V bistvu je zde on tok napredoval, da ni to več klasična terapija z njim, ker nimava ne vodnika ne pomočnika terapevta, sva sam midva. Pol pa se vaje tko nadaljujejo, da js devam samo ustna navodila, brez slikc, najprej sva mela slikovni material, da je osvojil te vaje, je bilo na slikicah narisano, kaj more nardit, zde mu pa js razložim, na primer: roke daš na čelado in mi našteješ pet gozdnih živali. In ko pove pet gozdnih živali, lahko spusti roke iz čelade. In potem se to nadaljuje, roke dvigni visoko v zrak in medtem prešteješ do števila deset. In potem ne vem ... rotiraj desno roko mimo nosu, pa levo mimo nosu, pobožaj Pepo po ritki z desno roko, pobožaj Pepo po ritki z levo roko, dotakni se z roko svojih prstov na rokah ...

A s tem je imel težave na začetku?

Ja, to on sploh ni delu. Najprej sploh ni upoštevu navodil, sploh ni poslušu. Ko je meu slikovni material se je prek njega to nauču. Potem pa sva tok časa ustrajala.. ker on je pol že razumel, kaj jaz hočem od njega, ampak on je to nardil tko, da je dvignu roko na čelado za eno sekundo, pa takoj nazaj dol. Ni zdržal, da bi mi naštel pet gozdnih živali, ah kje. To sva midva dosegla čez zimo, ko sva delala v jahalnici in sva vadla tako, da sem jaz z njim vaje delala, enake vaje kot on, in sem zraven mu pela. In sem mu odpela celo pesmico, in dokler sem pela, je roke gor držal. Nagrada tega, če je zdržal, je bil pa kas. S tem sem ga kupla. Ker imajo avtisti zelo radi kas.

A na splošno?

Mislim, ne poznam vseh avtistov, ampak ti, ki hodjo h nam, vsi zelo uživajo v kasu. Vsakem našem avtistu je to blazna nagrada. In s tem lahko js B. kupim, mu rečem, ko narediš to, dobiš kas. Potem sm pa težavnost stopnjevala tko, da mu dam še navodilo najprej roke drži pokončno, potem jih daj na ramena in šteješ do 50, ko to narediš, bova šla kas s pravilnimi navodili. Se pravi on mora reči 3, 4, zdaj, kas. Če tega ne reče, tok časa vztrajava, da bo pravilno. Ker to so tut neki ukazi, s katerimi se bo naučil dejansko jahat, ki jih more osvojiti.

Rekla si, da to ni več klasična terapija. Kakšna pa je klasična?

Prou klasična je, da imaš ti vodnika. Da sem jaz kot terapevt, pol mam pa še vodnika konja. B. ni nikol rabu pomočnika terapevta, pomočnik sodeluje v primeru, da otrok ni sposoben loviti ravnotežja al pa sedet, se pravi, da je njegova varnost ogrožena, če ga ne podpirajo z obeh strani.

A to se tudi pri avtistih zgodi?

Ne, js ga še nisem mela. Avtisti so po navadi dovolj motorično sposobni, nimajo tok oslabšane motorike ku na primer cerebralci al pa downovci. No, pr nama je v štartu zgledala terapija tako, da je konj mel vodnika, jaz pa sem hodila ob B. in ga držala. Praktično ga je blo treba držat samo zato, ker je imel B. agresivne izpade. Zdej pa jih nima več, odkar sva sama ni mel še niti enga. In lepo upošteva navodila, če pa me kdaj zignorira, se ustavim, pa kr spodbudim očesni kontakt, tok da dobim nazaj pozornost in mu povem, na lep način, da zdej jahava sama, da on je zdaj jahač in da me mora ubogat, drugače ga bom dala dol iz Pepe.

Aha, a nima problemov z očesnim kontaktom?

Ja, ga ma ja. On zdej z mano ma očesni kontakt. Ne konstanten, ampak mal pa zdrži, na začetku je blo to čist nemogoče. On je rabu 3 mesece, da je izgovoril moje ime. Zdej me pokliče po imenu, prej me pa ni. On sploh ni uporablju zaimkov ti, ona, nič. Zdej jih je začel, počas. Ampak je začel sam od sebe, js ga nisem nič silla. Nisem mu, da bi se šla kako mu je ime. Na začetku sem se predstavila, pa ok, sem govorila včasih v smsilu, zdaj pa greva midva, ti B. in jaz Nastja skupaj na teren. Ampak nisem ga pa silla, da more rečt moje ime. To sem začela takrat, ko je samenkrt reku Nastja daj mi vejo, pol sem začela s tem, da me mora tut po imenu poklicat.

Kakšni so še pozitivni učinki, ki jih vidiš pri avtistih?

Da se zelo umirijo, da začnejo hitrej komunicirat, se pravi povejo več besed, kot jih drugač povejo. Sicer traja, da ti zaupajo, ampak, ko ti pa, ti pa velik stvari povejo. No, pa motorika se precej izboljša. Fina in groba motorika. Mišične skupine se razvijejo, dobijo pravilno ravno držo, ravnotežje, ratajo bolj samozavestni. Na primer B., zdej ko sam jaha, je dobiu tok na samozavesti, da agresivnih izpadov sploh nima več. Se mi zdi, da se zdi zdej sam sebi tok pomemben, da sploh nima cajta met izpadov.

Kaj pa socialne spretnosti?

Ja, zdej mi pogleda v oči, me pokliče po imenu..sam to loh rečem za mene, ker z mano dela, ne vem, če bi to naredu kar z enim, ki bi ga prvič vidu. Da zdej, ker je to z mano osvojil, bo tut s tabo to delu. Midva sva na tem delala 6 mesceu.

Pa misliš, da bi ti to ratal tut brez konja?

Ne vem. Mislim, da ne. Ker ne vem, kako bi sploh dobila tak vzdušje, tak način dela, če ne bi mela konja. Ja, loh bi delala terapijo v naravi ampak ... ker se mi zdi, da mal tut sama prisotnost konja, njegovo gibanje, vzbudi take pozitivne stvari u človeki, ker je tako prijetno zibanje in se umirijo..men se zdi, da jim to neki tazga sprošča, da se umirijo, da so bolj pripravljeni sodelovat..

Da je konj tut kot neka motivacija?

Tko, ja.

Pa govorne spretnosti?

To je pa tko. B. je napredoval na govornih spretnostih tko, da več pove. Naučila sva se vprašat. On ni znal stavka to naglasit, da bi blo kot vprašanje, ni blo tega, ni šel s tonom pravilno, ni znal zvočno uredit povedi z vprašajem, je mel skos en in isti ton. Naučila sva se to, da se sliš, da vpraša, da zna glasovno to zartikulirat. Pol, pršla sva do

tega, da tut on celo pesmico zapoje, ker pri B. ni problem, da ne zna, on se je enostavno zaprl, ni sodeloval. Zdej me pa sam od sebe kej vpraša, al mi pa reče Nastja ti si moja prijateljica..velik več komunicira z mano, kot na začetki. Ampak midva nisva delala tok zlo na govornih sposobnostih, ok, sva delala na oliki, pa na teh vprašanjih, ampak js nisem logoped, js nisem teh stvari logopedskih delala z njim. Js mam bol filing, da je on to že od samga začetka znal, sam da ni hotu, ni se počutu tok, da bi to nardil.

Kaj pa pozornost?

Mm, ja na začetki sploh ni bil pozoren, ker sem bla js nova in on je to zlo težko sprejel, da sem nova. Me je odklanju. Sm mogla najdit neki, da mu je blo zanimivo, in to je bil pr njemu kas. Js sm ga s kasom kupla. Da sm najprej zahtevala neki, pol sem pa to stopnjevala. Pa držala sem se enga rituala, midva sva vedno delala ene in iste naloge. V štartu, v osnovi, so naloge še vedno enake, sam zraven si zmišljujem še stvari, ki mu nalogo otežijo, se pravi, struktura je še vedno enaka. Torej, očisti konja, greva na teren, motorične vaje. S tem da najprej sva začela z eno sekundo, da more roke v zraku držat, pol se je pa to stopnjeval. Zdej sva pršla že do tega, da mi našteje vmes pet živali a veš, to je za njega kar precej komunikacije. Pozornost drugač mu pa pritegneš tako, da mu poveš neka jasna navodila, dejstva. Pa s slikicami. Avtisti super delujejo na sličice. Da je narisana. Jst sem tko slikce nardila, da mam narisanga konja, jahača, in potem različne pozicije jahača, za motoriko na primer. In da on na slikcih vidi sebe pa Pepo, kaj dela. Zdej pa že slikic ne uporablja več kot dva mesca sigurno. Dela sam še na moja navodila.

Kaj pa drugi avtisti?

Ja pri vseh je drugače. Najprej moreš ugotovit, s čem jih boš kupil, kas deluje pri vseh zaenkrat. Mam tut aspergerce, ti so visoko inteligentni. Pa punčko, ki ma aspergerjev sindrom, ampak je pr njej večja težava obsesivno kompulzivna motnja. Ena punčka, z aspergerjem, ona na konju enkrat prebere strokoven članek, pa ti ga zrecitira od a do ž. Nima niti nekih težav s socialnem kontaktom. Ma pa na primer ful stereotipnih gibov, se vrti, zelo rada se vrti. Pa govori kot raztrgan dohtar. Vse ponavlja, vsako besedo ponovi za mano. Sva zdej ful napredovale s tem, da mi samo odgovori, da ne ponovi prov vsega.

Pri drugem intervjuju sem zvedela, da z avtisti po navadi ne začenjajo s čiščenjem konja, ampak končajo. In da je, ko lahko to strukturo ure obrnejo, že velik uspeh.

Jst nikoli ne začenjam tko ure. Je pa res pri vsakem drugače. Nekateri bojo hotli takoj na konja, nekateri pa ne. Jst vedno začnem tko, da jim predstavim pravila. Da najprej očistimo, pa jim pokažem kako, jaz očistim. Večina na začetku noče čistit konja. Jim povem, da na začetku čistimo, ne silimo prvo uro v čiščenje, jim pokažem kake krtače mam.. nekateri majo ful željo it takoj na konja, nekateri pridejo štirtkat, preden se sploh dotaknejo konja, pa smo samo v hlevu najprej. Pa sam okol konja hodjo pa po hlevu begajo in traja, preden se sploh na konja spravmo. Ampak drugač ne, in jst in Vanja začnemo s čiščenjem. Ampak to ni tko čiščenje, kot si ga ti predstavljaš. A veš, avtisti se na začetki tut dotaknejo ne konja včasih. Ampak, tut če se ga nočjo dotaknit, ga jst ne bom najprej v jahalnico pelala. Najprej bova bla pet minut v hlevu. Čez dva mesca bova bla pa deset minut v hlevu. Čez 4 mesce bo pa mogoče že krtačo prjel pa čistu konja. Ampak najprej bova bla pet minut v hlevu. Pa bom js čistla konja in mu zraven razlagala. Ga ne rinem v čiščenje, ampak se mi zdi, da tut s tem, ko opazujejo, pa vidjo, da ti to mirno delaš, da ni problema, pa lej, včasih jih pa pograbi, pa se ga sam z enim prstkom dotaknejo. Pol šele mi do čiščenja pridemo. Da oni zdržijo 10 minut čistit konja, ja to je ful velik napredek. Pa da ga pravilno čistijo. Da bova pa sam zato, ker on noče čistit, ga kr pelala v jahalnico in mu tega sploh ne bom predstavla, ne, to pa ne delam. Tut B. na začetku je laufu gor pa dol po hlevu pa je kričal, js sm pa čistla.

Pa to ni nič konja zmotil?

Pepe ne, ona je terapevtska kobila, nje ne sme to zmotit, je izšolana. Ona ne sme trznit. No, prvi teden je kričal, drug teden je sam laufu, tret teden se jo je prišel dotaknit, četrt teden je mel krtačo v rokih minuto pa pol, pa jo vrgu po tleh, ampak jo je mel v rokih. Zdej spuca Pepo sam, še kopite spuca. In to po pravilnem postopki.

Si mela kdaj kako negativno izkušnjo?

Negativno kot to, da, da radi udarjo. Ampak to niti ne morem izpostaviti kot negativno izkušnjo, ker enostavno..jih ne razumemo in jim je dovolj in te trešjo. Al te pa trešjo iz čistga strahu, iz stiske..B. je na začetki ful rad tepu. Kadar mu je blo kej preveč, je blo preveč ljudi..preveč zvoku..je on mene potegnu za čop in me zlasal.

In kako odreagiraš na to?

Js sm ga najprej poskušala pomirit, pol sem pa zahtevala, da se mi opraviči. Nisva šla naprej. Nisem bla jezna na njega, ker na jezo je ful tko odreagiru, da se je kr z rokam pokril pa se zibu, če sem bla preveč šrf. Odreagiru je bol na to, da sem rekla, B., mene tole zdej tko boli, js sem tko žalostna, prosim če se mi opravičiš, da greva lahko naprej. Drugače bova šla dol iz Pepe. In če se mi on ne bi opraviču, bi ga mogla dat dol, to pa ne vem kako bi nardila. Ampak se mi je še zmer opraviču.

Kaj pa negativna izkušnja zaradi zvokov, da bi konj zahrzal?

Aha, to pa je, sploh na začetku ful, majo težave s temi zvoki. Ko si na primer konji nos očistijo, jim sploh ni jasno, zakaj to delajo. Al pa ko zahrzajo, se ustrašjo, ful. Na primer naša K., ona je mela na začetku velko željo po stiku s konjem, ona je pri prvi uro zagnala histerijo, ni hotla dol s konja. Čist je vn padla. V glavnem, jo pa ti zvoki kr ziritirajo. Govori »ne Vesne, ne sme Vesna tega delat, ne Vesna tega delat«. Pol pa ko Vesna zahrza, tut Klara zahrza. No, v glavnem, ni blo še nikol tok hudo, da bi zgubil voljo do jahanja. Je pa res zanimivo, kako so si različni avtisti, na primer K. pa B., K. govori, te objame, vse nardi.

Kake izboljšave pa tuki vidiš?

Pri K. pa to, da zdej normalno razjaha, da ni več izpadov, ko je treba dol s konja, da ne ponavlja več popolnoma vsake besede za mano, da sprejme neka določena pravila, ki se jih mora držat. Je pa intelektualno zelo sposobna.

Kakšna je pa komunikacija med uporabniki pa konji, pa med uporabniki pa tabo?

Pri aspergercih, mam dve punčke, z njima me rešujemo vsakdanje težave, pa delamo na samozavesti. No, včasih mam občutek, da se sploh ne zaveda, da bom ji jst odgovorila. Da, ona, ko je na konju, mal zaplava in govori. Ker nikol ne pride do izbruha takih osebnih informacij na primer, če jo sprašujem med čiščenjem, ku če jo sprašujem, ko jaha. Pr avtistih, večina avtistov ne govori veliko. Je bol neverbalna komunikacija. Razen K., ku jo čist oponaša, ona se res oglasi kot Vesna, če bi stran gledala, ne bi vedla, kdo je zahrzal. Drugi pa bolj neverbalna. Oni, ko se jih navadjo dotikat, so z konji zelo nežni. Ko se jih enkrat navadjo, se jih ne nehajo dotikat, B. ma skos eno roko na Pepi, K. isto na Vesni. Pa jo gleda, nasloni glavo na njo, pa ko Vesna pihne, tut K. pihne. Ne vem, mam filing, da se ne vem, razumejo, kaj jaz vem. Čist drugač se obnašajo.

Kaka so tveganja terapije z živalmi?

Ja, B. je na primer na začetku tepu konja. On preden je začel tepst mene, je tepu konja. Ji je spulu cel šop grive. In odziv konja je, da ugrizne vodnika. Kadarkol je B. spulu, on je res loh spulu tak šop grive, da me je kar špiklo pri srcu. Pa je mene mal uščipnila, je nakazala, da ji to ni všeč. Tveganje je tut to, da nam med temi izbruhi njihovimi lahko padejo dol s konja. Pa če konj ni pravilno terapevtsko izšolan, bo znorel. In če nam znori in nimamo dobrega vodnika, ga bo vodnik spustu, pa bomo vsi po tleh. Ampak js več kot tega puljenja grive, pa da je pol Pepa mene mal uščipnila, nisem vidla. Smo pa meli prej terapevtsko kobilo Pino, ki je bla terapevtski konj več kot 10 let, nam je pa pred enim letom jasno dala vedit, da ona tega ne bo več delala. Ker, ko so otroci prišli na terapijo, torej otroci s posebnimi potrebami, ki ne nadzorujejo svojih gibov, pa glasov, je začela ritat in grist. Tko, da smo jo pol izključil. Ker je jasno pokazala, da ma dovolj, da tega ne mara več in smo jo nehal met za terapevtskega konja, preden bi prišlo do kake hujše poškodbe.

Kake so prednosti terapije z živalmi?

Da je neki drugačnega. Da ni terapija v pisarni, pa reševanje testov. Da da žival neko čisto drugačno prisotnost, svojo energijo, svojo toplino..se tudi uporabniki drugače obnašajo okrog njih. Se čutijo sprejete, ker žival jih ne bo odklonila. In na primer pri konjih je to, so vedno topli. Se avtisti pol radi stiskajo pr njih, ker so topli, so nežni. Se naučijo neke skrbi za druge, za živali, kar lahko pol prenesejo tut na ljudi, naučijo se neke odgovornosti, pridobijo velik, velik samozavesti. Ker da 7 leten otroček pele sam 300 kilsko žival..to jim je oh in sploh. To jim ful velik pomen, to pol čisto drugač občutjo pa se obnašajo. Pa gibanje konja pomirja, ker je štiri takten. To že pri sebi vidim, tut če nisem dobro razpoložena, če grem jahat, se ful pomirim. Jahamo pa brez sedla, ker sedlo zavira te impulze, ki jih konj s svojim gibanjem oddaja, zato mam mi terapije na podsedelnici, kar je stokrat bolj tut za ravnotežje. Jst tuki vidim prednost no, da res dobivaš nekečiste druge impulze od živali kot sam od človeka.

Kaj pa slabosti?

Ne vem, jaz slabosti vidim predvsem, če pogledaš z vidika živali, za žival je to zelo naporne. Konj je velik bolj utrujen po eni uri terapije kot po eni uri jahanja. Ker more bit miren, on je pa plašna žival, ma v svojih genih, da ko se bo ustrašil, bo hotel zbežat. Tle se pa ne sme ustrašit, je naučen bit neustrašen. In se mi zdi da to žival blazno utruje. Je res, da delamo po vseh načelih etiologije, da nikol ne prekoračmo, konj nima nikol več kot treh terapij na dan, da ma enkrat na teden 24 ur čisto za sebe, jih niti čohat ne pride noben, nič, ma res sam za sebe. Delamo humano z njimi. Kar je pa do uporabnika, je pa da, če pride do ne vem, tut če je žival terapevtsko izšolana, ga loh pohodi, če ne pazi svojih nog, ga brcne, ker muhe odganja, res zaradi enih blesarij, ampak to bo avtist vzel na čisto drugačen način. In če vzame to negativno in z odporom, in tega ne mormo premagat, smo s terapijo zaključil. Pa še zameril so se mu konji pol do konc življenja. Zato pa je vodnik pri glavi, ko se konja čisti, ker, če ma konj kakršne kol vzgibe, uščipne vodnika. S tem pove, da mu ne paše, da se ga tam dotika. Če bi ugriznil avtista, se loh nardi, da mu sploh ne bo več hotu blizu. Pa še to, da lahko pride do padcev. Sicer se res trudimo to preprečit, ampak lej, jaz sem na primer pri B. zdej vodnik, terapevt in pomočnik terapevta. In sicer je stabilen, ma ravnotežje, ampak kaj pa če grem jaz čez mejo, jaz nardim napako, ga porinem preveč naprej, bo mel agresiven napad..kako bom preprečila, če sem sam ena? Če pa dodam še eno osebo pa spet loh njegova samozavest pade. Zdej mu je res ego mal zrastu, tko bi ga loh pobil nazaj.

Kaj pa starši, kako komentirajo?

S starši mam vsake pol leta sestanek. B. mami pravi, da kako bolje zdej komunicira, ful je poudarjala, da se ji zdi zelo velik napredek to, da mene zdej doma poimenuje, da reče jutri grem pa k Nastji, da prej tega ni delal, pa kako je zdej bolj miren, po terapijah, da nima nobenega izpada, da se je umiril, je bolj nežen..samozavest se mu je zdej dvignila, to še nismo mele sestanka, ampak pomoje bo zdej to izpostavlja. Drugi starši pa..pri V. se je ful v šoli izboljšalo, je rekla mami, da odkar hodi sem, ma veliko lepše ocene, pa manj iz šole zaostaja ker ona je mela probleme s tem, da ni v šolo hodila, da je ratala veliko bol komunikativna, v tem smisli, da se zna zdej sama neki zment, vprašat ljudi za pot pa tko. K., ona je pa res čisto drugačen avtist. So pa rekli, da res rada hodi. Sam mislim, da se bo pr njej napredek bol vidu, ko bo lahko res sama jahala in lahko kas in vse.

A vidiš kake pozitivne učinke pri avtistih, ki jih pri drugih uporabnikih ne?

Razlika je res komunikacija. Ker se mi zdi, da drugi uporabniki, na primer če izpostavim downov sindrom pa cerebralce, oni res lahko pokažejo svoja čustva. Avtisti pa ne. In pol pr njih napredek, da te pokliče po imenu. Da te upošteva. Da ti kej sam od sebe pove. Da ti odgovarja v celih stavkih, ne zja pa ne pa ne vem. Ker motorično vsi otroci slej ko prej napredujejo do te mere, do katere so sposobni. Komunikacija pa res..je pa od avtistov stvar. Pa vzpostavitev očesnega kontakta. Pa dotik. Zdej mene B. tut poboža. Mi reče ti si moja prijateljica, pa me poboža. Že to, da mi to reče..to je men ful.

A se zelo razlikuje način dela z avtisti od načina dela z drugimi uporabniki?

Način dela je različen. Je itak pri vsakem uporabniku razdeljen glede na njegove potrebe in zmožnosti. In definitivno je drugač pri avtistih kot pri drugih. Downovc te bo takoj objemal, avtisti se te na začetki ne želijo niti dotakniti. Ne dovoli niti, da ga primeš, ko ga daš na konja, že tle včasih kdo čist vn pade. Z njimi delamo na drugačen način, na primer z njimi delamo po slikcih. Z drugimi uporabniki ne delamo po slikcih, mam kake te zabavne didaktične pripomočke, na primer inštrumenti, pojoče knjige, lesene sestavljanke..z B. sva zdej sestavljale, ampak to je blo njemu tko..je naredu use prou, ampak brez enga ekstra zanimanja. Te slikice so res za avtiste prou specifične.

Je še kej družga prav specifičnega za avtiste?

Razen odnosa z njimi..pa teh slikic..ne. edin pač to, da se js drugač obnašam. Da so res jasna navodila, brez retoričnih vprašanj, brez metafor..pa velik več osebnega prostora jim dovoljujem. Pri njih moreš res fajn pazit. Enkrat sem ga, ko smo se krajcali še z enim drugim konjem, pa sem ga potegnila za majico, pa se je obrnil pa me udaru. Zdej na primer, me drži za roko. Ampak moreš počakat, mu dat čas, da te on prvi prime ne ga ti kr potegniti. So pa srčki. Pol, ko enkrat pokaže, al pa kej tazga reče.. ti je res toplo pri srcu, da vidiš en napredek.

Intervju D

Koliko je star vaš otrok?

11 let, kmalu bo 12.

Kako dolgo že obiskujete to vrsto terapije?

Zdaj bo konec drugega leta.

Kje pa ste izvedeli za to obliko terapije?

V bistvu je njegova babica nam to predstavila. Enkrat smo dobili nek bon za jahanje in smo potem kar ostali tu. Preko babice smo izvedeli.

Kako bi opisali otrokovo doživljanje terapije?

Zelo rad hodi na jahanje. Pri njemu težko opišeš doživljanje, on nikoli ne opisuje tega, kar doživlja. Ampak pa vedno komaj čaka, da bo prišel sem. Že kak dan prej sprašuje, kdaj bova šla.

Kakšni učinki terapije se kažejo pri njemu?

Hm. Po terpiji, po jahanju je zelo utrujen. Boljše komunicira, na splošno. Sploh v zadnjem letu je boljša komunikacija, bolj poslušaj, prej sploh ni komuniciral. Zdaj pa, tudi odgovarja na vprašanja, kar prej ni delal.

Pa se to kaže na splošno v vseh socialnih interakcijah?

Bolj v družini, no. Med družinskimi člani se najbolj vidi.

Kaj pa motorika?

Z motoriko nima težav, tako da tudi izboljšanja ni. Nima kje biti izboljšanje.

Pa govor?

Govor pa ma probleme, ja. Ima lažje govorno motnjo, tako ima napisano v opisu njegovih problemov. On se, težje se izraža, recimo da bi povedal, kaj misli. Da je lačen že pove, svoja čustva pa težko opiše.

Pa se je to kaj izboljšalo zdaj, odkar obiskuje terapijo?

Zdaj govori bolj v stavkih. Ne vem, a je to samo od tega odvisno ali še od drugih stvari. Ker z njim tudi doma veliko delamo.

Kaj pa glede motivacije?

S tem tudi ni bilo problemov, tako, da ne vidim neke spremembe.

Ste dobili kake feedbacke iz šole?

Pri njemu ni akademskega problema, on noče sodelovat, to je pri njemu največji problem. Ko mu dajo kakšne kontrolke, jih noče rešit. Če gre oči z njim, vse reši prav, če pa je sam pa ne, ker ma tudi ADHD, ma probleme s koncentracijo. To ne vem, če bi rano lahko rekla da se je izboljšala koncentracija, je pa bolj pripravljen sodelovat. Bolj poslušša.

Ali ima kakšne stereotipne gibe?

Prav gibe ne, glasove spušča.

Tudi, kadar je na konju?

Tudi, ja. Ampak takrat so bolj takšni glasovi, da mu je fajn. Glasovi ugodja, ali kako bi rekla temu.

Torej kot največji pozitivni učinek se vam zdijo socialne spretnosti.

Socialne spretnosti, ja. Sploh, zdaj sta sama z Nastjo (terapevtka), prej je bila vedno še vodnica konja zraven, zdaj sta pa sama in to se mu zelo imenitno zdi. Si je skoz želel, da sta sama. Da je več jahanja, kot terapije.

Ali mi lahko malo bolj opišete to izboljšavo socialnih spretnosti?

Hm. Da se recimo, bolj je pri stvari. Bolj sodeluje pri družinskih opravilih. To so take male stvari. Ko smo recimo šli v kino, je dve uri lahko pri miru sedel, kar prej ni bilo možno. Da ni vstajal, hodil na stranišče, ampak je zdržal cel film. To mislim, da je kar posledica te terapije, no. Pri vseh stvareh je bolj noter, bolj sodeluje. Si zapomni, kdaj ma kdo rojstni dan, sodeluje pri na primer sajenju paradižnika, sva skupaj sadila. Prej ga to sploh ni zanimalo. Pa je z nami zraven za mizo pri večerji in nam odgovarja, če ga kaj vprašamo. Prej nas je znal tudi ignorirati, zdaj se to ne dogaja več tako pogosto.

Kakšno vlogo menite, da ima konj v njegovem življenju?

Pri njih je to zelo težko reči. Mogoče to, kar je tudi zelo velika sprememba, ta njegov odnos do živali. Doma imamo mačka, ki ga je prej čisto ignoriral, zdaj pa ga zazna, ga poboža. Konj mu je..rad ga ima, no. Ni ga strah več toliko. Prej ga je bilo zelo strah psov. Zdaj se je to tudi malo zmanjšalo, nič več ne zavpije, če ga vidi.

Konjev se pa ni bal?

Ne, to nikoli. Samo psov.

Kaj pa senzorična občutljivost? Je občutljiv na to?

Ja, zvokov glasnih ga je strah. Če je v nekem prostoru glasnem. Pa ne zmeraj, če je bolj napet, ga zvoki zmotijo.

Kaj p če konj zahrza?

Ne, to ga pa ne zmoti. Ampak pomoje zato, ker je rad na konju. Ker se na konju dobro počuti in takrat ga potem zvoki ne zmotijo toliko.

Kaj pa odnos do konja v primerjavi z odnosom do terapevtke?

Zdaj z Nastjo je zelo povezan, bolj kot s prejšnjo terapevtko. Pri njih je zelo pomembno, da ga človek začuti. Se mi zdi, da sta se z Nastjo zelo ujela. Že od prvega srečanja.

A konj je pa že skozi obe leti isti?

Ne, Pepa (zdajšnji terapevtski konj) je v bistvu že tretja.

Pa je kakšna razlika, kako se obnaša do različnih konj?

Ja, tisti prejšnji konj je bil zelo živahen, Pepa je bolj mirna. Se ne vznemiri za vsak njegov gib. Prejšnji konj, Bolero, se je vzemiril ob vsakem gibu. Se je pa rabil navaditi, prej je bilo skoz Bolero, Bolero, zdaj pa se je kar navadi.

Se ukvarja še s kako drugo dejavnostjo?

Ja, rad smuča, plava ... tudi flavto igra.

Kaj pa mu je ljubše?

Sigurno najraje jaha. Najbolj se sprosti tukaj, konj ga pomiri.

Obiskujete še kakšno drugo obliko terapije?

Pri nas nimamo dobro urejenega sistema za avtiste. Blaž bi na primer, pri njemu bi bilo nujno potrebno, da bi 3x na teden hodil k logopedu, pa mu tega ne omogočijo. Hodili smo v Celje, na neke delavne skupine, kjer naj bi se učili komunikacije. Floortime terapija. Skozi igro naj bi se otrok naučil obnašati. Ampak, če ti nekam pripelješ otroka in ti vsakič povejo, kako je nemogoč..zakaj ga potem sploh vozim tja? Pa zelo je bilo drago..izkoriščali so nas malo, no. Za zaključno srečanje so šli v kino in mi smo mogli plačat karto, to itak, pa še plus terapevtsko uro, ko so oni tam z otroci v kinu sedeli. Tako da jahanja ne zamenjamo.

Ste že slišali za psa pomočnika?

Sem že slišala za njih, ampak ne vem, kje bi se to dobilo. Mogoče bi to tudi kdaj poskusili, mogoče tudi zaradi izziva. Blaž ima visoko funkcionalni avtizem, tako, da se z njim da delati. Kje pa bi se to dobilo?

Trenutno se en kuža šola v Sloveniji. Lahko pa vam dam kontakt ambasadorjev nasmeha, oni se ukvarjajo tudi z aktivnostmi s psi, če bi vas zanimalo.

Ja, prosim.

No, najbolj so me zanimali pozitivni učinki terapije s konji. Vi bi torej izpostavili socialni vidik?

Ja, najbolj to, ja. Pa samozavest. Avtisti imajo zelo nizko samopodobo. In v bistvu, za kasneje je to pri njih največji minus, ker si manj upajo, ker imajo tako nizko samopodobo. In samozavest se je Blažu zelo dvignila odkar hodiiva sem, sploh odkar sta z Nastjo sama, da ni več potrebna vodnica konja. Se mu dobro zdi, da lahko konja sam obvlada, to mu da neko..neko notranjo moč, no. Mu pomaga.

Mu pomaga konj ali Nastja?

Mislim, da obadva. Pri njih je težko vedeti, ker nič ne izrazi z besedami. Reče, da je bilo fino, da bi še šel, ampak ne opiše, kaj točno mu je bilo fino. Ampak je zelo pomembno, da e s terapevtom tudi ujameta. Jaz zdaj, odkar Nastja dela z njim, vidim večji napredek, kot prej, ko je imel drugo terapevtko.

Intervju E

- Starost djeteta

13 godina

- Gdje ste saznali za oblik terapije sa životinjom?

U Udruzi Andeli, preko jedne majke koja je već imala terapijskog psa. Došla sam na predavanje Centra za rehabilitaciju Silver iz Zagreba.

- Koliko dugo ste (bili) u toj terapiji?

U terapiji smo već 5 godina

- O kojoj se životinji radi?

Radi se o psu, labradoru, ženka. Zove se Vita

- Kako bi opisali djetetovo doživljavanje terapije?

Frane je na prvi pogled i kontakt bio oduševljen, radostan, stalno je išao za njom. Kuda god Vita, tu i on. Nakon nekog vremena je došla faza kad je baš i nije doživljavao (pasivno), a sad su već 3,4 godine kao najbolji prijatelji

- Kakav utjecaj se pokazuje? (pod pitanja: socijalne funkcije, motorika, govor, motivacija, stereotipni pokreti, feedback iz škole ...)

Socijalne funkcije su mu se poboljšale, lakše ostvaruje kontakt s ljudima i drugim životinjama. Dok nije došla Vita bio mu je problem hodati (od vrata stana do vrata auta je bilo najduže), a sad bez problema hoda na duže staze. Jako je bio loš što se tiče senzorne integracije, nije se volio maziti, dodirivati plišane igračke, volio je jako grube i čvrste dodire, a sad je puno nježniji, kako s Vitom, tako i s nama u kući i s igračkama... Motorika mu je jako loša, fine motorike gotovo i nema, ali je uzrok toga njegova slabovidnost. Motivacija mu je najviše za govor. Naučio ju je zvati i davati joj neke osnovne zapovijedi kao npr. „Vita, dođi, hajdemo, digni se...“ Manje su mu izraženi stereotipni pokreti, ali su još uvijek prisutni. Ne vodimo Vitu s njim u školu, a li učiteljice kažu da je vidno da je napredovao.

- Kakav je vaš stav o životinji pomoćniku? (sažaljevanje, pozitivno...)

Moj stav o Viti je više nego pozitivan, postala nam je kao član obitelji.

- Kakvu ulogu ima terapijska životinja za vaše dijete?

Nisam imala velika očekivanja. Nabavili smo Vitu samo kako bi on imao nekog baš za sebe-da mu bude prijatelj, za utjehu, druženje... To nam je Vita i pružila. Kad je jako nervozan i plače, ona je u sekundi pored njega, liže ga i ne pomiče se od njega... Stvarno su kao najbolji prijatelji. Ne mogu zamisliti život bez Vite ☺

9.2. ODPRTO KODIRANJE

Intervju A

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
A1	sem specialna pedagoginja	Specialna pedagoginja	izobrazba
A2	najprej začela v društvu Tačke pomagačke(A2)	Tačke pomagačke	izobrazba
A3	potem pa sem pred približno petimi leti prišla k ambasadorjem Nasmeha	Ambasadorji nasmeha	izobrazba
A4	da se jih podaja po rokah in da to živalim, morskemu prašičku na primer ne predstavlja stresa.	Podajanje po rokah kot stres za žival	Slabosti pomoči z živalmi
A5	Pri malih glodavcih	Prevelik stres lahko	Slabosti pomoči z živalmi

	namreč prevelik stres, povišanje srčnega utripa, lahko povzroči smrt živali.	povzroči smrt živali	
A6	z delovnimi terapevti,	Delovni terapevti	Sodelovanje s strokovnjaki
A7	socialno delavko v VDCju	Socialna delavka	Sodelovanje s strokovnjaki
A8	nevrologi	Nevrolog	Sodelovanje s strokovnjaki
A9	psihologi	Psiholog	Sodelovanje s strokovnjaki
A10	celotno zdravstveno osebje	Zdravstveno osebje	Sodelovanje s strokovnjaki
A11	fizioterapevtka	Fizioterapevtka	Sodelovanje s strokovnjaki
A12	Z avtisti delam aktivnosti	Aktivnosti z avtisti	Terapevtski pristop
A13	Vsi so nad 25 let	Nad 25 let	Starost uporabnikov
A14	sva s psico prišli v prostor in tisti, ki so se nama želeli pridružiti, so se, saj jih je imelo nekaj močan strah pred psi	Zmanjševanje straha pred psi	Potek terapije
A15	en od uporabnikov ugriznil psičko do krvi	Ugriz psa do krvi	Negativna izkušnja
A16	z laježem na ukaz	Lajež na ukaz	Terapevtski pristop
A17	imajo strah pred gobcem	Strah pred gobcem	Slabosti pomoči z živalmi
A18	pri avtistih je tako, da če jih pes polize, je lahko zopmo	Odklon na slino	Slabosti pomoči z živalmi
A19		Božanje mokrega psa kot senzorični izziv	Prednosti pomoči z živalmi
A20	je prvič navezal očesni kontakt, sicer ne z mano, ampak s psom	Očesni kontakt s psom	Pozitivni učinki
A21	En fant se je začel pogovarjati v celih stavkih, tudi s psom	Pogovor v celih stavkih	Pozitivni učinki
A22	s pomočjo psa odvadili kave	Odvajanje od kave	Pozitivni učinki
A23	Ko pa je imel psa na povodcu, smo šli lahko mimo kavarne	S psom mimo kavarne	Pozitivni učinki
A24	stik z očmi	stik z očmi	Pozitivni učinki
A25	govor se razvije	Razvoj govora	Pozitivni učinki
A26	pa potrpežljivost	Razvoj potrpežljivosti	Pozitivni učinki
A27	Zato so aktivnosti v skupini fajn, ker se more naučiti počakati na vrsto	Razvoj potrpežljivosti ob čakanju na vrsto	Pozitivni učinki
A28	Pri tistih, ki so zelo posesivni je lahko nevarno za psa	Posesivnost nevarna za psa	Tveganja pomoči z živalmi
A29	za vodnika	Nevarnost za vodnika	Tveganja pomoči z živalmi
A30	ali pa za osebje	Nevarnost za osebje	Tveganja pomoči z živalmi
A31	pri tistih, ki sploh niso marali hoditi in se gibati, so s psom šli na sprehod ker jim je bila to taka motivacija	Motivacija za sprehod	Pozitivni učinki
A32	Tudi bistveno manj so se pritoževali, da morajo iti,	Manj pritoževanja	Pozitivni učinki

	pač šli so.		
A33	Pri nekaterih, ki sploh nismo vedeli, da imajo toliko kognitivnega spomina, so si do naslednjič zapomnili vse, kar smo delali	Izboljšanje kognitivnega spomina	Pozitivni učinki
A34	je obnovil cel pogovor, kaj smo se pogovarjali	Zmožnost obnoviti pogovor	Pozitivni učinki
A35	vodljivost skupine je bila bistveno boljša	Boljša vodljivost skupine	Pozitivni učinki
A36	Vodja skupine je rekla, da je tudi med tednom samo življenje skupine potekalo bistveno lažje, po tem ko sva s psico začeli obiskovati skupino	Lažje življenje skupine med tednom	Pozitivni učinki
A37	Pri ježu so najprej zmrznili, potem pa jim je bil jež prijeten	Stik z ježem	Uporabnikovo doživljanje
A38	Večina avtistov s katerimi sem delala ima težave z mehкими stvarmi.	Težave z mehкими stvarmi	Uporabnikovo doživljanje
A39	Činčila jim je predstavljala bistveno večjo težavo za pobožat kot pa jež	Stik s činčilo	Uporabnikovo doživljanje
A40	Ježa so čisto lepo lahko..dali so ga na roko in ga z drugo roko pobožali po bodicah	Božanje ježa	Uporabnikovo doživljanje
A41	Pri činčili so imeli večjo težavo, saj je senzorno bistveno bolj močna	Božanje činčile	Uporabnikovo doživljanje
A42	Pri tistih, ki so manj samozavestni, večji kot je pes, ki ga »obvladajo«, bolj se jim dvigne samozavest	Dvig samozavesti zaradi velikosti psa	Prednosti pomoči z živalmi
A43	Pri malih živalih pa je velik vpliv na samokontrolo	Izboljšana samokontrola	Pozitivni učinki
A44	saj se morajo kontrolirati, da ne stisnejo preveč	Kontrola stiska	Pozitivni učinki
A45	da nimajo hitrih gibov	Zadrževanje hitrih gibov	Pozitivni učinki
A46	da nimajo svojih tikov	Zadrževanje tikov	Pozitivni učinki
A47	Presenečeni smo bili, da jih je par uspelo same sebe zadržati, da dokler je imel žival v naročju, ni imel tikov, da je ne bi prestrašil	Zadrževanje tikov, dokler je žival v naročju	Pozitivni učinki
A48	Žival je povod, da so se pomirili	Žival kot povod za pomiritev	Prednosti pomoči z živalmi
A49	tudi uro po aktivnosti, ko ni bilo več živali zraven,	Boljša pozornost tudi po aktivnostih	Pozitivni učinki

	je bila njihova pozornost		
A50	efektivnost	Boljša efektivnost	Pozitivni učinki
A51	koncentracija veliko boljša	Boljša koncentracija	Pozitivni učinki
A52	Lažje jih je bilo usmerjati, saj so bili po aktivnostih zelo zmatrani	Lažje usmerjanje	Pozitivni učinki
A53	Presenetljivo mi je tudi to, da me zdaj pol leta ni bilo pri njih, pa me na cesti prepoznajo, me vprašajo, kdaj spet prideva.	Prepoznavanje na cesti	Pozitivni učinki
A54	V bistvu je tako, da vse, kar so hoteli meni povedati, so povedali psu	Govorjenje psu	Prednosti pomoči z živalmi
A55	vsak od članov skupine ulegel na psa in poslušal njegov srčni utrip in mu je lahko povedal, kaj mu je bilo tisti dan najbolj hudo oziroma kaj mu je bilo najbolj všeč	Deljenje slabih in dobrih stvari s psom	Prednosti pomoči z živalmi
A56	Tako si slišal tudi kako tako stvar, da mu ni bil všeč odnos osebja, da ga je kdo od zaposlenih razjezil, ker ni upošteval njegove želje	Delitev nezadovoljstva glede osebja s psom	Prednosti pomoči z živalmi
A57	Presenečeni smo bili, koliko imajo v bistvu razdelano, kaj si želijo in kaj ne	Spoznanje o razdelanih željah uporabnikov preko razlaganja psu	Prednosti pomoči z živalmi
A58	Zatožili so nas psu	zatoženi psu	Prednosti pomoči z živalmi
A59	moramo vedeti, da niso vsi naklonjeni živalim	Nenaklonjenost živalim	Slabosti terapije z živalmi
A60	sem pol leta delala na tem, da se psa nista več bala	Premagovanje strahu	Potek terapije
A61	da smo se mu pridružili	Pridruževanje psu	Potek terapije
A62	in ga pobožali	Božanje psa	Potek terapije
A63	Bile so prednosti na sprehodih, da niso več rabili iti na drugo stran ceste, ko so videli psa	Brez prečkanja ceste, ko zagledajo psa	Pozitivni učinki
A64	mama je poročala, da ni več postal avtoagresiven, ko so v kampu srečali psa	Brez avtoagresivnosti	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
A65	Same prednosti pa so, da se navajajo na senzoriko	Navajanje na senzoriko	Prednosti pomoči z živalmi
A66	in se tudi njihova senzorika bistveno bolj utrjuje	Utrjevanje senzorike	Prednosti pomoči z živalmi
A67	ker je vonj psa	Navajanje na vonj psa	Prednosti pomoči z živalmi
A68	Jih polize	Navajanje na to, da jih pes polize	Prednosti pomoči z živalmi

A69	izzivamo jih na ta način, da jim damo priboljške med prste na nogah	Dajanje priboljškov med prste na nogah	Terapevtski pristop (podkategorija: navajanje na senzorične občutke)
A70	jim kuža z jezikom izbrska te priboljške	Pes izbrska priboljške z jezikom	Terapevtski pristop (podkategorija: navajanje na senzorične občutke)
A71	ali pa priboljšek stisnejo v pest	Stiskanje priboljška v pesti	Terapevtski pristop (podkategorija: navajanje na senzorične občutke)
A72	Enkrat sem prišla z miniaturno pujso in en fant je odreagiral tako, da je takoj pritekel, jo objel, bila mu je blazno všeč	Objemanje pujse	Prednost pomoči z živalmi
A73	Vsi smo bili presenečeni, saj je mama rekla, da ima težavo z dotiki	Reševanje težav z dotiki	Prednost pomoči z živalmi
A74	Uporabniki lahko postanejo zelo posesivni	posesivnost	Tveganja pomoči z živalmi
A75	razvije se tekmovalnost, ki ni več zdrava	Nezdrava tekmovalnost	Tveganja pomoči z živalmi
A76	Tekmujejo, kdo bo žival prvi objel	Nezdrava tekmovalnost	Tveganja pomoči z živalmi
A77	ji prvi dal priboljšek	Nezdrava tekmovalnost	Tveganja pomoči z živalmi
A78	kdo bo največ časa z njo	Nezdrava tekmovalnost	Tveganja pomoči z živalmi
A79	Slabost je lahko tudi, če kdo ne mara živali	Nenaklonjenost živalim	Slabost pomoči z živalmi
A80	Ali pa, če je prisoten pretiran strah	Pretiran strah	Slabost pomoči z živalmi
A81	Slabost je tudi, če ima kuža slab dan, pač ne moremo na terapijo	Slab dan psa	Slabost pomoči z živalmi
A82	Ali, pa če imajo uporabniki slab dan saj so lahko potem nevarni tako za kužka	Nevarnost za psa	Tveganja pomoči z živalmi
A83	Ali zame	Nevarnost za vodnika psa	Tveganja pomoči z živalmi
A84	Enkrat se mi je zgodilo, da me je bil en od uporabnikov tako vesel, da me je tako objel, da sem imela pri rebrih otekline	Oteklina zaradi objema	Negativna izkušnja
A85	In ker me je bolelo, je bila psica čisto prestrašena in nismo mogli izvesti ure	Prestrašenost psice	Negativna izkušnja
A86	Avtisti nimajo občutka in lahko tudi psa premočno stisnejo	Premočen stisk živali	Tveganja pomoči z živalmi
A87	V Sloveniji jih še nimamo, razen ta, ki se šola	V Sloveniji en pes v procesu šolanja	Pes pomočnik
A88	Ko sem bila v Teksasu, tam jih imajo pa veliko, so poročali o zelo zelo dobrih rezultatih	Dobri rezultati iz Teksasa	Pes pomočnik

A89	je problem, da so ti psi zelo zelo zelo dragi	Dragi psi pomočniki	Pes pomočnik
A90	družine z avtisti takšnega psa enostavno ne morejo privoščiti.	Nezmožnost privoščiti si psa pomočnika	Pes pomočnik

Intervju B

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
B1	Po stroki sem diplomirana univerzitetna pedagoginja in sociologinja kulture	Diplomirana univerzitetna pedagoginja in sociologinja kulture	izobrazba
B2	formalno zaključila naš slovenski izobraževalni program	Slovenski izobraževalni program	izobrazba
B3	z dodatnim usposabljanjem na Švedskem in v Avstriji	Dodatno usposabljanje na Švedskem in v Avstriji	izobrazba
B4	Dejansko uporabljamo celostni timski pristop	Celostni timski pristop	Sodelovanje s strokovnjaki
B5	da za vsakega uporabnika posebej naredimo mrežo strokovnjakov, s katerimi on že sodeluje oziroma, ki ga že imajo v obravnavi	Mreža strokovnjakov, ki sodelujejo z uporabnikom	Sodelovanje s strokovnjaki
B6	Pri avtistih imamo običajno sodelovanje z logopedom	logoped	Sodelovanje s strokovnjaki
B7	s specialnim pedagogom	Specialni pedagog	Sodelovanje s strokovnjaki
B8	v kolikor obiskujejo kakšna psihološka svetovanja pa tudi s psihologi.	psiholog	Sodelovanje s strokovnjaki
B9	Pripravimo individualiziran program za vsakega uporabnika posebej	Individualiziran program	Načrtovanje terapije
B10	Ta program se pripravlja v sodelovanju s strokovnjaki	Pripravljanje programa v sodelovanju s strokovnjaki	Načrtovanje terapije
B11	Starši nam prinesejo dokumentacijo	Dokumentacija staršev	Načrtovanje terapije
B12	če nam kaj ni jasno, potrebujemo dodatno razlago ali pa posvet, kontaktiramo strokovnjaka, na primer psihologa, specialnega pedagoga sami	Kontaktiranje strokovnjakov	Načrtovanje terapije

B13	Potem naredimo individualiziran program	Individualiziran program	Načrtovanje terapije
B14	v katerem so določeni globalni cilji, operativni cilji.	Globalni in operativni cilji	Načrtovanje terapije
B15	Potem si vsako uro zasnujemo sami	Samostojno snovanje ure	Načrtovanje terapije
B16	razen, kadar imamo resnično tesno sodelovanje, če gre za kakšno težjo problematiko	Tesno sodelovanje	Načrtovanje terapije
B18	da poskušamo poenotiti pristop v celoti, tudi vsebinsko, kaj ure obsegajo	Celostno poenotenje pristopa	Načrtovanje terapije
B19	Da ne dela vsak zase, na svojem področju, ampak da imamo res isto metodologijo	Ista metodologija	Načrtovanje terapije
B20	Oziramo se na to, kaj vsak posameznik potrebuje	Definiranje ciljev	Načrtovanje terapije
B21	Seveda imajo pri tem besedo tudi starši, saj oni poznajo svojega otroka	Sodelovanje s starši	Načrtovanje terapije
B22	Želimo si izboljšati njegovo kvaliteto življenja, da zna funkcionirati v vsakodnevem življenju	Izboljšanje kvalitete življenja uporabnika	Načrtovanje terapije
B23	Cilje definiramo tako, da se osredotočamo na celoten kontekst	Definiranje ciljev glede na kontekst	Načrtovanje terapije
B24	okoli konjev pa potem mi zastavimo tiste cilje, za katere menimo, da bodo preko njih dosegali tudi širše splošne cilje v vsakodnevem življenju	Definiranje ciljev v zvezi s konji	Načrtovanje terapije
B25	Štirje avtisti	Štirje avtisti	Število uporabnikov z MAS
B26	dva z aspergerjevim sindromom	dva z aspergerjevim sindromom	Število uporabnikov z MAS
B27	Najmlajši je star 5 let	Najmlajši 5 let	Starost uporabnikov
B28	najstarejša pa je najstnica, stara 16 let	Najstarejša 16 let	Starost uporabnikov
B29	čisto odvisno od posameznika	Odvisno od posameznika	Potek terapije
B30	Prva ura zagotovo ne bo izgledala tako, da bo pristala na konjskem hrbtu	Postopno navajanje na konja	Terapevtski pristop
B31	če se bo otrok dobro počutil in se sprostil, bo	Doseganje sproščenosti za lažjo komunikacijo	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)

	z njim lažje začeti komunikacijo		
B32	komunikacija pa je tisto, kar najbolj zasledujemo pri otrocih z avtizmom	Zasledovanje komunikacije	Terapevtski pristop (podkategorija:komunikacija)
B33	kako vzpostaviti neko dobro komunikacijo	Trud vzpostaviti dobro komunikacijo	Terapevtski pristop (podkategorija:komunikacija)
B34	kako doseči, da bo otrok začel z neko izmenjavo sporočil	Trud doseči izmenjavo sporočil	Terapevtski pristop (podkategorija:komunikacija)
B35	poslušal navodila	Trud doseči poslušanje navodil	Terapevtski pristop (podkategorija:komunikacija)
B36	začel komunicirati	Trud doseči začetek komunikacije	Terapevtski pristop (podkategorija:komunikacija)
B37	Mi smo začeli z desenzibilizacijo na mačke	Desenzibilizacija mačk	Potek terapije
B38	začelo se je tako, da smo poskušali jo prepričati, da mačka ni nevama	Premagovanje strahu	Potek terapije
B39	Vsako uro se je mački malo bolj približala	Približevanje mački	Potek terapije
B40	Običajno se terapevtske ure začnejo z oskrbo konja	Običajno začetek ure z oskrbo konja	Potek terapije
B41	pri avtistih pa stvar obnemo	Pri avtistih konec z oskrbo konja	Potek terapije
B42	Konje skupaj odpeljemo v jahalnico	konji v jahalnico	Potek terapije
B43	otrok se giba in konj se giba	Gibanje otrok in konj	Potek terapije
B44	vodnik konja vodi konja po jahalnici,	Vodenje konja	Potek terapije
B45	terapevt pa je z otrokom.	Otrok s terapevtom	Potek terapije
B46	Pomembno je, da otrok ne doživlja konja kot nekoga, ki bi ga ogrožal	Pomembno je doživljanje konja kot ne ogrožajočega	Potek terapije (podkategorija:uporabnikovo doživljanje terapije)
B47	ampak, da vzpostavi zanimanje	Pomembna je vzpostavitev zanimanja	Potek terapije (podkategorija:uporabnikovo doživljanje terapije)
B48	Tako se lahko srečujemo v jahalnici,	Srečevanje v jahalnici	Potek terapije
B49	srečanja so čedalje pogostejša	Pogostejša srečanja	Potek terapije
B50	Čakamo, da bo otrok pripravljen se dotakniti konja in to lahko traja tudi več srečanj	Čakanje na pripravljenost otroka na kontakt s konjem	Potek terapije
B51	Potem treniramo vsak segment posebej	Treniranje segmentov	Potek terapije
B52	Treniramo kako iti po stopničkah, da se bo lahko povzpela na konjev hrbet	Vzpenjanje na stopničke	Potek terapije

B53	nekajkrat se konja le dotakne, poboža	Dotik konja	Potek terapije
B54	še le nato konja zajaha	Jahanje konja	Potek terapije
B55	ko se konj začne gibati, se otrok umiri	Umiritev otroka	Prednosti pomoči z živalmi
B56	utihne	Otrok utihne	Prednosti pomoči z živalmi
B57	in v veliki večini primerov nasmehne.	Nasmeh otroka	Prednosti pomoči z živalmi
B58	To je običajno prvi nasmeh, ki ga ti kot terapevt vidiš	Prvi nasmeh	Prednosti pomoči z živalmi
B59	Njihov nasmeh je znak, da se dobro počutijo	Nasmeh znak dobrega počutja	Otrokovo doživljanje
B60	V času, ko konj hodi, običajno otroci nimajo stereotipnih gibov	Ni stereotipnih gibov med gibanjem konja	Prednosti pomoči z živalmi
B61	se ne oglašajo	Brez oglašanja otrok med gibanjem konja	Prednosti pomoči z živalmi
B62	Če pa že, so to glasovi ugodja	Glasovi ugodja med gibanjem konja	Otrokovo doživljanje
B63	Na začetku mogoče 3-5 minut	Na začetku 3-5 minut na konju	Potek terapije
B64	potem pa ta čas raztegujemo do 20 minut	Do 20 minut na konju	Potek terapije
B65	Odvisno tudi od tega, kaj si želimo, ali krepitev pozornosti	Krepitev pozornosti	Potek terapije (podkategorija: potek odvisen od)
B66	koncentracije	koncentracija	Potek terapije (podkategorija: potek odvisen od)
B67	odziva na naše reakcije	Odziv	Potek terapije (podkategorija: potek odvisen od)
B68	izvajamo vaje, ko mora na primer otrok posnemati različne položaje, ki jih vidi na sliki	Posnemanje položajev	Potek terapije
B69	posnemati gibe	Posnemanje gibov	Potek terapije
B70	zvoke	Posnemanje zvokov	Potek terapije
B71	Želimo si, da se te vaje navezujejo na konje, na simbole iz konjskega sveta	Simboli iz konjskega sveta	Potek terapije
B72	Lahko se učimo utrjevanje barv	Utrjevanje barv	Potek terapije
B73	Rdeče jabolko	Utrjevanje barv	Potek terapije
B74	Oranžen korenček	Utrjevanje barv	Potek terapije
B75	utrjevanje črk	Utrjevanje črk	Potek terapije
B76	ogromno stvari, ki jih povežemo s konji in s tem utrjujemo tudi ostale kognitivne sposobnosti otroka	Povezovanje s konji za utrjevanje kognitivnih sposobnosti otroka	Prednosti pomoči z živalmi
B77	zagotovi so konji tisti, ki otroke motivirajo	Konj kot motivacija	Prednosti pomoči z živalmi
B78	Mi pri avtistih delamo tako, da na koncu	Na koncu odpeljejo konja	Potek terapije

	odpeljejo konja		
B79	ga razsedljajo	Razsedljanje konja	Potek terapije
B80	in očistijo	Čiščenje konja	Potek terapije
B81	zaključimo terapijo v tišini	Zaključek v tišini	Potek terapije
B82	da se otrok umiri na konjskem hrbtu	Umiritev na konjskem hrbtu	Potek terapije
B83	se uleže	Ležanje	Potek terapije
B84	se sprosti	Sprostitev ob koncu ure	Potek terapije
B85	da ima občutek, da se od njega nič ne pričakuje	Brez občutka, da se od njega nekaj pričakuje	Potek terapije
B86	ob koncu ure je pa fino, da se otrok res sprosti	Sprostitev ob koncu ure	Potek terapije
B87	se čuti sprejetega takšnega, kot je	Počutiti se sprejetega	Prednosti pomoči z živalmi
B88	da lahko je lahko s konjem na svoj način,	Svoj način s konjem	Prednosti pomoči z živalmi
B89	da najde ugodje, ki mu ga konj ponuja	Iskanje ugodja	Prednosti pomoči z živalmi
B90	Toplino	Toplina	Prednosti pomoči z živalmi
B91	mehkobo,	mehkoba	Prednosti pomoči z živalmi
B92	posebne zvoke kot so dihanje, utrip srca...	Posebni zvoki	Prednosti pomoči z živalmi
B93	Zanimivo je, da se avtistu po prvih desetih minutah, ko ga pustiš bolj pri miru, ko se konj giba, tudi avtist začne govoriti	Govorjenje ob gibanju konja	Prednosti pomoči z živalmi
B94	odgovarja na tvoja vprašanja	Odgovarjanje na vprašanja ob gibanju konja	Prednosti pomoči z živalmi
B95	Pogoj je seveda, da imamo njegovo pozornost	Pogoj je pozornost	potek terapije
B96	V prvih nekaj urah je zagotovo nesmiselno začeti s takšno vajo	Nesmiselnost vaje v prvih urah	potek terapije
B97	saj je toliko novega, da se otrok sigurno ne bo skoncentriral na terapevta	Nekoncentriranje na terapevta	potek terapije
B98	Tako, da začnemo pravi pogovor z njim vzpostavljati šele po prvih nekaj urah	Vzpostavljanje pogovora po nekaj urah	potek terapije
B99	Fino je, če enkrat tedensko	Enkrat tedensko	Pogostost srečanj
B100	Vse, kar je manjkrat, je kar prevelik časovni interval vmes	Prevelik časovni interval	Pogostost srečanj
B101	Pri nas je pogosto tako, da uporabniki, ki začnejo, kar ne nehajo	Pogosto brez prenehanja	Čas obiskovanja terapije
B102	Potem preidejo v	Prehod v športno jahanje	Čas obiskovanja terapije

	športno jahanje za osebe s posebnimi potrebami	za osebe s posebnimi potrebami	
B103	Običajno ne zaključujejo tako, da bi se nehali ukvarjati s konji	Pogosto brez prenehanja	Čas obiskovanja terapije
B104	45 minut	45 minut	Čas obiskovanja terapije (podkategorija: trajanje srečanja)
B105	če ima otrok hude motnje s pozornostjo in koncentracijo tudi manj	Manj kot 45 minut, če so motnje s pozornostjo ali koncentracijo	Čas obiskovanja terapije (podkategorija: trajanje srečanja)
B106	Učinkih so zelo vidni	Vidni učinki	Pozitivni učinki
B107	Dejansko otrok začne bolje komunicirat	Boljša komunikacija	Pozitivni učinki
B108	se bolj skoncentrira	Boljša koncentracija	Pozitivni učinki
B109	je bolj pozoren na stvari	Boljša pozornost	Pozitivni učinki
B110	Po nekaj mesecih lahko terapijo obmemo	Obrat terapije po nekaj mesecih	Potek terapije (podkategorija: obrat terapije)
B111	da terapevtske ure ne začne na konjskem hrbtu temveč lahko začne s samim pripravljanjem konja	Začetek s pripravljanjem konja	Potek terapije (podkategorija: obrat terapije)
B112	in je sposoben biti 15, 20 minut ob konju pri miru, kar je na začetku povsem nemogoče	Sposobnost biti 15, 20 minut pri miru	Pozitivni učinki
B113	To, da po nekaj mesecih lahko obmemo strukturo ure, nam je velik uspeh	sprememba strukture ure kot velik uspeh	Potek terapije (podkategorija: obrat terapije)
B114	Tako da vidi, da ni sam, da je odgovoren tudi za konja	Odgovornost do konja	Prednosti pomoči z živalmi
B115	da se nauči tudi teh socialnih interakcij	Učenje socialnih interakcij	Pozitivni učinki
B116	S terapevtom in vodnikom konja se sigurno izboljša	Izboljšanje socialne interakcije z vodnikom konja in terapevtom	Pozitivni učinki
B117	Otrok ve, kdo je kdo	Prepoznavanje ljudi	Pozitivni učinki
B118	nas pokliče po imenu	Poklic po imenu	Pozitivni učinki
B119	opazi, če je menjava v timu	Zavedanje menjave tima	Pozitivni učinki
B120	če je kdo odsoten	Zavedanje odsotnosti	Pozitivni učinki
B121	če je zraven neznana oseba	Zavedanje neznanih oseb	Pozitivni učinki
B122	Učimo ga, da povpraša po imenu	Učenje povpraševanja po imenu	Terapevtski pristopi
B123	osnovne vljudnostne faze hvala, prosim	Učenje osnovnih vljudnostnih fraz	Terapevtski pristopi
B124	Seveda spet odvisno od primera	Odvisno od posameznika	Terapevtski pristopi
B125	Ker tukaj ne gre samo za delo na konjskem hrbtu	Ne le delo na konju	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B126	ampak je ogromno	Možnosti tudi ob konju	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)

	možnosti tudi ob konju		delo ob konju)
B127	Da otroci vodijo konja	Vodenje konja	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B128	da rešujejo naloge, ki so na tleh	Reševanje nalog na tleh	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B129	da hodijo s konjem od ene postaje do druge postaje	Vodenje konja od postaje do postaje	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B130	da imajo kakšne spretnostne poligone	Spretnostni poligoni	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B131	kako prepeljati konja skozi labirint, ki ga postavimo v jahalnici	Peljati konja skozi labirint	Potek terapije (podkategorija: delo ob konju)
B132	tudi komunikacija se izboljša	Izboljšanje komunikacije	Pozitivni učinki
B133	otroci dejansko začnejo komunicirati	Začetek komunikacije	Pozitivni učinki
B134	Ne samo z nami, tudi od staršev so pozitivni odzivi.	Pozitivni odzivi staršev	Pozitivni učinki
B135	tudi motorične sposobnosti se izboljšujejo	Izboljšanje motoričnih sposobnosti	Pozitivni učinki
B136	Ravnotežje	Ravnotežje	Pozitivni učinki
B137	Pri avtistih je ravnotežje pogosto problem in z jahanjem se lahko precej izboljša.	Izboljšanje ravnotežja z jahanjem	Pozitivni učinki
B138	Koordinacija tudi	koordinacija	Pozitivni učinki
B139	Da zaznava različne zvoke iz prave smeri	Zaznavanje zvokov iz prave smeri	Pozitivni učinki
B140	da se odziva na prave dražljaje	Odzivanje na prave dražljaje	Pozitivni učinki
B141	na senzoričnem področju lahko ogromno naredimo	Izboljšanje senzorične občutljivosti	Pozitivni učinki
B142	ko se preveč odzivajo na zvoke, treniramo, kako se na boljši način lahko odzivamo	Učenje boljšega načina odzivanja na zvoke	Terapevtski pristopi
B145	Potem občutek sprejetosti je zelo pomemben na čustvenem področju	Občutek sprejetosti	Otrokovo doživljanje
B146	Da se počuti, da nam ni vseeno zanj	Občutek, da jim ni vseeno	Otrokovo doživljanje
B147	da ima prijatelje	Občutek, da ima prijatelje	Otrokovo doživljanje
B148	da se zanimamo zanj	Občutek, da se zanimajo zanj	Otrokovo doživljanje
B149	Socialno področje	Izboljšanje na socialnem področju	Pozitivni učinki
B150	kognitivno področje	Izboljšanje na kognitivnem področju	Pozitivni učinki
B151	Pozornost	Pozornost	Pozitivni učinki
B152	koncentracija,	koncentracija	Pozitivni učinki

B153	mišljenje,	mišljenje	Pozitivni učinki
B154	kako recimo povezujejo delčke zgodbe.	Povezovanje zgodbe	Pozitivni učinki
B155	Imamo sličice jabolko, seno, hlev, potem pa otrok poveže v zgodbo	Povezovanje zgodbe	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B156	Kako povezati stavek	Povezovanje stavka	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B157	Kako organizirati gradivo	Organiziranje gradiva	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B158	smiselnost neke zgodbe	Smiselnost zgodbe	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B159	obnoviti zgodbo	Obnovitev zgodbe	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B160	Fino je, ker je to zabaven način	Zabaven način	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B161	da otrok hkrati še jaha, ob pogovoru	Hkratni pogovor in jahanje	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B162	in se hkrati uči	Hkratno učenje	Terapevtski pristopi (podkategorija: učne strategije)
B163	Tudi iz šole dobivamo pozitivne informacije	Pozitivne informacije iz šole	Pozitivni učinki
B164	da pri pouku bolj sodelujejo	Boljše sodelovanje pri pouku	Pozitivni učinki
B165	so dlje časa pozorni	daljša pozornost	Pozitivni učinki
B166	Od staršev izjemni	Izjemni feedbacki staršev	Pozitivni učinki
B167	so zelo zadovoljni	Zadovoljstvo staršev	Pozitivni učinki
B168	ker tudi vidijo ta napredek, kako začne otrok boljše funkcionirati	Viden napredek v funkcionalnosti	Pozitivni učinki
B169	V trenutku, ko se je dotaknila konja, nasmeh	nasmeh	Pozitivni učinki
B170	To je res lepa reakcija, ko vidi, kako je konj mehek, prijeten na otip, si želi še kontakta	Želja po kontaktu	Pozitivni učinki
B171	Dejansko v vseh teh desetih letih, odkar delam na tem področju, se ni še niti enkrat zgodilo, da otrok ne bi bil zainteresiran za konja	Nikoli nezainteresiranost za konja	Negativne izkušnje
B172	Bila je reakcija, da ni želel oprati konjeve brzde, ki jo ima konj v ustih	Odklon do pranja brzde	Negativne izkušnje
B173	ker se jim gabi konjeva slina	Gnus do slina	Negativne izkušnje
B174	pa enega otroka, ki so ga motile dlake v krtači	Odpor do dlak v krtači	Negativne izkušnje
B175	Torej stvari, ki so povezane s čistočo	Stvari povezane s čistočo	Negativne izkušnje
B176	Nič takšnega, kar ne bi premagali	Nič takšnega, kar ne bi premagali	Negativne izkušnje

B177	Imeli smo težavo namestiti čelado otroku na glavo, ker si preprosto niso želeli	Odklon do čelade	Negativne izkušnje
B178	sama si je čepico snela, jo zamenjala s čelado in ni več čutila potrebe po čepici.	Brez potrebe po čepici	Pozitivni učinki
B179	se izogibamo, da bi imeli terapije v času, ko se čreda noter spravlja	Brez terapij v času prihoda črede	Terapevtski pristop
B180	saj so takrat precej močni zvoki napajalnikov, ki otroke motijo	Moteči zvoki napajalnikov	Slabosti pomoči z živalmi
B181	jih dekoncentrirajo	Glasni zvoki dekoncentrirajo otroke	Slabosti pomoči z živalmi
B182	lahko celo prestrašijo	Glasni zvoki prestrašijo otroke	Slabosti pomoči z živalmi
B183	Naloga terapevta je tudi, da načrtuje uro v času, ko je v hlevu čim bolj mir	Načrtovanje ure v mirnem času	Načrtovanje terapije
B184	Težave so včasih iz okolice, če se mimo pelje traktor	Težave iz okolice	Slabosti pomoči z živalmi
B185	ampak je običajno tako, da ko so na konju, se počutijo tako varne	Občutek varnosti na konju	Prednosti terapije z živalmi
B186	Najbrž zaradi ritma, ki jih pomirja	Pomirjujoč ritem	Prednosti terapije z živalmi
B187	Konj jih pomirja s svojim gibanjem	Pomirjujoče gibanje	Prednosti terapije z živalmi
B188	takrat se otrok ne vznemiri tako, kot če bi bil na tleh	Manj vznemirjenosti	Prednosti terapije z živalmi
B189	Je pa pomembno, da zaupa tudi terapevtu	Pomembno zaupanje do terapevta	Terapevtski pristopi
B190	In da ga vseskozi z istimi besedami pomirjamo	Pomirjanje z istimi besedami	Terapevtski pristopi
B191	Na pozitiven način	Pozitiven način	Terapevtski pristopi
B192	Rečemo, vse je v redu,	Vse je v redu	Terapevtski pristopi
B193	vse je dobro	Vse je dobro	Terapevtski pristopi
B194	Te besede ponavljaš, ko je otroku fino	Ponavljanje besed med dobrim počutjem	Terapevtski pristopi
B195	da tudi takrat, ko pridemo do stresne situacije, ponovimo te besede	Ponovitev besed med stresno situacijo	Terapevtski pristopi
B196	otrok jih poveže z občutkom, ko mu je bilo v redu	Povezava z dobrim počutjem	Terapevtski pristopi
B197	Otroke vzpodbujamo, da sami pohvalijo konja	Spodbujanje pohvale konja s strani otroka	Potek terapije
B198	Na začetku jih mi hvalimo	pohvala konja s strani terapevta	Potek terapije

B199	potem pa sčasoma začnejo oni sami.	Pohvala konja s strani otrok	Potek terapije
B200	Kot napredek si štejemo tudi, da čez nekaj srečanj ga poboža tudi po glavi	Božanje konja po glavi	Pozitivni učinki
B201	se mu celo zazre v oči	Gledanje konja v oči	Pozitivni učinki
B202	ga opazuje	Opazovanje konja	Pozitivni učinki
B203	one so zelo zelo čustveno navezane na konja	Čustvena navezanost na konja	Otrokovo doživljanje
B204	So tudi zelo občutljive, če bi morali menjati konja	Občutljivost na menjavo konja	Otrokovo doživljanje
B205	One se navežejo na konja	Navezanost na konja	Otrokovo doživljanje
B206	Na nek način, kot, da bi potrebo po prijateljstvu, ki je imajo manj v socialnih skupinah, v veliki meri prenesle na konja	Prenos potrebe po prijateljstvu na konja	Otrokovo doživljanje
B207	Pa tudi na terapevta se zelo navežejo	Navezanost na terapevta	Otrokovo doživljanje
B208	Medtem ko jahajo, izveš ogromno nekaj informacij, ki jih drugače ne izveš	Dostop do informacij med jahanjem	Prednosti pomoči z živalmi
B209	Od tistih vsakodnevni težav, ki jih imajo	Informacije o vsakodnevni težavi	Prednosti pomoči z živalmi
B210	kako čisto vsakodnevne stvari shajati	Učenje shajanja z vsakodnevnimi stvarmi	Terapevtski pristop
B211	Kako reagirati v nekaj medsebojnih konfliktih,	Učenje reagiranja v medsebojnih konfliktih	Terapevtski pristop
B212	kako si pridobiti prijatelje.	Učenje, kako pridobiti prijatelje	Terapevtski pristop
B213	lažje odgovarjajo na vprašanja	Odgovarjanje na vprašanja med jahanjem	Prednosti pomoči z živalmi
B214	Ko pa postavim vprašanje med ježo, pa odgovorijo	Odgovarjanje na vprašanja med jahanjem	Prednosti pomoči z živalmi
B215	Najprej začnemo tako, da ponavljajo za nami	Ponavljanje za terapevtom	Potek terapije
B216	Najprej ponovijo besedo	Ponovitev besede	Potek terapije
B217	Ali pa del stavka	Ponovitev dela stavka	Potek terapije
B218	na konju se bo večkrat zgodilo, da bodo ponovili cel stavek	Ponovitev celega stavka na konju	Prednosti pomoči z živalmi
B219	nepredvidene reakcije pri konju	nepredvidene reakcije pri konju	Tveganja pomoči z živalmi
B220	da bi se avtist močno prestrašil	Strah avtista zaradi nepredvidene reakcije konja	Tveganja pomoči z živalmi
B221	Če bi na primer na prvem srečanju, ko	Strah otroka zaradi glasnega hrzanja	Tveganja pomoči z živalmi

	avtist še nima izkušenj s konji, glasno zahrzal in bi se avtist prestrašil		
B222	Ker nima predhodnih izkušenj, bi mu to lahko ostalo v zelo slabem spominu	Zaradi pomanjkanja izkušenj otroku ostane slab spomin	Tveganja pomoči z živalmi
B223	pri najstnicah, mogoče, ki se zelo identificirajo oziroma jim konj predstavlja tisti njihovih prijateljstva bi jih lahko konj razočaral, če se ne obnaša tako, kot bi si one želele	Neizpolnjevanje pričakovanj najstnic	Tveganja pomoči z živalmi
B224	Enkrat smo imeli močno hudo alergijsko reakcijo in je moral fantek tudi prenehati s terapijo	Huda alergijska reakcija	Slabosti pomoči z živalmi

Intervju C

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
C1	Končala sem srednjo vzgojiteljsko šolo	Srednja vzgojiteljska šola	izobrazba
C2	naredila prva dva letnika na Fakulteti za biopsihologijo v Kopru	dva letnika na Fakulteti za biopsihologijo v Kopru	izobrazba
C3	potem pa se prepisala na Freudevo fakulteto,	Freudova fakulteta	izobrazba
C4	kjer zdaj zaključujem drugi letnik psihoterapije	Zaključevanje drugega letnika psihoterapije	izobrazba
C5	Na Starošincih	Starošince	izobrazba
C6	pri fundaciji Nazaj na konja sem zaključila terapevtsko izobraževanje	Zaključeno terapevtsko izobraževanje pri fundaciji Nazaj na konja	izobrazba
C7	zdaj pa sem zaključila še nacionalno poklicno kvalifikacijo za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu	Zaključena nacionalna poklicna kvalifikacija za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu	izobrazba
C8	Za enkrat sodelujem s psihiatri,	psihiatri	Sodelovanje strokovnjaki s
C9	pa z varuhinjo v VCD-ju	Varuhinja v VDC-ju	Sodelovanje strokovnjaki s
C10	ni nobenega posebnega zavoda,	Ni posebnega zavoda za avtiste	Sodelovanje strokovnjaki s
C11	ki bi nam pošiljal kvalificirane delavce za delo z avtisti	Kvalificirani delavci z avtisti	Sodelovanje strokovnjaki s
C12	starši prinesejo vso papirologijo, ki so jo dobili od raznoraznih specialistov	Papirologija specialistov	Sodelovanje strokovnjaki s

C13	diagnoze in tako naprej	Diagnoze specialistov	Sodelovanje s strokovnjaki
C14	Terapevtska ura je vedno enaka,	Vedno enaka terapevtska ura	Potek terapije
C15	postopek je enak,	Enak postopek	Potek terapije
C16	in se držimo, da začnemo s čiščenjem	Začetek s čiščenjem	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C17	Postopek čiščenja je vedno enak,	Enak postopek čiščenja	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C18	potem pa pri jahanju dodajamo različne didaktične pripomočke,	Dodajanje didaktičnih pripomočkov pri jahanju	Potek terapije
C19	če ne je ura v tišini	Ura v tišini	Potek terapije
C20	in je jahanje.	jahanje	Potek terapije
C21	Te slikice	slikice	Terapevtski pristopi
C22	s temi slikicami ful lepo sodelujejo	Sodelovanje s slikicami	Terapevtski pristop
C23	ti pa itak odgovarjajo na vprašanja	Odgovarjanje na vprašanja	Potek terapije
C24	in loh uporabljaš druge didaktične pripomočke	Uporaba drugih didaktičnih pripomočkov	Terapevtski pristop
C25	on pride,	Prihod avtista	Potek terapije
C26	naučil se je, da da oglavnik, pač hlevsko, uzdo Pepi (terapevtski konj) sam na glavo,	Dajanje oglavnika, hlevske uzde, samostojno na konjevo glavo	Potek terapije
C27	jo pripelje sam ven	Samostojno privede konja	Potek terapije
C28	in jo sam pripne,	Samostojno pripne konja	Potek terapije
C29	pol si gre po škatlo,	Uporabnik gre po škatlo	Potek terapije
C30	in iz škatle vzame pravilno krtačo,	Uporabnik vzame pravilno krtačo	Potek terapije
C31	najprej trda krtača za čiščenje,	Najprej trda krtača za čiščenje	Potek terapije
C32	pol mehka krtača,	Za trdo mehka krtača	Potek terapije
C33	potem je griva in rep	Za krtačami griva in rep	Potek terapije
C34	in na koncu kopita	Na koncu kopita	Potek terapije
C35	Potem mu pomagam pri sedlanju,	Pomoč pri sedlanju	Potek terapije
C36	da podsedelnico sam gor,	Namestitvev podsedelnice	Potek terapije
C37	js mu v bistvu pomagam zapet pas,	Pomoč pri zapenjanju pasu	Potek terapije
C38	Uzdo. Uzdo še ni pripravljen dati sam gor, sicer zapne jo, ampak še ni pripravljen dati sam uzde v usta konju	Pomoč pri namestitvi uzde	Potek terapije
C39	Potem pa si pelje Pepo sam ven	Samostojno pripelje konja	Potek terapije
C40	in jo preda meni	Predaja konja terapevtu	Potek terapije
C41	in mu pomagam, da zajaha	Pomoč pri zajahanju	Potek terapije
C42	trenutno delava na roki,	Delo na roki	Potek terapije
C43	kar pomeni, da mu js konja vodim na povodcu,	Vodenje konja na povodcu	Potek terapije

C44	uboga moja pravila in navodila	Uboganje pravil in navodil	Potek terapije
C45	in začneva z razteznimi vajami oziroma z razgibavanjem	Raztezne vaje oz. razgibavanje	Potek terapije
C46	kjer krepiva njegovo grobo motoriko	Krepitev grobe motorike	Terapevtski pristop
C47	in fino motoriko,	Krepitev fine motorike	Terapevtski pristop
C48	nato pa začneva z navodili za učenje jahanja	Navodila za učenje jahanja	Terapevtski pristop (podkategorija: Učenje jahanja)
C49	da se mora pravilno držati,	Pravilna drža	Terapevtski pristop (podkategorija: Učenje jahanja)
C50	pravilna drža nog,	Pravilna drža nog	Terapevtski pristop (podkategorija: Učenje jahanja)
C51	pazit na svoje sedišče,	sedišče	Terapevtski pristop (podkategorija: Učenje jahanja)
C52	med samim jahanjem pa zahtevam tudi njegovo komunikacijo z mano,	Komunikacija med jahanjem	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C53	se pravi da mi odgovarja na vprašanja,	Odgovarjanje na vprašanja	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C54	da uporablja besede prosim,	Uporabljanje besede prosim	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C55	hvala	Uporabljanje besede hvala	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C56	izvoli	Uporabljanje besede izvoli	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C57	Uro zaključiva po 20 minutah jahanja,	Zaključek po 20 minutah jahanja	Potek terapije
C58	Pepo mora sam pripeljati v boks oziroma hlev,	Samostojno pripeljati konja v boks ali hlev	Potek terapije
C59	jo razsedljat	Samostojno razsedljati konja	Potek terapije
C60	in ji dat priboljšek.	Dajanje priboljška	Potek terapije
C61	S tem se njegova ura zaključi.	Zaključek ure s priboljškom	Potek terapije
C62	Najprej je reku »utrgi vejo«. Pa sem mu rekla, da mu jo bom, ko bo rekel »prosim, utrgi mi vejo«	Dodajanje besede prosim	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C63	To sva tok časa ponavljala, da mi zdej reče »Nastja, prosim utrgi mi vejo«.	Ponavljanje do dosega zelenega cilja	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C64	S tem, da če pozabi reči prosim, če mi sam ukaže, ga tok časa ignoriram,	Ignoriranje dokler se ne izrazi pravilno	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)

	sem tih, dokler se sam ne popravi.		
C65	3 mesece.	3 meseci	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija – trajanje do dosega cilja)
C66	Torej če je imel eno uro na teden, po 12h terapijah	12 terapij	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija -trajanje do dosega cilja)
C67	v bistvu je mogel najprej pridobiti tok ravnotežja, da se je sploh lahko spustil,	Pridobitev ravnotežja	Pozitivni učinki
C68	V bistvu je zdej on tok napredoval,	napredovanje	Pozitivni učinki
C69	da ni to več klasična terapija z njim,	Neklasična terapija	Terapevtski pristop
C70	ker nimava ne vodnika ne pomočnika terapevta, sva sam midva	Samo terapevt in uporabnik	Sodelovanje s strokovnjaki (podkategorija: med terapijo)
C71	da js devam samo ustna navodila,	Ustna navodila	Terapevtski pristop
C72	najprej sva mela slikovni material, da je osvojil te vaje	Slikovni material za osvojitev vaj	Terapevtski pristop
C73	zdej mu pa js razložim na primer: roke daš na čelado in mi našteješ pet gozdnih živali.	Roke na čelado in naštej pet gozdnih živali	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C74	roke dvigni visoko v zrak in medtem preštej do števila deset	Roke v zrak in šteje do deset	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C75	rotiraj desno roko mimo nosu,	rotiraj desno roko mimo nosu	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C76	pa levo mimo nosu,	rotiraj levo roko mimo nosu	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C77	pobožaj Pepo po ritki z desno roko,	Pobožaj konja po zadnjici z desno roko	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C78	pobožaj Pepo po ritki z levo roko,	Pobožaj konja po zadnjici z levo roko	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C79	dotakni se z roko svojih prstov na rokah	dotakni se z roko svojih prstov na rokah	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C80	Najprej sploh ni upoštevu navodil,	Neupoštevanje navodil	Potek terapije (podkategorija: Začetki terapije)
C81	sploh ni poslušu.	neposlušnost	Potek terapije (podkategorija: Začetki terapije)
C82	Ko je meu slikovni material se je prek njega	Učenje prek slikovnega materiala	Terapevtski pristop

	to nauču		
C83	on je pol že razumel, kaj jaz hočem od njega,	Razumevanje navodil	Potek terapije (podkategorija: Začetki terapije)
C84	ampak on je to nardil tko, da je dvignu roko na čelado za eno sekundo	Dvig rok za sekundo	Potek terapije (podkategorija: Začetki terapije)
C85	sva vadla tako, da sem jaz z njim vaje delala,	Delanje vaj z avtistom	Terapevtski pristop
C86	enake vaje kot on,	Enake vaje kot avtist	Terapevtski pristop
C87	in sem zraven mu pela.	Petje med vajami	Terapevtski pristop
C89	in dokler sem pela, je roke gor držal.	Držanje rok v zraku med pesmijo	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C90	Nagrada tega, če je zdržal, je bil pa kas.	Kas kot nagrada	Terapevtski pristop
C91	Vsakem našem avtistu je to blazna nagrada.	Kas kot nagrada za vse avtiste	Terapevtski pristop
C92	Potem sm pa težavnost stopnjevala tko	Stopnjevanje težavnosti	Terapevtski pristop
C93	da mu dam še navodilo najprej roke drži pokončno,	Drži roke pokončno	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C94	potem jih daj na ramena in šteje do 50,	Roke na ramena in šteje do 50	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C95	ko to narediš, bova šla kas s pravilnimi navodili	Kas s pravilnimi navodili	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C96	Se pravi on mora reči 3, 4, zdaj, kas.	3, 4, zdaj, kas	Potek terapije (podkategorija: Naloge med jahanjem)
C97	Če tega ne reče, tok časa vztrajava, da bo pravilno.	Vztrajanje do pravilne izvedbe	Terapevtski pristop
C98	Ker to so tut neki ukazi, s katerimi se bo naučil dejansko jahat	Ukazi za učenje jahanja	Terapevtski pristop (podkategorija: Učenje jahanja)
C99	Da sem jaz kot terapevt, pol mam pa še vodnika konja	Terapevt v sodelovanju z vodnikom konja	Sodelovanje s strokovnjaki (podkategorija: med terapijo)
C100	pomočnik sodeluje v primeru, da otrok ni sposoben loviti ravnotežja al pa sedet, se pravi, da je njegova varnost ogrožena, če ga ne podpirajo z obeh strani.	Sodelovanje pomočnika konja v primeru ogrožene varnosti otroka	Sodelovanje s strokovnjaki (podkategorija: med terapijo)
C101	pr nama je v štartu zgledala terapija tako, da je konj mel vodnika,	Na začetku ima konj vodnika	Sodelovanje s strokovnjaki (podkategorija: med terapijo)
C102	jaz pa sem hodila ob B. in ga držala.	Terapevt hodi ob uporabniku in ga drži	Sodelovanje s strokovnjaki (podkategorija: med terapijo)
C103	Praktično ga je blo treba	Prenehanje agresivnih	Pozitivni učinki

	držat samo zato, ker je imel B. agresivne izpade. Zdej pa jih nima več, odkar sva sama ni mel še niti enga	izpadov	
C104	In lepo upošteva navodila,	Upoštevanje navodil	Pozitivni učinki
C105	če pa me kdaj zignorira, se ustavim, pa kr spodbudim očesni kontakt, tok da dobim nazaj pozornost	Spodbujanje očesnega kontakta za pridobitev pozornosti	Terapevtski pristop
C106	mu povem, na lep način, da zdej jahava sama, da on je zdaj jahač in da me mora ubogat drugače ga bom dala dol iz Pepe	Kazen: prenehanje z jahanjem	Terapevtski pristop
C107	On zdej z mano ma očesni kontakt. Ne konstanten, ampak mal pa zdrži, na začetku je blo to čist nemogoče	Očesni kontakt	Pozitivni učinki
C108	On je rabu 3 mesece, da je izgovoril moje ime. Zdej me pokliče po imenu, prej me pa ni	Poklic po imenu	Pozitivni učinki
C109	On sploh ni uporablju zaimkov ti, ona, nič. Zdej jih je začel, počas	Uporabljanje zaimkov	Pozitivni učinki
C110	Nisem mu, da bi se šla kako mu je ime. Na začetku sem se predstavila, pa ok, sem govorila včasih v smsilu, zdaj pa greva midva, ti B. in jaz Nastja skupaj na teren	Navajanje na zaimke in imena	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C111	Ampak nisem ga pa silla, da more rečt moje ime	Brez siljenja v uporabo imena	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C112	To sem začela takrat, ko je sam enkrat reku Nastja daj mi vejo, pol sem začela s tem, da me mora tut po imenu poklicat.	Zahteva po uporabljanju imen, ko ime uporabnik sam prvič uporabi	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija)
C113	Da se zelo umirijo,	Umiritev uporabnika	Pozitivni učinki
C114	da začnejo hitrej komunicirat,	Hitrejša komunikacija	Pozitivni učinki
C115	se pravi povejo več besed, kot jih drugač povejo	Več besed	Pozitivni učinki
C116	No, pa motorika se precej izboljša.	Izboljšanje motorike	Pozitivni učinki
C117	Fina in groba motorika.	Izboljšanje fine in grobe motorike	Pozitivni učinki
C118	Mišične skupine se	Razvite mišične skupine	Pozitivni učinki

	razvijejo,		
C119	dobijo pravilno ravno držo,	Pravilna drža	Pozitivni učinki
C120	ravnotežje	Izboljšanje ravnotežja	Pozitivni učinki
C121	ratajo bolj samozavestni.	Izboljšanje samozavesti	Pozitivni učinki
C122	Na primer B., zdej ko sam jaha, je dobiu tok na samozavesti, da agresivnih izpadov sploh nima več.	Prenehanje agresivnih izpadov	Pozitivni učinki
C123	Ja, zdej mi pogleda v oči,	Stik z očmi	Pozitivni učinki
C124	me pokliče po imenu..	Poklic po imenu	Pozitivni učinki
C125	Midva sva na tem delala 6 mesceu.	Delo šestih mesecev	Terapevtski pristop (podkategorija: komunikacija – trajanje za doseg cilja)
C126	Mislim, da ne.	Brez konja ne bi bilo istih rezultatov	Prednosti pomoči z živalmi
C127	Ker ne vem, kako bi sploh dobila tak vzdušje,	Drugačno vzdušje ob konju	Prednosti pomoči z živalmi
C128	tak način dela, če ne bi mela konja	Drugačen način dela s konjem	Prednosti pomoči z živalmi
C129	ker se mi zdi, da mat tut sama prisotnost konja, njegovo gibanje, vzbudi take pozitivne stvari u človeki,	Vzbujanje pozitivnih stvari v človeku	Prednosti pomoči z živalmi
C130	ker je tako prijetno zibanje in se umirijo	Umiritev ob zibanju konja	Prednosti pomoči z živalmi
C131	men se zdi, da jim to neki tazga sprošča, da se umirijo,	Konj sproži umiritev	Prednosti pomoči z živalmi
C132	da so bolj pripravljeni sodelovat	Zaradi konja bolj pripravljeni na sodelovanje	Prednosti pomoči z živalmi
C133	Tko, ja	Konj kot motivacija	Prednosti pomoči z živalmi
C134	B. je napredoval na govornih spretnostih tko, da več pove	Napredovanje v govornih spretnostih	Pozitivni učinki
C135	Naučila sva se to, da se sliš, da vpraša, da zna glasovno to zartikulirat	Glasovno artikuliranje vprašanj	Terapevtski pristop
C136	Pol, pršla sva do tega, da tut on celo pesmico zapoje	Daljša koncentracija	Pozitivni učinki
C137	Zdej me pa sam od sebe kej vpraša,	Vzpostavljanje pogovora s strani uporabnika	Pozitivni učinki
C138	al mi pa reče Nastja ti si moja prijateljica	Izkazovanje naklonjenosti	Pozitivni učinki
C139	velik več komunicira z mano, kot na začetki	Več komunikacije	Pozitivni učinki
C140	Js mam bol filing, da je on to že od samga začetka znal, sam da ni hotu, ni se počutu tok, da bi to nardil	Pripravljenost sodelovati	Pozitivni učinki

C141	Sm mogla najdit neki, da mu je blo zanimivo, in to je bil pr njemu kas.	Iskanje nadzornega parametra	Terapevtski pristop
C142	Da sm najprej zahtevala neki, pol sem pa to stopnjevala.	Stopnjevanje težavnosti	Terapevtski pristop
C143	Pa držala sem se enga rituala, midva sva vedno delala ene in iste naloge	rituali	Terapevtski pristop
C144	V štartu, v osnovi, so naloge še vedno enake, sam zraven si znižujem še stvari, ki mu nalogo otežijo,	Enako naloge na vedno bolj zahtevni stopnji	Terapevtski pristop
C145	se pravi, struktura je še vedno enaka	Vedno enaka struktura	Terapevtski pristop
C146	S tem da najprej sva začela z eno sekundo, da more roke v zraku držat,	Dvig rok za sekundo	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C147	pol se je pa to stopnjeval.	stopnjevanje	Potek terapije
C148	Zdej sva pršla že do tega, da mi našteje vmes pet živali a veš, to je za njega kar precej komunikacije	napredek v komunikaciji	Pozitivni učinki
C149	Pozornost drugač mu pa pritegneš tako, da mu poveš neka jasna navodila,	Priteg pozornosti z jasnimi navodili	Terapevtski pristop
C150	dejstva.	Priteg pozornosti z dejstvi	Terapevtski pristop
C151	Pa s slikicami. Avtisti super delujejo na sličice. Da je narisano.	Delo s slikicami	Terapevtski pristop
C152	Jst sem tko slikce nardila, da mam narisano konja, jahača, in potem različne pozicije jahača, za motoriko na primer.	Sličice jahača in konja	Terapevtski pristop
C153	In da on na slikah vidi sebe pa Pepo, kaj dela.	Povezovanje sličic z uporabnikom	Terapevtski pristop
C154	Zdej pa že slikic ne uporablja več kot dva mesca sigurno.	Nič več potrebe po sličicah	Pozitivni učinki
C155	Dela sam še na moja navodila	Delanje po navodilih	Pozitivni učinki
C156	Najprej moreš ugotovit, s čem jih boš kupil, kas deluje pri vseh zaenkrat	Razlikovanje nadzornega parametra	Terapevtski pristop
C157	Jst vedno začnem tko, da jim predstavim pravila.	Začetek s predstavljanjem pravil	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C158	Da najprej očistimo, pa jim pokažem kako, jaz očistim.	Demonstracija čiščenja	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C159	Večina na začetku noče čistit konja. Jim povem,	Na začetku brez siljenja v čiščenje	Potek terapije (podkategorija: začetki

	da na začetku čistimo, ne silimo prvo uro v čiščenje,		terapije)
C160	jim pokažem kake krtače mam	Predstavljanje vrst krtač	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C161	nekateri pridejo štirktat, preden se sploh dotaknejo konja, pa smo samo v hlevu najprej	Čakanje na pripravljenost otroka na kontakt s konjem	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C162	Pa sam okol konja hodjo pa po hlevu begajo in traja, preden se sploh na konja spravmo	Beganje uporabnika po hlevu	Potek terapije (podkategorija: začetki terapije)
C163	A veš, avtisti se na začetki tut dotaknejo ne konja včasih . Ampak, tut če se ga nočjo dotaknit, ga jst ne bom najprej v jahalnico pelala. Najprej bova bla pet minut v hlevu	Vztrajanje pri začetku v hlevu	Terapevtski pristop
C164	Čez dva mesca bova bla pa deset minut v hlevu.	Stopnjevanje časa preživetega v hlevu	Potek terapije
C165	Čez 4 mesce bo pa mogoče že krtačo prjel pa čistu konja	Postopno navajanje na čiščenje konja	Terapevtski pristop
C166	Ampak najprej bova bla pet minut v hlevu. Pa bom js čistla konja in mu zraven razlagala.	Postopno navajanje na čiščenje konja	Terapevtski pristop
C167	Ga ne rinem v čiščenje, ampak se mi zdi, da tut s tem, ko opazujejo, pa vidjo, da ti to mirno delaš, da ni problema pa lej, včasih jih pa pograbi, pa se ga sam z enim prstkom dotaknejo.	Uporabnikovo opazovanje čiščenja lahko vodi do dotika konja	Terapevtski pristop
C168	Da oni zdržijo 10 minut čistit konja, ja to je ful velik napredek	Uporabnikovo čiščenje konja	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)
C169	Pa da ga pravilno čistijo	Uporabnikovo pravilno čiščenje konja	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)
C170	Da bova pa sam zato, ker on noče čistit, ga kr pelala v jahalnico in mu tega sploh ne bom predstavlja, ne, to pa ne delam	Vztrajanje pri začetku s čiščenjem konja	Terapevtski pristop
C171	No, prvi teden je kričal, drug teden je sam laufu, tret teden se jo je prišel dotaknit, četr teden je	Napredovanje pri približevanju konju	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)

	mel krtačo v rokih minuto pa pol, pa jo vrgu po tleh, ampak jo je mel v rokih		
C172	Zdej spuca Pepo sam,	Uporabnikovo samostojno čiščenje konja	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)
C173	še kopite spuca.	Uporabnikovo češčenje konjskih kopit	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)
C174	In to po pravilnem postopki	Pravilni postopek čiščenja	Pozitivni učinki (podkategorija: napredek pri oskrbi konja)
C175	Negativno kot to, da, da radi udarjo	Agresivni izpadi avtistov	Negativne izkušnje
C176	Js sm ga najprej poskušala pomirit,	Miritev uporabnika	Terapevtski pristop
C177	pol sem pa zahtevala, da se mi opraviči	Zahteva po opravičilu	Terapevtski pristop
C178	Nisem bla jezna na njega, ker na jezo je ful tko odreagiru, da se je kr z rokam pokrtil pa se zibu, če sem bla preveč šrf	Terapevtova reakcija brez jeze	Terapevtski pristop
C179	Odreagiru je bol na to, da sem rekla, B., mene tole zdej tko boli, js sem tko žalostna, prosim če se mi opravičiš, da greva lahko naprej	Vzbujanje empatije	Terapevtski pristop
C180	Drugače bova šla dol iz Pepe	Grožnja s kaznijo	Terapevtski pristop
C181	Ko si na primer konji nos očistijo, jim sploh ni jasno, zakaj to delajo. Al pa ko zahrzajo, se ustrašjo, ful.	Strah pred glasnimi zvoki	Tveganja pomoči z živalmi
C182	ona je mela na začetku veliko željo po stiku s konjem, ona je pri prvi uro zagnala histerijo, ni hotla dol s konja	Odklanjanje razjahanja	Negativna izkušnja
C183	No, v glavnem, ni blo še nikol tok hudo, da bi zgubil voljo do jahanja	Nikoli ni prišlo do izgube volje do jahanja	Negativna izkušnja
C184	zdej normalno razjaha,	Razjahanje	Pozitivni učinki
C185	da ni več izpadov, ko je treba dol s konja,	Brez izpadov ob razjahanju	Pozitivni učinki
C186	da ne ponavlja več popolnoma vsake besede za mano,	Brez ponavljanja vseh besed	Pozitivni učinki
C187	da sprejme neka določena pravila, ki se	Držanje pravil	Pozitivni učinki

	jih mora držat		
C188	Pri aspergercih, mam dve punčke, z njima me rešujemo vsakdanje težave,	Reševanje vsakdanjih težav	Terapevtski pristop
C189	pa delamo na samozavesti	Delanje na samozavesti	Terapevtski pristop
C190	Ker nikol ne pride do izbruha takih osebnih informacij na primer, če jo sprašujem med čiščenjem, ku če jo sprašujem,ko jaha.	Podelitev osebnih informacij med jahanjem	Prednosti terapije z živalmi
C191	Oni, ko se jih navadjo dotikat, so z konji zelo nežni. Ko se jih enkrat navadjo, se jih ne nehajo dotikat, B. ma skos eno roko na Pepi, K. isto na Vesni.	Nežnost do konj	Pozitivni učinki
C192	Ne vem, mam filing, da se ne vem, razumejo, kaj jaz vem. Čist drugač se obnašajo	Drugačno obnašanje ob konju	Prednost terapije z živalmi
C193	B. je na primer na začetku tepu konja. On preden je začel tepst mene, je tepu konja. Ji je spulu cel šop grive.	Agresivno vedenje do konja	Tveganja pomoči z živalmi
C194	In odziv konja je, da ugrizne vodnika	Konjev ugriz vodnika	Tveganja pomoči z živalmi
C195	Tveganje je tut to, da nam med temi izbruhi njihovimi lahko padejo dol s konja.	Padec konja med uporabnikovimi izbruhi	Tveganja pomoči z živalmi
C196	Pa če konj ni pravilno terapevtsko izšolan, bo znorel.	Nepravilno izšolan konj	Tveganja pomoči z živalmi
C197	In če nam znori in nimamo dobrega vodnika, ga bo vodnik spustu, pa bomo vsi po tleh.	Slab vodnik konja	Tveganja pomoči z živalmi
C198	ko so otroci prišli na terapijo, torej otroci s posebnimi potrebami, ki ne nadzorujejo svojih gibov, pa glasov, je začela ritat in grist	Ritanje in grizenje konja	Tveganja pomoči z živalmi
C199	Da je neki drugačnega.	Nekaj drugačnega	Prednosti pomoči z živalmi
C200	Da ni terapija v pisami,	Brez sedenja v pisami	Prednosti pomoči z živalmi
C201	pa reševanje testov.	Brez reševanja testov	Prednosti pomoči z živalmi

C202	Da da žival neko čist drugačno prisotnost,	Drugačna prisotnost, ki jo da žival	Prednosti pomoči z živalmi
C203	svojo energijo,	Drugačna energija, ki jo da žival	Prednosti pomoči z živalmi
C204	svojo toplino	Toplina, ki jo oddaja žival	Prednosti pomoči z živalmi
C205	se tudi uporabniki drugače obnašajo okrog njih.	Drugačno obnašanje uporabnikov v okolici živali	Prednosti pomoči z živalmi
C206	Se čutijo sprejete, ker žival jih ne bo odklonila.	Občutek sprejetosti	Prednosti pomoči z živalmi
C207	In na primer pri konjih je to, so vedno topli.	Toplina konja	Prednosti pomoči z živalmi
C208	Se avtisti pol radi stiskajo pr njih, ker so topli, so nežni.	Vesetje do stiskanja zaradi toplote in nežnosti konj	Prednosti pomoči z živalmi
C209	Se naučijo neke skrbi za druge, za živali,	Skrb za žival	Prednosti pomoči z živalmi
C210	kar lahko pol prenesejo tut na ljudi,	Prenos skrbi za živali na ljudi	Prednosti pomoči z živalmi
C211	naučijo se neke odgovornosti,	Občutek odgovornosti	Prednosti pomoči z živalmi
C212	pridobijo velik, velik samozavesti. Ker da 7 leten otroček pele sam 300 kilsko žival.to jim je oh in sploh. To jim ful velik pomen, to pol čist drugač občutjo pa se obnašajo.	Pridobitev samozavesti zaradi velikosti živali	Prednosti pomoči z živalmi
C213	Pa gibanje konja pomirja, ker je širitakten.	Pomirjujoče širitaktno gibanje konja	Prednosti pomoči z živalmi
C214	Jahamo pa brez sedla, ker sedlo zavira te impulze, ki jih konj s svojim gibanjem oddaja,	Jahanje brez sedla	Terapevtski pristop
C215	zato mam mi terapije na podsedelnici,	Jahanje na podsedelnici	Terapevtski pristop
C216	kar je stokrat bolj tut za ravnotežje.	Izboljševanje ravnotežja	Pozitivni učinki
C217	Jst tuki vidim prednost no, da res dobivaš neke čist druge impulze od živali kot sam od človeka.	Oddajanje drugačnih impulzov	Prednosti pomoči z živalmi
C218	Ne vem, jaz slabosti vidim predvsem, če pogledaš z vidika živali, za žival je to zelo napomo	Napomo za žival	Slabosti pomoči z živalmi
C219	Konj je velik bolj utrujen po eni uri terapije kot po eni uri jahanja	Večja utrujenost konja po terapiji kot po jahanju	Slabosti pomoči z živalmi
C220	Ker more bit miren, on je pa plašna žival, ma v svojih genih, da ko se bo	Spreminjanje nagonskih odzivov konja	Slabosti pomoči z živalmi

	ustrašil, bo hotel zbežat. Tle se pa ne sme ustrašit, je naučen bit neustrašen. In se mi zdi da to žival blazno utruji		
C221	Kar je pa do uporabnika, je pa da, če pride do ne vem, tut če je žival terapevtsko izšolana, ga loh pohodi, če ne pazi svojih nog, ga brčne, ker muhe odganja	Možnost, da bo konj po ne sreči poškodoval uporabnika	Tveganja pomoči z živalmi
C222	ampak to bo avtist vzel na čist drugačen način.	Drugačna interpretacija avtistov	Tveganja pomoči z živalmi
C223	In če vzame to negativno in z odporom, in tega ne mormo premagati, smo s terapijo zaključil.	Prisilni zaključek terapije zaradi ne zmožnosti premagati negativne izkušnje	Tveganja pomoči z živalmi
C224	Pa še zameril so se mu konji pol do konc življenja	Konji uporabniku ostanejo v slabem spominu	Tveganja pomoči z živalmi
C225	Če bi ugriznil avtista, se loh nardi, da mu sploh ne bo več hotu blizu.	Možnost ugriza konja	Tveganja pomoči z živalmi
C226	Pa še to, da lahko pride do padcev	Možnost padca s konja	Tveganja pomoči z živalmi
C227	ampak kaj pa če grem jaz čez mejo, jaz nardim napako, ga porinem preveč naprej, bo mel agresiven napad	Možnost padca s konja zaradi nepredvidljivih situacij	Tveganja pomoči z živalmi
C228	B. mami pravi, da kako bolje zdej komunicira,	Boljša komunikacija	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C229	ful je poudarjala, da se ji zdi zelo velik napredek to, da mene zdej doma poimenuje, da reče jutri grem pa k Nastji, da prej tega ni delal	Uporabljanje imen	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C230	pa kako je zdej bolj miren, po terapijah,	Večja mirnost	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C231	da nima nobenega izpada,	Brez izpadov	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C232	da se je umiril,	Večja umirjenost	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C233	je bolj nežen..	Večja nežnost	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C234	samozavest se mu je zdej dvignila	Dvig samozvesti	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C235	pri V. se je ful v šoli izboljšalo,	Izboljšanje v šoli	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)

			feedback staršev)
C236	je rekla mami, da odkar hodi sem, ma veliko lepše ocene	Izboljšanje ocen	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C237	pa manj iz šole zaostaja,	Manj neopravičenega zaostajanja iz šole	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C238	da je ratala veliko bol komunikativna, v tem smisli, da se zna zdej sama neki zment, vprašat ljudi za pot pa tko.	Večja komunikativnost	Pozitivni učinki (podkategorija: feedback staršev)
C239	Razlika je res komunikacija	Razlika v napredku pri komunikaciji	Pozitivni učinki
C240	In pol pr njih napredek, da te pokliče po imenu.	Poklic po imenu	Pozitivni učinki
C241	Da te upošteva	Upoštevanje terapevta	Pozitivni učinki
C242	Da ti kej sam od sebe pove.	Samostojna podelitev informacij	Pozitivni učinki
C243	Da ti odgovarja v celih stavkih, ne z ja pa ne pa ne vem.	Odgovarjanje s celimi stavki	Pozitivni učinki
C244	Komunikacija pa res..je pa od avtistov stvar.	komunikacija	Pozitivni učinki
C245	Pa vzpostavitev očesnega kontakta.	Vzpostavitev očesnega kontakta	Pozitivni učinki
C246	Pa dotik	dotik	Pozitivni učinki
C247	Zdej mene B. tut poboža. Mi reče ti si moja prijateljica, pa me poboža. Že to, da mi to reče..to je men ful.	Izkazovanje naklonjenosti	Pozitivni učinki
C248	Downovc te bo takoj objemal, avtisti se te na začetki ne želijo niti dotaknit. Ne dovoli niti, da ga primeš, ko ga daš na konja, že tle včasih kdo čist vn pade	Brez dotikanja	Terapevtski pristop
C249	Z njimi delamo na drugačen način, na primer z njimi delamo po slikah	Delanje s slikami	Terapevtski pristop
C250	Da so res jasna navodila,	Jasna navodila	Terapevtski pristop
C251	brez retoričnih vprašanj,	Brez retoričnih vprašanj	Terapevtski pristop
C252	brez metafor..	Brez metafor	Terapevtski pristop
C253	pa velik več osebnega prostora jim dovoljujem.	Več osebnega prostora	Terapevtski pristop
C254	Zdej na primer, me drži za roko. Ampak moreš počakat, mu dat čas, da te on prvi prime ne ga ti kr potegniti	Počakati, da se te uporabnik prvi dotakne	Terapevtski pristop

Intervju D

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
D1	11 let	11 let	Starost otroka
D2	kmalu bo 12	Kmalu 12	Starost otroka
D3	Zdaj bo konec drugega leta	Skoraj dve leti	Čas obiskovanja terapije
D4	V bistvu je njegova babica nam to predstavila	Predstavitev babice	Informacija o obstoju pomoči z živalmi
D5	Zelo rad hodi na jahanje	Veselje do jahanja	Otrokovo doživljanje
D6	Pri njemu težko opišeš doživljanje, on nikoli ne opisuje tega, kar doživlja	Težek opis doživljanja	Otrokovo doživljanje
D7	Ampak pa vedno komaj čaka, da bo prišel sem	Veselje do jahanja	Otrokovo doživljanje
D8	Že kak dan prej sprašuje, kdaj bova šla	Neučakanost	Otrokovo doživljanje
D9	Po terapiji, po jahanju je zelo utrujen	Utrujenost po terapiji	Pozitivni učinki
D10	Boljše komunicira, na splošno	Boljša komunikacija	Pozitivni učinki
D11	Sploh v zadnjem letu je boljše komunikacija	Boljša komunikacija	Pozitivni učinki
D12	bolj posluša	Boljše poslušanje	Pozitivni učinki
D13	Prej sploh ni komuniciral	Brez komunikacije pred terapijami	Pozitivni učinki
D14	tudi odgovarja na vprašanja, kar prej ni delal.	Odgovarjanje na vprašanja	Pozitivni učinki
D15	Med družinskimi člani se najbolj vidi	Izboljšanje komunikacije med družinskimi člani	Pozitivni učinki
D16	Zdaj govori bolj v stavkih	Izboljšanje govora	Pozitivni učinki
D17	je pa bolj pripravljen sodelovat	Pripravljenost do sodelovanja	Pozitivni učinki
D18	Bolj posluša	Boljše poslušanje	Pozitivni učinki
D19	Ampak takrat so bolj takšni glasovi, da mu je fajn	Spuščanje glasov na konju	Otrokovo doživljanje
D20	Glasovi ugodja, ali kako bi rekla temu	Spuščanje glasov ugodja na konju	Otrokovo doživljanje
D21	Socialne spretnosti, ja.	Socialne spretnosti	Pozitivni učinki
D22	bolj je pri stvari	Bolj pri stvari	Pozitivni učinki
D23	Bolj sodeluje pri družinskih opravilih	Sodelovanje pri družinskih opravilih	Pozitivni učinki
D24	Ko smo recimo šli v kino, je dve uri lahko pri miru sedel, kar prej ni bilo možno	Sedenje pri miru	Pozitivni učinki
D25	Da ni vstajal, hodil na stranišče, ampak je zdržal cel film	Sedenje pri miru skozi cel film	Pozitivni učinki
D26	Pri vseh stvareh je bolj noter, bolj sodeluje	Boljše sodelovanje	Pozitivni učinki
D27	Si zapomni, kdaj ma kdo rojstni dan	Si zapomni, kdaj ima kdo rojstni dan	Pozitivni učinki
D28	sodeluje pri na primer sajenju paradižnika, sva	Sodelovanje pri skupnih opravilih	Pozitivni učinki

	skupaj sadila. Prej ga to sploh ni zanimalo		
D29	Pa je z nami zraven za mizo pri večerji in nam odgovarja, če ga kaj vprašamo	Odgovarjanje na vprašanja	Pozitivni učinki
D30	Prej nas je znal tudi zignorirati, zdaj se to ne dogaja več tako pogosto.	Manj pogosto ignoriranje	Pozitivni učinki
D31	Mogoče to, kar je tudi zelo velika sprememba, ta njegov odnos do živali	Sprememba v odnosu do živali	Pozitivni učinki
D32	Doma imamo mačka, ki ga je prej čisto ignoriral, zdaj pa ga zazna, ga poboža	Zaznavanje mačka	Pozitivni učinki
D33	Konj mu je..rad ga ima	Ljubezen do konja	Otrokovo doživljanje
D34	Prej ga je bilo zelo strah psov. Zdaj se je to tudi malo zmanjšalo, nič več ne zavpije, če ga vidi.	Zmanjšanje strahu pred psi	Pozitivni učinki
D35	Ker se na konju dobro počuti in takrat ga potem zvoki ne zmotijo toliko.	Manjši strah pred glasnimi zvoki na konju	Prednosti pomoči z živalmi
D36	Sigurno najraje jaha.	Najraje jaha	Otrokovo doživljanje
D37	Najbolj se sprosti tukaj,	Sprostitev na konju	Prednosti pomoči z živalmi
D38	konj ga pomiri	Pomirjujoč vpliv konja	Prednosti pomoči z živalmi
D39	Sem že slišala za njih,	Že slišala za pse pomočnike	Pes pomočnik
D40	ampak ne vem, kje bi se to dobilo	Ne pozna rejcev	Pes pomočnik
D41	Ja, najbolj to ja	Izpostavitev izboljšanja na socialnem vidiku	Pozitivni učinki
D42	Pa samozavest	Izboljšanje samozvesti	Pozitivni učinki
D43	Avtisti imajo zelo nizko samopodobo In samozavest se je B. zelo dvignila odkar hodiiva sem	Izboljšana samozavest	Pozitivni učinki
D44	sploh odkar sta z Nastjo sama, da ni več potrebna vodnica konja	Zvišanje samozvesti odkar sodeluje le s terapevtko	Pozitivni učinki
D45	Se mu dobro zdi, da lahko konja sam obvlada,	zvišana samozavest zaradi obvladovanja konja	Prednost pomoči z živalmi
D46	to mu da neko.. neko notranjo moč, no. Mu pomaga	Pridobitev notranje moči	Pozitivni učinki

Intervju E

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
E1	13 godina	13 let	Starost uporabnika
E2	preko jedne majke koja je već imala terapijskog psa	Preko matere, ki je imela terapevtskega psa	Informacija o pomoči z živalmi
E3	Došla sam na predavanje Centra za rehabilitaciju Silver iz Zagreba	Predavanje Centra za rehabilitaciju Silver	Informacija o pomoči z živalmi
E4	U terapiji smo već 5 godina	5 let	Čas obiskovanja terapije
E5	Frane je na prvi pogled i kontakt bio oduševljen,	Navdušenje že ob prvem kontaktu	Otrokovo doživljanje
E6	radostan,	Veselje ob prvem kontaktu	Otrokovo doživljanje
E7	Nakon nekog vremena je došla faza kad je baš i nije doživljavao (pasivno),	Vmesna faza pasivnosti	Otrokovo doživljanje
E8	a sad su već 3,4 godine kao najbolji prijatelji	Pes mu je najbolji prijatelj	Otrokovo doživljanje
E9	Socijalne funkcije su mu se poboljšale,	Izboljšanje socialnih funkcij	pozitivni učinki
E10	lakše ostvaruje kontakt s ljudima	Lažje vzpostavlja kontakt z ljudmi	pozitivni učinki
E11	i drugim životinjama.	Lažje vzpostavlja kontakt z živalmi	pozitivni učinki
E12	Dok nije došla Vita bio mu je problem hodati(od vrata stana do vrata auta je bilo najduže), a sad bez problema hoda na duže staze	Nič več odpora do hoje	pozitivni učinki
E13	Jako je bio loš što se tiče senzorne integracije, nije se volio maziti, dodirivati plišane igračke, volio je jako grube i čvrste dodire, a sad je puno nježniji, kako s Vitom,	Veliko nežnejši do psa	pozitivni učinki
E14	tako i s nama u kući	Veliko nežnejši do sorodnikov	pozitivni učinki
E15	i s igračkama	Veliko nežnejši do igrač	pozitivni učinki
E16	Motivacija mu je najviše za govor.	Dvig motivacije za govor	pozitivni učinki
E17	Naučio ju je zvati i davati joj neke osnovne zapovijedi kao npr. „Vita, dođi, hajdemo, digni se....“	Naučil se je osnovnih ukazov za psa	pozitivni učinki
E18	Manje su mu izraženi stereotipni pokreti, ali	Manj izraženi stereotipni gibi	pozitivni učinki

	su još uvijek prisutni.		
E19	Ne vodimo Vitu s njim u školu, a li učiteljice kažu da je vidno da je napredovao	Napredovanje v šoli	pozitivni učinki
E20	Nabavili smo Vitu samo kako bi on imao nekog baš za sebe-da mu bude prijatelj, za utjehu, druženje... To nam je Vita i pružila	Pes kot prijatelj	Prednosti pomoči z živalmi
E21	Kad je jako nervozan i plače, ona je u sekundi pored njega, liže ga i ne pomiče se od njega	Uteha psa	Prednosti pomoči z živalmi

9.3. OSNO KODIRANJE

Strokovnjakinje

IZOBRAZBA

- Specialna pedagoginja (A1)
- Tačke pomagačke (A2)
- Ambasadorji nasmeha (A3)
- Diplomirana univerzitetna pedagoginja in sociologinja kulture (B1)
- Slovenski izobraževalni program (B2)
- Dodatno usposabljanje na švedskem in v Avstriji (B3)
- Srednja vzgojiteljska šola (C1)
- Dva letnika na Fakulteti za biopsihologijo v Kopru (C2)
- Freudova fakulteta (C3)
- Zaključevanje drugega letnika psihoterapije (C4)
- Starošince (C5)
- Zaključeno terapevtsko izobraževanje pri fundaciji Nazaj na konja (C6)
- Zaključena nacionalna poklicna kvalifikacija za strokovnega delavca v konjereji in konjeništvu (C7)

SODELOVANJE S STROKOVNJAKI

- Fizioterapevtka (A6)
- Zdravstveno osebje (A7)
- Psiholog (A8, B8)
- Nevrolog (A9)
- Socialna delavka (A10)
- Delovni terapevti (A11)
- Celostni timski pristop (B4)
- Mreža strokovnjakov, ki sodelujejo z uporabnikom (B5)
- Logoped (B6)
- Specialni pedagog (B7)
- Psihiatri (C8)
- Varuhinja v VDC-ju (C9)
- Ni posebnega zavoda za avtiste (C10)
- Kvalificirani delavci z avtisti (C11)
- Papirologija specialistov (C12)
- Diagnoze specialistov (C13)
- **Med terapijo**
 - Samo terapevt in uporabnik (C70)
 - Terapevt v sodelovanju z vodnikom konja (C99)
 - Sodelovanje pomočnika konja v primeru ogrožene varnosti otroka (C100)

STAROST UPORABNIKOV

- Nad 25 let (13)
- Najstarejša 16 let (B27)
- Najmlajši 5 let (B28)

ŠTEVILO UPORABNIKOV Z MAS

- Dva z Aspergerjevim sindromom (B26)
- Štirje avtisti (B27)

NAČRTOVANJE TERAPIJE

- Individualiziran program (B9, B13)
- Pripravljanje programa v sodelovanju s strokovnjaki (B10)
- Dokumentacija (B11)
- Kontaktiranje strokovnjakov (B12)
- Globalni in operativni cilji (B14)
- Samostojno snovanje ure (B15)
- Tesno sodelovanje (B16)
- Celostno poenotenje pristopa (B17)
- Ista metodologija (B18)
- Definiranje ciljev (B19)
- Sodelovanje s starši (B20)
- Izboljšanje kvalitete življenja uporabnika (B21)
- Definiranje ciljev glede na kontekst (B22)
- Definiranje ciljev v zvezi s konji (B23)

POGOSTOST SREČANJ

- Enkrat tedensko (B99)
- Prevelik časovni interval (B100)

ČAS OBISKOVANJA TERAPIJE

- Pogosto brez prenehanja (B101, B103)
- Prehod v športno jahanje za osebe s posebnimi potrebami (B102)
- **Trajanje srečanja**
 - 45 minut
 - Manj kot 45 minut, če so motnje s koncentracijo ali pozornostjo

POTEK TERAPIJE

- **Uporabnikovo doživljanje**
 - Pomembno je doživljanje konja kot ne ogrožajočega (B46)
 - Pomembna je vzpostavitev zanimanja (B47)
- **Potek odvisen od**
 - Odvisno od posameznika (B29)
 - Krepitev pozornosti (B65)
 - Koncentracija (B66)
 - Odziv (B67)
- **Obrat terapije**
 - Obrat terapije po nekaj mesecih (B110)
 - Začetek s pripravljanjem konja (B111)
 - Sprememba strukture ure kot velik uspeh (B113)
- **delo ob konju**
 - Ne le delo na konju (B125)
 - Možnosti tudi ob konju (B126)
 - Vodenje konja (B127)

- Reševanje nalog na tleh (B128)
 - Vodenje konja od postaje do postaje (B129)
 - Spretnostni poligoni (B130)
 - Peljati konja skozi labirint (B131)
 - **Začetki terapije**
 - *konj*
 - Desenzibilizacija mačk (B37)
 - Približevanje mački (B39)
 - Običajno začetek ure z oskrbo konja (B40)
 - Premagovanje strahu (A60, B38)
 - Nesmiselnost vaje v prvih urah (B69)
 - Nekonzentriranje na terapevta (B70)
 - Vzpostavljanje pogovora po nekaj urah (B71)
 - Na začetku 3-5 minut na konju (B63)
 - Čakanje na pripravljenost otroka na kontakt s konjem (B51, C162)
 - Začetek s čiščenjem (C16)
 - Enak postopek čiščenja (C17)
 - Neupoštevanje navodil (C80)
 - Neposlušnost (C81)
 - Razumevanje navodil (C82)
 - Dvig rok za sekundo (C83, C146)
 - Terapevt hodi ob uporabniku in ga drži (C101)
 - Na začetku ima konj vodnika (C102)
 - Začetek s predstavljanjem pravil (C158)
 - Demonstracija čiščenja (C159)
 - Na začetku brez siljenja v čiščenje (C160)
 - Predstavljanje vrst krtač (C161)
 - Beganje uporabnika po hlevu (C162)
 - Pomoč pri zajahanju (C42)
 - Priprava konja
 - Prihod avtista (C26)
 - Dajanje oglavnika, hlevske uzde, samostojno na konjevo glavo (C27)
 - Samostojno privede konja (C28)
 - Samostojno pripne konja (C29)
 - Uporabnik gre po škatlo (C30)
 - Uporabnik vzame pravilno krtačo (C31)
 - Najprej trda krtača za čiščenje (C32)
 - Za trdo mehka krtača (C33)
 - Za krtačami griva in rep (C34)
 - Na koncu kopita (C35)
 - Pomoč pri sedlanju (C36)
 - Namestitev podsedelnice (C37)
 - Pomoč pri zapenjanju pasu (C38)
 - Pomoč pri namestitvi uzde (C39)
 - Samostojno pripelje konja (C40)
 - Predaja konja terapevtu (C41)
 - *pes*
 - Pridruževanje psu (A61)
 - Božanje psa (A62)
 - Zmanjševanje straha pred psi (A14)
- **Naloge med jahanjem**
 - Roke na čelado in naštej pet gozdnih živali (C73)
 - Roke v zrak in šteje do deset (C74)
 - Rotiraj desno roko mimo nosu (C75)

- Rotiraj levo roko mimo nosu (C76)
 - Pobožaj konja po zadnjici z desno roko (C77)
 - Pobožaj konja po zadnjici z levo roko (C78)
 - Dotakni se z roko svojih prstov na rokah (C79)
 - Drži roke pokončno (C93)
 - Roke na ramena in šteje do 50 (C94)
 - Kas s pravilnimi navodili (C95)
 - 3, 4, zdaj, kas (C96)
 - Ponavljanje za terapevtom (B215)
 - Ponovitev besede (B216)
 - Ponovitev dela stavka (B217)ž
 - Raztezne vaje oz. razgibavanje (C46)
- **Terapija**
- Konji v jahalnico (B42)
 - Gibanje otrok in konj (B43)
 - Vodenje konja (B44)
 - Otrok s terapevtom (B45)
 - Srečevanje v jahalnici (B48)
 - Pogostejša srečanja (B49)
 - Treniranje segmentov (B51)
 - Vzpenjanje na stopničke (B52)
 - Dotik konja (B53)
 - Jahanje konja (B54)
 - Do 20 minut na konju (B64)
 - Posnemanje položajev (B68)
 - Posnemanje gibov (B69)
 - Posnemanje zvokov (B70)
 - Simboli iz konjskega sveta (B71)
 - Utrjevanje barv (B72, B73, B74)
 - Utrjevanje črk (B75)
 - Pohvala konja s strani terapevta (B198)
 - Pohvala konja s strani otrok (B199)
 - Vedno enaka terapevtska ura (C14)
 - Enak postopek (C15)
 - Dodajanje didaktičnih pripomočkov pri jahanju (C18)
 - Ura v tišini (C19)
 - Jahanje (C23)
 - Odgovarjanje na vprašanja (C25)
 - Delo na roki (C43)
 - Vodenje konja na povodcu (C44)
 - Uboganje pravil in navodil (C45)
 - Stopnjevanje (C147)
- **Zaključek terapije**
- Pri avtistih konec z oskrbo konja (B41)
 - Na koncu odpeljejo konja (B78)
 - Razsedljanje konja (B79)
 - Čiščenje konja (B80)
 - Zaključek v tišini (B81)
 - Umiritev na konjskem hrbtu (B82)
 - Ležanje (B83)
 - Sprostitev ob koncu ure (B84, B86)
 - Brez občutka, da se od njega nekaj pričakuje (B85)
 - Brez terapij v času prihoda črede (B179)
 - Zaključek po 20 minutah jahanja (C57)
 - Samostojno pripeljati konja v boks ali hlev (C58)
 - Samostojno razsedljati konja (C59)

- Dajanje priboljška (C60)
- Zaključek ure s priboljškom (C61)

-

-

TERAPEVTSKI PRISTOP

- Aktivnosti z avtisti (A12)
- Lajež na ukaz (A16)
- navajanje na senzorične občutke
 - Dajanje priboljškov med prste na nogah (A69)
 - Pes izbrska priboljške z jezikom (A70)
 - Stiskanje priboljška v pesti (A71)
- Postopno navajanje na konja
- Odvisno od posameznika (B124)
- Učenje boljšega načina odzivanja na zvoke (B124)
- Pomembno zaupanje do terapevta (B189)
- Pomirjanje z istimi besedami (B190)
- Pozitiven način (B191)
- Vse je v redu (B192)
- Vse je dobro (B193)
- Ponavljanje besed med dobrim počutjem (B194)
- Ponovitev besed med stresno situacijo (B195)
- Povezava z dobrim počutjem (B196)
- Spodbujanje pohvale konja s strani otroka (B197)
- Vztrajanje pri začetku v hlevu (C164)
- Stopnjevanje časa preživetega v hlevu (C165)
- Postopno navajanje na čiščenje konja (C167, C168)
- Uporabnikovo opazovanje čiščenja lahko vodi do dotika konja (C169)
- Vztrajanje pri začetku s čiščenjem konja (C171)
- Uporaba drugih didaktičnih pripomočkov (C24)
- Krepitev grobe motorike (C46)
- Krepitev fine motorike (C47)
- Neklasična terapija (C69)
- Ustna navodila (C71)
- Delanje vaj z avtistom (C85)
- Enake vaje kot avtist (C86)
- Petje med vajami (C87)
- Kas kot nagrada (C90)
- Kas kot nagrada za vse avtiste (C91)
- Stopnjevanje težavnosti (C92, C142, C144)
- Vztrajanje do pravilne izvedbe (C97)
- Spodbujanje očesnega kontakta za pridobitev pozornosti (C105)
- Kazen: prenehanje z jahanjem (C106)
- Iskanje nadzornega parametra (C141)
- Ritualizacija (C143)
- Vedno enaka struktura (C145)
- Priteg pozornosti z jasnimi navodili (C149)
- Priteg pozornosti z dejstvi (C150)
- Učenje prek slikovnega materiala (C82, C21, C22, C72)
- Delo s sličicami (C151, C250)
- Sličice jahača in konja (C152)
- Povezovanje sličic z uporabnikom (C153)
- Razlikovanje nadzornega parametra (C157)
- Miritev uporabnika (C177)
- Zahteva po opravičilu (C178)
- Terapevtova reakcija brez jeze (C179)
- Vzbujaanje empatije (C180)
- Grožnja s kaznijo (C181)

- Reševanje vsakdanjih težav (C189)
 - Delanje na samozavesti (C190)
 - Jahanje brez sedla (C215)
 - Jahanje na podsedelnici (C216)
 - Brez dotikanja (C249)
 - Jasna navodila (251)
 - Brez retoričnih vprašanj (C252)
 - Brez metafor (C253)
 - Več osebnega prostora (C254)
 - Počakati, da se te uporabnik prvi dotakne (C255)
 - Učenje, kako pridobiti prijatelje (B212)
 - Učenje reagiranja v medsebojnih konfliktih (B211)
 - Učenje shajanja z vsakodnevnimi stvarmi (B210)
- **Komunikacija**
- Doseganje sproščenosti za lažjo komunikacijo (B31)
 - Zasledovanje komunikacije (B32)
 - Trud vzpostaviti dobro komunikacijo (B33)
 - Trud doseči izmenjavo sporočil (B34)
 - Trud doseči poslušanje navodil (B35)
 - Trud doseči začetek komunikacije (B36)
 - Učenje osnovnih vljudnostnih fraz (B123, C54, C55, C56)
 - Komunikacija med jahanjem (C52)
 - Odgovarjanje na vprašanja (C53)
 - Dodajanje besede prosim (C62)
 - Ponavljanje do dosega želenega cilja (C63)
 - Ignoriranje dokler se ne izrazi pravilno (C64)
 - *Trajanje za dosego cilja*
 - 3 meseci (C65)
 - 12 terapij (C66)
 - Delo šestih mesecev (C125)
 - Učenje povpraševanja po imenu (B122)
 - Navajanje na zaimke in imena (C110)
 - Brez siljenja v uporabo imena (C111)
 - Zahteva po uporabljanju imen, ko ime uporabnik sam prvič uporabi (C112)
- **Učne strategije**
- Povezovanje zgodbe (B155)
 - Povezovanje stavka (B156)
 - Organiziranje gradiva (B157)
 - Smiselnost zgodbe (B158)
 - Obnovitev zgodbe (B159)
 - Zabaven način (B160)
 - Hkratni pogovor in jahanje (B161)
 - Hkratno učenje (B162)
- **Učenje jahanja**
- Navodila za učenje jahanja (C48)
 - Pravilna drža (C49)
 - Pravilna drža nog (C50)
 - Sedišče (C51)

PREDNOSTI POMOČI Z ŽIVALMI

- Dvig samozavesti zaradi velikosti živali (A42, C214)
- Žival kot povod za pomiritev (A48, B55, C131)
- Govorjenje psu (A54)
- Deljenje slabih in dobrih stvari s psom (A55)

- Delitev nezadovoljstva glede osebj s psom (A56)
- Spoznanje o razdelanih željah uporabnikov preko razlaganja psu (A57)
- Zatoženi psu (A58)
- Otrok utihne (B56)
- Nasmeh otroka (B57)
- Prvi nasmeh (B58)
- Nasmeh znak dobrega počutja (B59)
- Povezovanje s konji za utrjevanje kognitivnih sposobnosti otroka (B76)
- Konj kot motivacija (B77, C133)
- Počutiti se sprejetega (B87, C207)
- Svoj način s konjem (B88)
- Iskanje ugodja (B89)
- Toplina (B90, C208, C205)
- Mehkoba (B91)
- Zadrževanje tikov, dokler je žival v naročju (A47)
- Manj vznemirjenosti (B188)
- Brez konja ne bi bilo istih rezultatov (C126)
- Drugačno vzdušje ob konju (C127)
- Drugačen način dela s konjem (C128)
- Vzbujanje pozitivnih stvari v človeku (C129)
- Zaradi konja bolj pripravljeni na sodelovanje (C132)
- Drugačno obnašanje ob konju (C193)
- Nekaj drugačnega (C200)
- Brez sedenja v pisami (C201)
- Brez reševanja testov (C202)
- Drugačna prisotnost, ki jo da žival (C203)
- Drugačna energija, ki jo da žival (C204)
- Drugačno obnašanje uporabnikov v okolici živali (C206)
- Veselje do stiskanja zaradi topline in nežnosti konj (C209)
- Skrb za žival (C210)
- Prenos skrbi za živali na skrb do ljudi (C211)
- Občutek odgovornosti (C212, B114)

- **senzorika**
 - Božanje mokrega psa kot senzorični izziv (A19)
 - Utrjevanje senzorike (A65)
 - Navajanje na senzoriko (A66)
 - Navajanje na vonj psa (A67)
 - Navajanje na to, da jih pes polize (A68)
 - Posebni zvoki (B92)

- **jahanje**
 - Ni stereotipnih gibov med gibanjem konja (B60)
 - Brez oglašanja otrok med gibanjem konja (B61)
 - Glasovi ugodja med gibanjem konja (B62)
 - Občutek varnosti na konju (B185)
 - Pomirjujoč ritem (B186, C215)
 - Pomirjujoče gibanje (B187)
 - Umiritev ob zibanju konja (C130)
 - Govorjenje ob gibanju konja (B93)
 - Odgovarjanje na vprašanja ob gibanju konja (B94)
 - Odgovarjanje na vprašanja med jahanjem (B213, B214)
 - Dostop do informacij med jahanjem (B208, C191)
 - Informacije o vsakodnevnih težavah (B209)
 - Ponovitev celega stavka na konju (B218)

POZITIVNI UČINKI

- **Socialne spretnosti**
 - Očesni kontakt s psom (A20)
 - Stik z očmi (A24, C107, C123, C246)
 - Učenje socialnih interakcij (B115)
 - Izboljšanje socialne interakcije z vodnikom konja in terapevtom (B116)
 - Poklic po imenu (B118, C108, C124, C241)
 - Zavedanje menjave tima (B119)
 - Zavedanje odsotnosti (B120)
 - Zavedanje neznanih oseb (B121)
 - Izboljšanje na socialnem področju (B149)
 - Nasmeh (B169)
 - Želja po kontaktu (B170)
 - Božanje konja po glavi (B200)
 - Gledanje konja v oči (B201)
 - Opazovanje konja (B202)
 - Uporabljanje zaimkov (C109)
 - Izkazovanje naklonjenosti (C138, C248)
 - Dotik (C247)
- **komunikacija**
 - Pogovor v celih stavkih (A21, C244)
 - Razvoj govora (A25)
 - Boljša komunikacija (B107, B132, C240, C245)
 - Začetek komunikacije (B133)
 - Hitrejša komunikacija (C114)
 - Več besed (C115)
 - Napredovanje v govornih spretnostih (C134)
 - Glasovno artikuliranje vprašanj (C135)
 - Vzpostavljane pogovora s strani uporabnika (C137)
 - Več komunikacije (C139, C148)
 - Brez ponavljanja vseh besed (C187)
 - Samostojna podelitev informacij (C243)
- **Potrpežljivost**
 - Razvoj potrpežljivosti (A26)
 - Razvoj potrpežljivosti ob čakanju na vrsto (A27)
- **Motivacija**
 - Motivacija za sprehod (A31)
- **Spomin**
 - Izboljšanje kognitivnega spomina (A33)
 - Zmožnost obnoviti pogovor (A34)
- **Vodljivost**
 - Boljša vodljivost skupine (A35)
 - Lažje življenje skupine med tednom (A36)
 - Lažje usmerjanje (A52)
 - Držanje pravil (C188)
 - Upoštevanje terapevta (C242)
- **Stereotipno obnašanje**
 - Izboljšana samokontrola (A43)
 - Kontrola stiska (A44)
 - Zadrževanje hitrih gibov (A45)
 - Zadrževanje tikov (A46)

- Prenehanje agresivnih izpadov (C103, C122)
- **Povratne informacije staršev**
 - Brez avtoagresivnosti (A64)
 - Pozitivni odzivi staršev (B134)
 - Od staršev izjemni (B166)
 - Zadovoljstvo staršev (B167)
 - Viden napredek v funkcionalnosti (168)
 - Boljša komunikacija (C229, C239)
 - Uporabljanje imen (C230)
 - Večja mirnost (C231)
 - Brez izpadov (C232)
 - Večja umirjenost (C233)
 - Večja nežnost (C234)
 - Dvig samozavesti (C235)
- **Kognitivno področje**
 - Izboljšanje na kognitivnem področju (B150)
 - Mišljenje (B153)
 - Povezovanje zgodbe (B154, B155)
-
- **Koncentracija in pozornost**
 - Boljša pozornost (A49, B109, B151)
 - Boljša učinkovitost (A50)
 - Boljša koncentracija (A51, B108, B152, C136)
 - Sposobnost biti 15, 20 minut pri miru (B112)
 - Upoštevanje navodil (C104, C155)
- **Motorične sposobnosti**
 - Izboljšanje motoričnih sposobnosti (B135)
 - Ravnotežje (B136, C67, C120, C217)
 - Izboljšanje ravnotežja z jahanjem (B137)
 - Koordinacija (B138)
 - Zaznavanje zvokov iz prave smeri (B139)
 - Odzivanje na prave dražljaje (B140)
 - Izboljšanje fine in grobe motorike (C116)
 - Izboljšanje motorike (C117)
 - Razvite mišične skupine (C118)
 - Pravilna drža (C119)
- **Senzorika**
 - Izboljšanje senzorične občutljivosti (B141)
-
- **Čustveno področje**
 - Občutek sprejetosti (B145)
 - Občutek, da jim ni vseeno (B146)
 - Občutek, da ima prijatelje (B147)
 - Občutek, da se zanimajo zanj (B148)
 - Izboljšanje samozavesti (C121)
- **Šola**
 - Pozitivne informacije iz šole (B163)
 - Daljša pozornost (B164)
 - Boljše sodelovanje pri pouku (B165)
 - Izboljšanje v šoli (C236)
 - Izboljšanje ocen (C237)
 - Manj neopravičenega zaostajanja iz šole (C238)

- **Napredek pri oskrbi konja**
 - Uporabnikovo čiščenje konja (C169)
 - Uporabnikovo pravilno čiščenje konja (C170)
 - Napredovanje pri približevanju konju (C172)
 - Uporabnikovo samostojno čiščenje konja (C173)
 - Uporabnikovo češčenje konjskih kopit (C174)
 - Pravilni postopek čiščenja (C175)
- Odvajanje od kave (A22)
- S psom mimo kavarne (A23)
- Manj pritoževanja (A32)
- Prepoznavanje ljudi (A52, B117)
- Brez prečkanja ceste, ko zagledajo psa (A63)
- Vidni učinki (B106)
- Brez potrebe po čepici (B178)
- Napredovanje (C68)
- Umiritev (C113)
- Pripravljenost sodelovati (C140)
- Nič več potrebe po sličicah (C154)
- Brez izpadov ob razjahanju (C185)
- Razjahanje (C186)
- Nežnost do konj (C192)

NEGATIVNE IZKUŠNJE

- Ugriz psa do krvi (A15)
- Otekline zaradi objem (A84)
- Prestrašenost psice (A85)
- Nikoli nezainteresiranost za konja (B171)
- Odklon do pranja brzde (B172)
- Gnus do sline (B173)
- Odpor do dlak v krtači (B174)
- Stvari povezane s čistočo (B175)
- Odklon do čelade (B176)
- Nič takšnega, kar ne bi premagali (B177)
- Agresivni izpadi avtistov (C176)
- Odklanjanje razjahanja (C183)
- Nikoli ni prišlo do izgube volje do jahanja (184)

TVEGANJA POMOČI Z ŽIVALMI

- Posesivnost nevarna za psa (A28)
- Nevarnost za vodnika (A29)
- Nevarnost za osebe (A30)
- Posesivnosti (A74)
- Nezdrava tekmovalnost (A75, A76, A77, A78)
- Pretiran strah (A80, B220)
- Nevarnost za psa (A82)
- Nevarnost za vodnika psa (A83)
- Premočen stisk živali (A86)
- Nepredvidene reakcije pri konju (B219)
- Strah otroka zaradi glasnega hrzanja (B221)
- Zaradi pomanjkanja izkušenj otroku ostane slab spomin (B222, C225)
- Neizpolnjevanje pričakovanj najstnic (B223)
- Strah pred glasnimi zvoki (C182)
- Agresivno vedenje do konja (C194)
- Konjev ugriz vodnika (C195)
- Padec s konja med uporabnikovimi izbruhi (C196, C227)
- Nepravilno izšolan konj (C197)

- Slab vodnik konja (C198)
- Ritanje in grizenje konja (C199)
- Možnost, da bo konj po ne sreči poškodoval uporabnika (C222)
- Drugačna interpretacija avtistov (C223)
- Prisilni zaključek terapije zaradi ne zmožnosti premagati negativne izkušnje (C224)
- Možnost ugriza konja (C226)
- Možnost padca s konja zaradi nepredvidljivih situacij (C228)

SLABOSTI POMOČI Z ŽIVALMI

- Podajanje po rokah kot stres za žival (A4)
- Prevelik stres lahko povzroči smrt živali (A5)
- Strah pred gobcem (A17)
- Odklon na slino (A18)
- Nenaklonjenost živalim (A59)
- Moteči zvoki napajalnikov (B180)
- Glasni zvoki (B181)
- Dekoncentrirajo otroke (B182)
- Glasni zvoki prestrašijo otroke (183)
- Težave iz okolice (B184)
- Huda alergijska reakcija (B224)
- Napomo za žival (C219)
- Večja utrujenost konja po terapiji kot po jahanju (C220)
- Spreminjanje nagonskih odzivov konja (C221)

OTROKOVO DOŽIVLJANJE

- Čustvena navezanost na konja (B203)
- Občutljivost na menjavo konja (B294)
- Navezanost na konja (B205)
- Prenos potrebe po prijateljstvu na konja (B206)
- Navezanost na terapevta (B207)

PES POMOČNIK

- V Sloveniji en pes v procesu šolanja (A87)
- Dobri rezultati iz Teksasa (A88)
- Dragi psi pomočniki (A89)
- Nezmožnost privoščiti si psa pomočnika (A90)

Materi

STAROST OTROKA

- 11 let (D1)
- Kmalu 12 (D2)
- 13 let (E1)

ČAS OBISKOVANJA POMOČI

- Skoraj dve leti (D3)
- 5 let (E4)

INFORMACIJA O OBSTOJU POMOČI Z ŽIVALMI

- Predstavitev babice (D4)
- Preko matere, ki je imela terapevtskega psa (E2)
- Predavanje Centra za rehabilitacijo Silver (E3)

OTROKOVO DOŽIVLJANJE

- Veselje do jahanja (D5, D7)
- Težek opis doživljanja (D6)
- Neučakanost (D8)
- Spuščanje glasov na konju (D19)

- Spuščanje glasov ugodja na konju (D20)
- Ljubezen do konja (D33)
- Najraje jaha (D36)
- Pes mu je najboljši prijatelj (E5)
- Vmesna faza pasivnosti (E6)
- Veselje ob prvem kontaktu (E7)
- Navdušenje že ob prvem kontaktu (E8)
- Pes kot prijatelj (E20)

POZITIVNI UČINKI

- Utrujenost po terapiji (D9)
- Sedenje pri miru (D24)
- Sedenje pri miru skozi cel film (D25)
- Zmanjšanje strahu pred psi (D34)
- Izboljšanje samozavesti (D42, D43)
- Zvišanje samozavesti odkar sodeluje le s terapevtko (D44)
- Pridobitev notranje moči (D46)
- Nič več odpora do hoje (E12)
- Veliko nežnejši do igrač (E15)
- Manj izraženi stereotipni gibi (E18)
- Napredovanje v šoli (E19)

- Socialne spretnosti

- Socialne spretnosti (D21, E9)
- Bolj pri stvari (D22)
- Pripravljenost do sodelovanja (D17)
- Sodelovanje pri družinskih opravilih (D23)
- Sodelovanje pri skupnih opravilih (D28)
- Boljše sodelovanje (D26)
- Si zapomni, kdaj ima kdo rojstni dan (D27)
- Sprememba v odnosu do živali (D31, E11)
- Zaznavanje mačka (D32)
- Izpostavitve izboljšanja na socialnem vidiku (D41)
- Lažje vzpostavlja kontakt z ljudmi (E10)
- Veliko nežnejši do psa (E13)
- Veliko nežnejši do sorodnikov (E14)

- Komunikacija

- Boljša komunikacija (D10, D11)
- Boljše poslušanje (D12, D18)
- Brez komunikacije pred terapijami (D13)
- Odgovarjanje na vprašanja (D14)
- Izboljšanje komunikacije med družinskimi člani (D15)
- Izboljšanje govora (D16)
- Manj pogosto ignoriranje (D29)
- Dvig motivacije za govor (E16)
- Naučil se je osnovnih ukazov za psa (E17)

PREDNOST POMOČI Z ŽIVALMI

- Zvišana samozavest zaradi obvladovanja konja (D45)
- Pomirjujoč vpliv konja (D38)
- Sprostitev na konju (D37)
- Manjši strah pred glasnimi zvoki na konju (D35)
- Uteha

psa

(E21)

10.POVZETEK

Izraz avtizem, kot ga poznamo danes, je prvi uporabil Leo Kanner za opis otrok s čustveno in intelektualno motnjo. Ta sindrom je poimenoval »zgodnji otroški avtizem«. Vzporedno z njim je Hans Asperger leta 1944 predstavil obsežne študije primera otrok z avtističnimi značilnostmi, vendar pa je bila njegova definicija avtizma precej širša kot Kannerjeva. Kasneje so motnjo, ki jo je opisoval Asperger, poumenovali Aspergerjev sindrom ali visokofunkcionalni avtizem.

Ker se klinična slika avtizma med otroki razlikuje, je Lorna Wing uvedla pojem »motnje avtističnega spektra«, da bi tako ohranila idejo o različnih manifestacijah iste težave. Spekter avtističnih motenj opredeljujejo trije elementi: motnja v socializaciji, motnja v komunikaciji in motnja v imaginaciji. Na Evropskem kongresu leta 2003 je bila kot opredeljujoča lastnost avtizma označena socialna motnja. Osebe z avtizmom ne kažejo zanimanja za stik in interakcijo z drugimi, če jo kažejo, je to le za zadovoljitev svojih potreb. Svojega vedenja osebe z MAS ne prilagajajo reakcijam ljudi, h katerim pristopajo, ne izražajo svojih čustev. Razlike v komunikacijskih veščinah in strategijah, ki se jih osebe z MAS naučijo in uporabljajo, so zelo velike. Nekaj jih nikoli ne razvije govora, tudi če se govor in jezik razvijata brez zaostanka, pa bo imela oseba z MAS težave pri uporabi jezika v socialnih situacijah. Motnje v imaginaciji se kažejo v ritualih in rutinah, odporu do sprememb, potrebi po istosti. Skoraj vedno so pri osebah z MAS prisotni tudi stereotipni gibi, kot so zvijanje in stiskanje rok, vrtenje okoli svoje osi, cepetanje in podobno. Otroci z MAS imajo zaradi svoje drugačnosti v šoli velikokrat težave. Večina jih ima tudi zmanjšane učne sposobnosti. Vzroki za nastanek MAS niso znani, veliko znanstvenikov pa je mnenja, da MAS niso posledica le enega dejavnika. Ovržena je teorija, da so MAS posledica čustveno hladnih staršev, prav tako ni dokazana teorija o povezavi cepiva in avtizma. Obstajajo dokazi, da je avtizem genetsko pogojen, deden, da na pojav MAS vplivajo tako okoljski kot presnovni dejavniki.

Vez med človekom in živaljo obstaja, odkar smo ljudje začeli udomačevati živali. Termin »vez med človekom in živaljo« (human-animal bond) so oblikovali Konrad Lorenz, Boris Levinson in Leo Bustad, pomeni pa vzajemno koristen in dinamičen odnos med ljudmi in drugimi živalmi, ki koristno vpliva na zdravje in dobro počutje tako človeka, kot živali. Bolj

kot sta si socialni sistem in sistem komunikacije med dvema vrstama podobna, bolj je verjetno, da se bosta ti dve vrsti med sabo razumeli. Povezava med človekom in živaljo zapolnjuje človeške potrebe, ki jih samo ekonomske dobrine ne morejo. Živali so za pomoč ljudem začeli uporabljati že v 9. stoletju v Belgiji in Gheelu, kjer so ljudem z duševnimi motnjami dovolili oskrbovati živali. Danes živali v terapevtske namene uporabljamo pri terapiji pomočjo živali (AAT) in aktivnostih s pomočjo živali (AAA). Glavna razlika med njima je, da so AAA manj določene, nimajo določenih specifičnih ciljev, vsebina srečanja je naključna, prostovoljecem in drugim delavcem pa ni potrebno delati natančnih zapiskov. AAT pa je usmerjena v točno določen cilj, napredek se mora meriti. O AAT govorimo takrat, ko strokovna oseba žival uporablja na področju svoje stroke. AAA in AAT nista primerni za uporabnike, če so prisotne alergije na žival, strah pred živaljo, pri izbiri živali moramo biti pozorni na kulturno ozadje uporabnika. Pri osebah z MAS moramo biti pozorni, da z živaljo ravnaajo primerno, da ne pride do agresivnega vedenja, ki bi se projiciralo na žival, da uporabnik nima tako občutljivega senzoričnega sistema, da bi ga prisotnost živali motila. Terapevtska žival mora biti zdrava, zdravstveno preskrbljena, čista, inteligentna, družabna, vodljiva, voditi pa jo mora ustrezno usposobljen vodnik. Katere vrste žival to je, ni pomembno. Najbolj pogoste ciljne skupine so starostniki in domovi za stare, osebe s posebnimi potrebami, predšolski otroci in šole, psihiatrične ustanove, bolnišnice, institucije s terminalno obolelimi bolniki in zapori.

Obstaja hipoteza, da se osebe z MAS bolje povežejo z živalmi zaradi njihovega senzoričnega razmišljanja. Temple Grandin, ki im diagnozo avtizma pravi, da razmišlja v slikah in ne v besedah. Na podoben način naj bi razmišljale tudi živali. Pozitivne učinke živali na ljudi lahko razdelimo v tri skupine: učinki na fizični ravni, učinki na psihični ravni, učinki na socialni ravni. Pri osebah z MAS se pojavi izboljšanje pri medosebnih spretnostih, izboljšanje v govornih spretnostih, socialni komunikaciji, izboljšanje pozornosti, upravljanje s senzoričnimi izzivi, izboljšanje samozavesti, samospoštovanja, empatije, izboljšanje šolskih rezultatov, motivaciji za sodelovanje v vsakdanjih aktivnostih. Rezultati moje raziskave se povezujejo z dosedanjimi teorijami in rezultati tujih študij. Pomoč z živalmi in socialno delo uporabljata podobne koncepte, v pomoč z živalmi pa bi lahko vpeljali še koncepte socialnega dela, kot je instrumentalna definicija problema. Uporabnike pomoči z živalmi morajo strokovnjaki začeti dojemati kot socialne delavke dojemajo svoje uporabnike – kot eksperte iz izkušenj.